

N Á R O D O P I S N Á

Revue

2/2002

NÁRODOPISNÁ REVUE 2/2002, ročník XII

(XXXIX. ročník Národopisných aktualit)

VYDÁVÁ Ústav lidové kultury, 696 62 Strážnice, ČR

REDAKČNÍ RADA:

Jan Blahůšek, Hana Dvořáková, Josef Jančář, Richard Jeřábek, Eva Krekovičová, Jan Krist,
Vlasta Ondrušová, Martina Pavlicová, Karel Pavlišťík, Daniela Stavělová, Lucie Uhlíková, Miroslav Válka

Šéfredaktor: Jan Krist

Redaktorka: Martina Pavlicová

Výkonná redaktorka a tajemnice redakce: Lucie Uhlíková

Výtvarná spolupráce: Dana Chatrná

Tisk: LELKA, Dolní Bojanovice

ISSN 0862-8351

N Ā R O D O P I S N Ā

revue

2/2002

OBSAH

Studie a články

Dítě a práce (<i>Jana Pospíšilová</i>)	68
Tendence ve vývoji dětského herního repertoáru. Příklad sociálně stratifikačních her deseti až jedenáctiletých dětí (<i>Dana Bittnerová</i>)	72
Okamihy. Zo života mladých Rómov v Čajakovciach (<i>Zuzana Palubová</i>)	79
Neplatiči daní z dedičstva (kulturného) (<i>Juraj Hamar</i>)	85

Fotografická zastavení

Výchova jinochů na Moravě (<i>Helena Beránková</i>)	88
---	----

Proměny tradice

O práci v dětském folklorním souboru (kroužku) (<i>Karel Pavlišťík</i>)	90
Pěvecká soutěž „Zazpívej, slavičku“ (<i>Anna Maděričová</i>)	92
Jak se rodí festival (<i>Romana Habartová</i>)	93
Prázdniny roku 1914 (<i>Marta Ulrychová</i>)	95

Společenská kronika

Hrajte, že mně hrajte (Josefu Benešovi k pětadesátinám) (<i>Josef Jančář</i>)	98
Jaromír Štrunc a sedmdesátka (<i>Jaroslav Štika</i>)	99
Sedmdesátiny Vladimíra Baiera (<i>Zdeněk Bláha</i>)	99
Jubilantka Věra Kovářů (<i>Helena Beránková</i>)	100
Věra Svobodová, dáma českého folklorismu (<i>Zdeněk Vejvoda</i>)	101

Konference, semináře

Škola folklorních tradic podruhé (<i>Alena Schauerová</i>)	102
Tanec - záznam, analýza, pojmy (<i>Zdeněk Vejvoda</i>)	102
Poznávací cesty brněnských etnologů k Lužickým Srbům a do Rakouska (<i>Miroslav Válka</i>)	103

Výstavy

Lidové motivy v tvorbě Karla Svolinského (<i>Daniel Drápala</i>)	104
--	-----

Festivaly, koncerty	
„Druhý život“ lidové písně na koncertním pódiu, a to jako komorní hudba (<i>Blanka Hemelíková</i>)	105
Rokytky, Rokytí, Rokytíčka, Sluníčko, Hejhálek... zkrátka rokycanští slaví 35 let (<i>Zdeněk Vejvoda</i>)	107
Mladé Horňácko potřicáté (<i>Alena Schauerová</i>)	107
 Recenze	
J. Copans: Základy antropologie a etnologie (<i>Jana Tichá</i>)	108
Lidová architektura v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (<i>František Bahenský</i>)	109
Maďarské lidové umění. Magyar népművészet (<i>Miroslava Ludvíková</i>)	110
Letanovce. Odkaz Maroša Madačova (<i>Andrea Zobačová</i>)	110
Museumsdorf Cloppenburg, Niedersächsisches Freilichtmuseum (<i>Vladimír J. Horák</i>)	111
M. Zeman: Horňácké písně (<i>Věra Thořová</i>)	112
P. Jurkovič: Lidová píseň ve škole (<i>Marta Toncrová</i>)	112
Ke knize Sešlost u Nečasů ... (<i>Karel Pavlišník</i>)	113
Díky za každé dobré CD (<i>Jana Švábova</i>)	114
Krásná jizba 2001 (<i>M. Šimša</i>)	115
 Seznam knih a časopisů z mezinárodní výměny publikací	
ÚLK ve Strážnici za rok 2001 (<i>Věra Zezulová</i>)	118
 Resumé	120

DÍTĚ A PRÁCE

Jana Pospíšilová

Bádání o dětství leží v průsečíku různých věd, zejm. pedagogiky, sociologie, historie a etnologie. Ačkoliv v národopisném zkoumání existuje určitá tradice studia dětí, bylo bádání omezené původně vesměs jen na jednotlivé jevy života dětí, hlavně na dětský folklor a hry. Podle německé etnoložky Heidi Rosenbaum je to možná tím, že si národopis jako mladší věda hledal „pravlastní“ předměty výzkumu a vyhýbal se těm, při jejichž analýze by se dostal do kontaktu s většími a expanzivnějšími obory. Teprve v posledních desetiletích se dětství (a rodina) staly významnějšími tématy širšího folkloristického či národopisného nebo etnologického bádání, což například v Německu odrážejí a dokazují knihy Ingeborg Weber-Kellermann *Die deutsche Familie* (1974) a *Die Kindheit* (1979), jež byly přijaty i ceněny rovněž za hranicemi oboru (Rosenbaum 1997: 43). Weber-Kellermann rekonstruuje ve své knize historický obraz dětství z pramenů různého původu, dob, krajín či sociálních vrstev v patřičném sociálním a hospodářsko-historickém kontextu. Uplatňuje při tom i nejrůznější autobiografie, které, i když jsou psány s odstupem času - z pohledu pozdějšího dospělého - a nesou stopy idealizace, jsou jediným pramenem pro poznání toho, jak své dětství pisatelé sami prožívali. Dětství je v této knize chápáno jako status podřízený měnícím se dynamickým procesům ve společnosti a pozornost je zde věnována zejm. čtyřem oblastem dětské kultury: ošacení a bydlení, práci a hram. Práce a hry jsou jevy, které můžeme v sociálním systému sledovat ve vztahu nepřímé úměry: čím vyšší stav, tím nepatrnější je setkávání dítěte se světem práce a o to účinnější a intenzivnější je setkávání s hrou - a naopak. Ale nevychází to tak jednoduše pokaždé. Význam a existence vztahu práce a hry souvisí též s rodinnými a společenskými představami o dětství, jeho zvlátnostech a době jeho trvání. Dětská práce je pojem, který by měl být vždy zvlášť definován v různých epochách, vrstvách a krajích. Weber-Kellermann rozděluje svůj výklad o práci a hře v oddílech *V zámku a patri-cijském domě*, *V dílně* a *Na venkově*.

Další dvě novější německé knihy (I. Tappe: *Kinderleben in Lippe*. 1992 a A. Meinel: *Kinderleben und Kinderkultur in Sachsen*. 1998) obsahují kapitoly věnované dětské práci a dětským povinnostem, kde si autorky všímají podílu a rozličných druhů práce dětí v domě a v hospodářství, sledují dětskou práci v továrnách a počet dětí zaměstnaných za mzdou v minulých stoletích. Pohled do současných rodin a na rozdělování pomocných prací mezi děti v dnešních domácnostech zde však nenajdeme.

Dětská práce včera

Zvyklost posílat děti do čelední služby byla zakořeněna ve venkovské populaci jako celku, bez ohledu na sociální postavení rodin. Služba dítěte na cizí usedlosti byla pocítována jako nezbytná životní zkušenost a příprava na vlastní nezávislou existenci. Mezi čeládkou bychom tak běžně narazili na selské syny a dcery, jež do této pozice rozhodně netlačily ekonomické důvody, stejně tak jako děti podruhů, pro které byla čelední služba nutností, protože vlastní rodina by je neuživila (Horský - Seligová 1997: 86).

Zatímco potomci z bohatších měšťanských nebo aristokratických rodin byli jistě déle a jinak zaopatřeni, musely děti nádeníků, rolníků, lesníků, horníků, malých řemeslníků a kupců, dělníků domácího průmyslu či velkoprávního včas vypomoci, aby zajistily denní příjem rodiny. Rodiny byly brzy nuceny nabádat svoje děti k nejrůznějším domácím pracím. Na jedné straně se hledělo na to, aby se rodičům a především matce, která se starala o každodenní blaho početné a často opravdu velké rodiny, ulehčilo od práce. Na druhé straně to nebylo ve společenském kontextu přirozené nijak jinak myslitelné, než že děti dávají svou pracovní sílu k dispozici, asi jako protislužbu za „záchrannou síť rodiny“ (Meinel 1998:116). Existovala tak dětská práce za mzdou vedle bezplatné dětské výpomoci ve vlastní rodině. *Pomáhat jsme musely, to prostě patřilo k normálnímu životu. To bylo běžné, když rodiče měli nepatrný příjem*, vyprávěla jedna německá selka. Vedle pasení dobytka musely děti obstarat bezpočet činností jako okopat zeli, tahat řepu nebo sbírat brambory (Tappe 1992:122).

Také v naší národopisné literatuře se toto téma objevuje. Na venkově bylo až do 20. století běžné zapojit děti do každodenního domácího života, od menších ručních prací až k činnostem nesoucím podíl vlastní zodpovědnosti, včetně péče o mladší sourozence. Do monografie *Naše Horácko jindy a nyní* (1893) zařadil J. Dufek jako jeden z mála ve své době kapitoly *Dětské práce v hospodářství* a *Dětské práce v továrnách*. Dozvídáme se, že první dětskou práci - pasení hus - mají na starost už čtyřleté děti, starší děti (školáci) pásly dobytek, a když v pět ráno musely vstávat, pak přirozeně ve škole podřimovaly. Školní docházku nedodržovaly děti, které byly ve službě a byly nuceny nejen k rannímu, ale i dopolednímu pasení. Říkávalo se, *když se dobytek na podzim zavře, že se škola otevře* (Dufek 1893:160). V zimě děti draly peří a děvčata starší čtrnácti let, která nešla do služby nebo do města za chůvy, se učila příst, pomáhala při mlácení, poklize-

ní dobytka, sušení sena, okopávání brambor, řepy anebo chodila na různé práce do panského lesa (Dufek 1893: 162).

F. Bartoš v monografii *Naše děti* (1888: 36) uvádí pouze implicitně vyjádřené příklady dětské práce: *Na zezulku dospělejší kravačky povolávají...*

Roztroušené záznamy o dětské práci v naší literatuře rozšiřují kapitoly z pera J. Svobodové a V. Scheuflera v knize *Stará dělnická Praha* (1981) anebo údaje v obsáhlé studii K. Pavlišťika *Domácká výroba dřevěného nářadí a náčiní na Podřevnicku* (1993). Děti byly do domácké výroby zapojovány již od osmého až desátého roku svého věku. V jaké míře a s jakou intenzitou, to záleželo vždy na konkrétní situaci výrobcovy rodiny. Nejmladším pomocníkům byly svěřovány snadné úkoly jako zbavování hotových výrobků zbytků třísek, úprava povrchu, barvení hotových a kompletování jednoduchých výrobků. Postupně podle věku a růstu pracovní zručnosti začínají děti plnit úlohy náročnější. Časté zapojování dětí do domácké výroby mělo ovšem svoji stinnou stránku. Tvrdý zápas o holou existenci vedl rodiče k tomu, že využívali jejich práce na úkor školy. Školní kroniky z Podřevnicka přinášejí otřesná svědectví o obrovském rozsahu absence dětí v prvních desetiletích 20. století (Pavlišťik 1993: 28-29). *Měli jsme 14 měřic. Na život to bylo málo a na práci moc. Bylo nás osm sourozenců. Dospělejší sestry odcházely na práci na panské, aby měly nějaký ten groš na zástěry, a enom ty nejmladší děti dělaly s matkou na poli.* (Pavlišťik 1993: 23).

Doklady o práci dětí najdeme i v zápisech sběratelky L. Mátlové-Uhrové, jenž nevytrhovala folklorní jevy z prostředí, v němž žily: *Časné ráno za svítání se scházeli chlapci s děvčaty na smluveném místě. Děvčata s trávnicemi, chlapci s pytlí... Nebylo však zvykem, aby chlapci a děvčata pracovali pohromadě. Chlapci byli na jednom, děvčata na druhém konci. ...Na trávu thranou chodila též školní mládež odpoledne po škole. ...* (Mátlová-Uhrová 1979: 24-25).

Také rozmanité studie a črty ze života dětí uveřejněné ve třech sbornících z konferencí konaných ve Strážnici (1980, 1997, 2000) obsahují postřehy týkající se dětských prací (např. Hrčková 2000: 57).

Návštěva školy a školní výchova byla i v období první republiky mnohde podceňována. Nepříznivá hospodářská situace ve vesnicích nutila rodiče k využití každé pracovní síly. Přestože děti v zimě celkem pravidelně navštěvovaly školu, v letním období obvykle pásly skot, husy a pomáhaly na poli. To platilo jak u dětí nemajetných vrstev, tak u dětí gruntovníků (Hornáčko 1966: 346). Subjektivnost vzpomínek a odlišnost mezi venkovským a městským, zejm. pak intelektuálním pro-

středím dokresluje tento úryvek: *Děti se učily samy. Škola to po nich chtěla, vštěpovala jim to jako ctnost, aby byly samostatné. Žádné třídní schůzky rodičů s učiteli, žádné zavalování dětí učením a žádné vyhrožování černou budoucností z ne-prospěchu. Pedagogy netýralo tisíc předpisů, rodiče se netrášili hrůzou ze špatné známky a nedřeli sebe i děti celý týden po sobotách a po nedělích, aby zvládli neúměrnou a zbytečnou látku* (Machonin 1995: 54).

Dětská práce dnes

Odpor ke škole a její podceňování můžeme pozorovat mezi dětmi i dnes; leckdy hraje úlohu ve vztahu dítěte ke škole kontrapozice sociálních rolí „žák“ - „učitel“. Školou jako institucí, jedinci a skupinami a proplétáním a střety mezi kulturou žákovskou a učitelskou se podrobně zabývá Pražská skupina školní etnografie (Typy žáků 1995).

V moderní průmyslové společnosti se rodina stala místem identifikace a co nemůže rodina plně zvládnout ve výchově a vzdělání, to se přenáší na školu (Aričs 1996: 11). Dnešní škola jako institucionalizovaná povinnost je místem, z něhož se odvíjí soubor časových, prostorových i sociálních „parametrů“ života dětí (Alan 1989: 114-115). Je pro dítě ústředním faktorem organizace denního života. V rodině se zase vytváří specifická rodinná kultura, členové rodiny komunikují navzájem rozličným způsobem, vyvíjejí se zde vlastní rodinné rituály a návyky, vztahy mezi členy, mezi dospělými a dětmi. V přítomnosti - při liberální výchově - se děti stávají partnery rodičů, diskutuje se s nimi u stolu o tom, kam se pojedou na dovolenou, jaké kdo bude mít nebo chce mít povinnosti v domácnosti a dokonce se rodiče nechávají dětmi oslovovat křestním jménem. Současně jsme svědky ještě dožívání autoritářských způsobů výchovy a generačního odstupu. Přetrvává, i když dnes už jen výjimečně, vykáni dětí rodičům. Dětská práce za mzdu sice existuje, ale nejde při tom o řešení existenční nouze; spíše starší školáci pracují „na černo“, aby si přilepšili ke kapesnému nebo si koupili něco, co jim rodiče nejsou ochotni financovat.

Úvaha nad ne zcela dobře prozkoumaným a poznaným světem dnešních dětí nás přivedla na myšlenku, že málo víme o tom, zda vůbec, jak moc, jakým způsobem a s jakou chutí se dnešní školáci podílejí na domácích pracích. Jaké mají doma povinnosti a jaký mají vztah k fyzické práci. Jak vyplňují čas mezi školou a zábavou, tedy čas strávený doma v rodině, kde se utváří jedna z identit člověka a vztah k domovu. Vzpomínky na domácí práce, které musely děti zastat, patří k obrazu domova (Beneš 1997: 42).

Poznatky získané autobiografickou metodou a přímým pozorováním jsme doplnili o stanoviska, názory a pohled dětí. Ty jsou obecně už v předškolním věku vedeny rodiči či prarodiči k tomu, aby se na domácích pracích podílely. Je ale třeba rozlišit, zda malé dítě začne umývat nádobí, protože se chce podobat či vyrovnat dospělému, anebo když v pozdějším věku otráveně umyje nádobí, ale splní tím tak svoji povinnost.

Spolu se studenty brněnské etnologie* jsme provedli písemnou anketu na základních školách mezi devíti až šestnáctiletými, popř. osmnáctiletými školáky ve čtrnácti obcích ve škále od malé obce až po velkoměsto a ve třech folklorních kroužcích (Hlinsko, Zlín, Brno). Výsledkem výzkumu jsou zjištění týkající se rozmanitosti dětské pomoci v domácnosti, oblíbenosti a naopak neoblíbenosti některých prací, rozdílů mezi činnostmi vykonávanými děvčaty anebo chlapci a v neposlední řadě rozdílů mezi životem dětí ve městě a na vesnici. Z odpovědí vyplývají také rozdíly mezi úplnými a neúplnými rodinami, rodinami s větším počtem dětí či s nezaměstnanými rodiči, nebo naopak těmi zcela zaměstnanými podnikáními.

Je zřejmé, že obliba jednotlivých domácích prací prochází proměnami v návaznosti na věk dětí. Oblíbenou prací desetiletého chlapce může být *vysávání*, zatímco u teenagerů patří *visávání* spíše k činnostem neoblíbeným (pravopisné chyby a dialektismy v ukázkách ponechávám).

Z dotazníků vyplývá, že naprostá většina dnešních školáků má svůj pokoj nebo pokoj, jenž sdílí se sourozencem (sourozenci). Zhruba na dvě stě dětí připadá pouze pět, kteří dětský pokoj nemají. Jednou z jejich povinností je, že si už v devíti letech uklízejí svůj pokoj sami (nebo to alespoň tvrdí a mají ten pocit), střídají se při úklidu se sourozencem a jen někteří dělají pořádek za pomoci dospělého člena rodiny: *Svoj pokoj si uklízím sama a docela ráda. Někdy mě to nebaví, ale musím to překonat, ať je v pokoji krásně uklizeno a útulno* (14, D, Nedašov). *Já sama (ho uklízím). Nemám ráda, když mě někdo šahá do věcí* (15, D, Brno). *Já, občas mi pomůže s tím sajrajtem babka* (15, H, Brno). *Já a ségra - střídavě* (13, D, Hlinsko). Mezi nejčastěji jmenované domácí práce, které nezřídka dělají děti pravidelně, patří umývání a utírání nádobí (objevilo se i ukládání nádobí do myčky a vyndávání z myčky). Další v pořadí je pak uklízení, zamestání a mytí podlah, vysávání, utírání prachu, vynášení odpadků, nakupování, vaření, péče o domácí zvířata a pokojové rostliny, žehlení, mytí oken, stlání postelí, nošení věcí či potravin ze sklepa nebo do sklepa, zamestání chodníku nebo dvora, práce na zahradě, péče o trávnik či o záhony.

Na otázku *Co děláš a jak často?* uvedla devítiletá dívka z Brna: *pomáhám na zahradě asi třikrát týdně, čistím svého osmáka (= osmák degu, hlodavec chovaný v kleci pro zábavu) jedenkrát týdně, uklízím pokoj skoro po každé hře. Nebo Venčím psy každé den, dávám nádobí do myčky (jak kdy), zameťám každé druhé den, nakupovat (každé den)* (16, D, Brno). *Střídám se se sestrou v domácích pracích (mytí nádobí). Každá máme službu jednou za týden a podle toho, jak svoji práci zvládáme, dostaneme na konci měsíce kapesné. Maximálně 200,-* (15, D, Brno). *Pomáhám dostavovat dům skoro každý den* (12, H, Moravské Knínice). *Nakupuju, čistím akvárium jednou za týden* (10, D, Otrokovice). *Kosím trávu co týden! Myju nádobí dvakrát za týden!* (13, H, Návsi u Jablunkova). *Každou sobotu utírám prach, vysávám v celém domě, vytírám zem, umývám koupelnu, každý den myju nádobí, v podstatě všechno, rodiče podnikají a nemají čas nic doma udělat, žehlim* (18, D, Val. Klobouky). *Hrabu se na zahrádce v době sezóny* (13, H, Bobrová). *Každý den kydám hnůž* (13, H, Nedašov). *Vinášim koš denně* (12, H, Brno - Starý Liskovec). *Chodím se psem ven a uklízím svůj pokoj* (15, D, Brno). *Krmit želvu, krmit ptáčky, nosit koš, utírám klavír* (9, D, Kyjov). Až na výjimky tvrdí všechny děti, že doma pomáhají. Úkoly jim zadávají rodiče, převážně matky a některé práce jsou jen Jejich" a dělají je pravidelně.

Překvapivý byl rozdíl mezi odpověďmi na otázku *Která práce Tě baví?* V některých kolektivech, zvláště v Brně nebyla dotázaná žádná práce. *Která? Chtěla bych vidět někoho, koho práce baví! Fakt žádná* (16, D, Brno). Naproti tomu odpovědi a sám život dětí z nedašovské školy (ale i jinde na venkově), vykazovaly až čitankově kladný vztah k práci. *Střipání dřeva* (13-14, hoši, Nedašov). *Když nemám co dělat, tak jakákoliv* (13, H, Nedašov). *Řídit traktor, sušit seno* (14, H, Nedašov). *Vždy mě baví zametat, přetrhávat. Nejvíce mě baví přesazovat květiny* (15, D, Nedašov). *Práce na zahrádce, někdy i uklízet* (15, D, Nedašova Lhota). *Práce mě baví podle nálady, někdy mám náladu a někdy ne* (18, H, Val. Klobouky). *Baví mě zalévat květiny. Žehlení* (11, D, Hlinsko). *Čistit křečky, umívat auto, sekat trávu (někdy)* (13, H, Moravské Knínice). *Umývání nádobí, hlídání sourozenců* (15, D, Zlín-Jaroslavice).

Domněnka, že obraz dětských prací bude ovlivněn ročním obdobím, kdy byly dotazníky vyplňovány (březen - květen 2002), se potvrdil jen částečně. Venkovské děti totiž mezi svými pracemi uváděly nejen sázení brambor, ale také jejich vybírání a přebírání, sušení a sklizení sena, sbírání švestek či obecně práci na zahradě, tedy činnosti vážící se na celé vegetační období.

Zejména ve venkovských rodinách patří mezi výchovné prostředky ukládání práce „za trest“. Bývá to vynášení koše, umývání nádobí, úklid. Na otázku *Dostáváš nějakou práci za trest?* odpověděl patnáctiletý vtipálek z Brna: *Všechny jsou za trest! Ne, mí rodiče jsou tolerantní a netrestají mě, protože nemají za co.* Ale odpověď třináctiletého chlapce z Nedašova je třeba brát vážně: *Ne, můj povinnost je dělat každý den.* Peněžní odměna za práci v domácnosti dostávají od rodičů jen výjimečně, bývá to spíš pochvala, poděkování, sladkost, někdy peníze od prarodičů.

Sonda také ukázala, že (opět až na výjimky) školáci mají pocit dostatku volného času. O relativnosti této míry svědčí odpovědi městských i venkovských dětí. *Máš dost volného času? - Mám tolik volného času kolik potřebuju, někdy mi to až leze na nervy* (16, D, Brno). *Ano, pokud nemám zaracha* (13, D, Brno). *Ano, protože mám sourozence,* odpověděla patnáctiletá dívka z Nedašova, což znamená, že se o práci má s kým dělit. O životním optimismu mladé generace svědčí také tato odpověď: *Mám dostatek volného času kromě úterka, pondělka a čtvrtka* (12, H, Bílovice). *Mám tolik volného času, až mi to někdy škodí* (12, H, Veverská Bítýška). Znamená tato a další jí podobné odpovědi, že dnešní děti nejsou ve skutečnosti dost vytižené? Potom by stálo za to uvažovat o důkladném interdisciplinárním výzkumu zaměřeném na volný čas dětí a jevy, které znepokojují jak rodiče, tak pedagogy (kriminalita dětí a mládeže, vandalismus, drogy atd.)

Závěr

Při poznávání jedné části světa dětí, jejich povinností v rodině, vidíme, že se od sebe liší pohledy dětí a dospělých, že děti mnohdy očekávají od rodičů něco jiného a naopak. Z diskuse s vysokoškolskými

studenty např. vyplynulo, že někteří doma dokonce nesměli pomáhat, neboť rodiče měli obavu, že doma by jejich činností mohli vzniknout škody na majetku a dospělým by přibyla další práce, když by po jejich „uklizení“ museli dělat pořádek podle svých představ.

Sondy nám dovolují vyslovit postřeh o zlepšování materiálních podmínek dnešních dětí. I když téměř všechny mají své pokoje a pro většinu rodin je výchova dětí důležitým úkolem a prioritou, poznali jsme, že je při výzkumu zapotřebí počítat nejenom s „normálními“ rodinami skládajícími se z rodičů a dětí, ale také s rodinami, kde žije matka, matčin přítel a přítelovy děti, s rodinami, kde chybějící členy doplňují nejrůznější zvířata, anebo kde panují mimořádné poměry: *otec zemřel, matka nás nechce, žijeme s babičkou.*

Výzkum ukázal, že existují velké rozdíly v pracovním nasazení dětí ve městě a ve vesnici. Děti, které bydlí v domech se zahradou nebo polem, mají repertoár pomocných prací mnohem širší a pestřejší. Fyzická práce doma a na poli je pro venkovské děti mnohem samozřejmější a je přirozenou každodenní součástí života. Na nedašovském Závřší se děti po návratu ze školy nejprve věnují zvířatům (*každý den poklúzám ovce*), domu, práci na poli či v lese, potom *ide-me lézat* a nakonec dělají úkoly do školy. Ve městě se projevuje jiný hodnotový systém rodičů - ti mnohdy již velmi brzy pěstují v dětech osobnosti, které by měly mít větší šanci uspět u přijímacích zkoušek na školy a poté na trhu práce. Na venkově děti po příchodu ze školy dělají práce, které si „měšťák“ ani nedovede představit (včetně řízení traktoru a svázání dřeva z lesa). Jejich podíl na práci je však podle místní normy nezbytný. Vzdělání se postupně stává hodnotou, která je zejm. ve městě řazena výš než schopnost poradit si s domácími pracemi či vařením. Někteří rodiče zastávají a prosazují názor, že finanční investice do vzdělání je investicí nejlepší a aby se vyplatila, je třeba dětem „usnadnit“ život a dát jim co nejvíce času na školní přípravu, na zájmovou činnost, cizí jazyky, hru na hudební nástroj apod. Rozdíly v zatížení dětí domácností povinnostmi a fyzickou prací jsou patrné mezi jednotlivými rodinami s odlišnými výchovnými metodami a hodnotovými žebříčky, vzdělání rodičů však tyto rozdíly neurčuje.

Literatura:

- Aričs, P.: *Geschichte der Kindheit*. München 1996.
 Bartoš, F.: *Naše děti*. Brno 1888.
 Beneš, B.: *Vzpomínky z dětství na domov v dvojjazyčném prostředí Moravy*. In: *Společensví dětí a kultura*. Strážnice 1997, s. 40-47.
 Die Kindheit. Eine Kulturgeschichte von Ingeborg Weber-Kellermann. Insel Taschenbuch 1997.
 Dítě a tradice lidové kultury. Red. V. Frolec. Brno 1980.
 Duřek, J.: *Naše Horácko jindy a nyní*. Velké Meziříčí 1893.
 Horský, J. - Seligová, M.: *Rodina našich předků*. Praha 1997.
 Hrkčková, A.: *Hry dětí ve Štramберку v době 1. republiky*. In: *Folklor pro děti a děti pro folklor*. Strážnice 2000, s. 56-63.
 Machonin, S.: *Příběh se závorkami. (Alternativy)*. Brno 1995.
 Meinel, A.: *Kinderleben und Kinderkultur in Sachsen*. Versuch eines Überblicks. Dresden 1998.

- Pavlištík, K.: *Domácká výroba dřevěného nářadí a náčiní na Podřevnicku*. Zlín 1993.
 Pražská skupina školní etnografie: *Typy žáků. Zpráva z terénního výzkumu*. Praha 1995.
 Rosenbaum, H.: *Perspektiven einer volkskundlichen Familien- und Kindheitsforschung*. Zeitschrift für Volkskunde 93, 1997, s. 42-56.
 Společensví dětí a kultura. Red. J. Krist. Strážnice 1997.
 Tappe, I.: *Kinderleben in Lippe*. Detmold 1992.

*Za diskusi k danému tématu děkuji studentkám a studentům navštěvujícím v letním semestru 2002 přednášku Exkurz do kultury a folkloru dětí a za účast na výzkumu M. Bojkové, L. Fabiškové, E. Hörzenbergerové, M. Janotkové, P. Kalábové, J. Lešťanské, I. Magulové, T. Makovské, L. Marešové, A. Minářové, S. Mrázkové, M. Mückové, A. Korčákové, M. Poláškové, K. Rojkové, Š. Seifertové, Z. Sojkové, V. Balajkovi, D. Benešovi a D. Kalovi.

TENDENCE VE VÝVOJI DĚTSKÉHO HERNÍHO REPERTOÁRU. PŘÍKLAD SOCIÁLNĚ STRATIFIKAČNÍCH HER DESETI AŽ JEDENÁCTILETÝCH DĚTÍ

Dana Bittnerová

Nestabilita folklorního repertoáru je průvodním jevem folkloru vůbec. Vyplyvá z jeho vnitřních charakteristik. Odborná literatura pojednala otázky fixace a proměn folklorního díla z hlediska působení tradice. Analyzovala problém limit lidské paměti v tomto přenosu. Konstatovala zásadní podíl měnících se životních podmínek na proměnu kolektivních norem, které mají bezprostřední vliv na inovační procesy ve folkloru. V této souvislosti neopomněla ani problematiku obohacování folklorního repertoáru přejímáním cizích předloh. Všechny tyto úvahy a analýzy se nejčastěji dotýkaly žánrů lidové písně a lidové prózy.

Stejně otázky si lze položit i při zkoumání dětských folklorních her. Zde ovšem kromě výše uváděných faktorů vedoucích k proměně herního repertoáru hraje roli věk dítěte a s ním spojená psychosociální zralost a vývojem podmíněné kognitivní schopnosti dítěte. Přestože tento úhel pohledu náleží více do oblasti psychologie,¹ není myšlenka faktoru věku nová ani pro folkloristy pohybující se v oblasti dětského folkloru. Již někteří z národopisných sběratelů pokládali za důležité uvádět věk dětí, u nichž folklorní událost či jev, tedy v našem případě dětskou hru, zapsali. Výjimečně se někteří z nich snažili při pořádání sbírek dětských folklorních her dokonce pojmut hry dětí nižšího věku do samostatného oddílu (např. „hry drobných dětí“ Bartoš, s. 192n). Pro folkloristy zabývající se analýzou vybraného herního projevu dětí se pak věk aktérů sledované folklorní události stal neodmyslitelnou součástí pasportizace, která v zásadě potvrzovala myšlenku věkové určení dětských herních folklorních projevů. Tyto badatelé latentně reflektované vývojové tendence v herním repertoáru dětí však dosud nebyly soustavně promýšleny.

Absence těchto analýz pak nevyplývá pouze z priorit jiných témat v oblasti zkoumání dětských her. Souvisí také s „polyfunkčností“ herních schémat. Nelze totiž na základě rozboru scénáře hry konstatovat, že náleží do repertoáru dětí výhradně toho či onoho věku. Je potřeba se zaměřit i na cíle, které konkrétní hra v komunikaci dětí určitého věku plní. Cíl hry - její leitmotiv, pro který je hra dětmi určitého věku hrána, se při řešení otázky věkové determinace herního repertoáru stává prvořadou. Tedy nikoliv vnější podoba hry je rozhodující při jejím zařazení do aktivního repertoáru, nýbrž myšlenka, která se skrze ní realizuje. Ta zpětně dokáže ovlivnit i vnější formu hry, neboť v sobě nezahrnuje pouze komunikační schéma, ale také etické a estetické normy.

Z tohoto hlediska bych se chtěla zaměřit na analýzu a interpretaci části herního repertoáru 10-11letých dětí vybrané páté třídy státní základní školy v centru Prahy. Data, která se stanou východiskem textu, jsem získala v rámci institucionálně podporovaného longitudinálního výzkumu „Žák v měnících se podmínkách současné školy“ (GAČR 406/00/0470). Terénní výzkum, vedený metodou zúčastněného pozorování a položených rozhovorů s dětmi, byl a dosud je prováděn kontinuálně s cílem zaznamenat herní repertoár dětí od první do deváté třídy. Údaje za pátou třídu se pak vztahují ke školnímu roku 1998/1999. V tomto ročníku - posledním ročníku I. stupně-třídu navštěvovalo 9 dívek a 15 chlapců.

Herní repertoár dětí ve sledované třídě se v pátém ročníku stal z perspektivy tradičního folkloristy mezní. Z hlediska vztahu dětí k tradičním formalizovaným (folklorním) hrám² uzavíral vývoj let předchozích a částečně předznamenával dobu budoucí.

Žáci v páté třídě již nepravili po nových formalizovaných hrách starších dětí, nezápili s problémy osvojit si náročnější hry a udržet je v paměti (následkem bylo někdy „komolení“ her). Opustili fázi typickou pro první dva ročníky ZŠ, v níž bylo dominantním leitmotivem zvládnout a zahrát si hru pro hru samu. Stejně tak minul „zlatý věk“ dětských tradičních formalizovaných her, kdy tyto určovaly společenský život dětí ve třetí a čtvrté třídě. V období „zlatého věku“ padly limity, jež by bránily naučit se jakoukoli hru tohoto typu. Opojení vlastní dovedností na jedné straně vedlo ke schopnosti okamžité případné improvizace a inovace. Na straně druhé zároveň směřovalo k selekci v nabídce her v konkrétních hráckých skupinách. Realizace a prožívání her se tedy prohlubovaly. Leitmotivem se stalo naplnit prostřednictvím rámce přijaté formy tradiční formalizované hry různé úrovně společenské komunikace ve skupině dětí, herně zviditelnit vzájemné vztahy. S tím se posílze spojila i do jisté míry manifestovaná distance od jiných hráckých skupin.

Pátá třída pak byla posledním rokem ve sledované třídě, kdy se tradiční formalizované hry výrazně podílely na aktivním repertoáru her. V letech následujících se tyto formy her staly výjimkou, která se vázala buď k „partnerské“ komunikaci dívek a chlapců, nebo zůstala skryta jako intimní zábava přátel. Nebyl-li tedy navozen specifický, společně sdílený kontext, stalo se běžné každodenní hraní tradičních formalizovaných her nejen nežádoucí, ale i společensky degradující.

Tradiční formalizované hry se staly reliktem či rituálem (např. v prověřování lásek). Jednoznačně převládly hry spontánní a hry nesené komercí a podporované mediální kulturou (hry „komerční“), které do té doby měly v komunikaci dětí spíše epizodní význam. Spontánní hry přitom bezprostředně reagovaly na panující společenskou situaci, aniž by v nich byla příliš rozvíjena scénicko-dramatická stránka hry. Přejímání „komerčních“ herních předloh pak potvrzovalo směřování dětí do teenagerovské kultury.

Jak již bylo výše řečeno, repertoár her v páté třídě se stal mezním z hlediska poměru her vycházejících z dětské tradice a her spontánních a „komerčních“. Pátý ročník sledované třídy byl posledním rokem, kdy komunikace dětí byla kontinuálně nesená scénicky a formálně propracovanými a v repertoáru konstituovanými hrami. Avšak ve srovnání s roky předchozími se výrazně zúžila nabídka ryze tradičních her.³ Tento deficit doplnily hry jiné: inovované či autorské (dětmi vymyšlené) formalizované hry, jejichž forma lépe vyhovovala stávajícím záměrům a cílům společenské komunikace dětí. Analyzujeme tedy podobu a průběh těchto her a hledáme odpověď na otázku: proč k těmto autorským počínům docházelo, kam tyto intervence do herního repertoáru dětí v páté třídě směřovaly (jaký leitmotiv nesly) a z jakých kulturních zdrojů byly syceny.

Při vymýšlení nových formalizovaných her si děti nevystačily s jedinou herní formou, kterou by stále inovovaly. Přesto i zde lze hovořit o preferenci některých herních schémat, jež byla dle potřeby rozvíjena. Nejstabilnější a dětmi nejvíce oblíbená (tedy i nejrozšířenější) formou byly hry, jejichž základem se stal seznam. Položky ze seznamu přitom přímo či zprostředkovaně odkazovaly na osoby vztahující se k dětské skupině sledované třídy (tedy spolužáci, popř. i učitelé, výzkumníci).

Seznamy měly nejčastěji podobu tabulek psaných i kreslených. Staly se součástí čtyř her - *Bodování*, *Fotbalová liga*, *Státy a Války*. Tyto hry rozvíjely v principu totožné základní herní schéma, které děti případně obohacovaly o další herní prvky. Výrazněji se ovšem měnila scéna hry. Ta reagovala na zájmy uživatelů hry a především na celospolečenský kontext - na mediální rámec života české společnosti.

Část her pracujících s tabulkou měla spíše individuální charakter a jen okrajově zasahovala společenský život třídy. Takovou byla hra *Bodování*, která patřila již od čtvrté třídy k individuální aktivitě bolestinského chlapce. Kompenzaci sociálního neúspěchu a vzniklých konfliktů mu přinášelo přidělování bodů spolužákům do připravené tabulky. Prostřednictvím ní pravidelně oceňoval chování svých spolužáků a podle „zásluh“ jim přičítal či ubíral body a aktualizoval pořadí. Výsledkovou listinu spravoval nejprve doma. Ve škole si prý

pouze poznamenával mimořádné bodové plusy či minusy pro ty, kteří ho svým chováním k němu překvapili. Tento způsob vyrovnávání se se společenskými vztahy uvnitř vlastní skupiny si přenesl i do páté třídy. Nyní však, s ohledem na svoji rostoucí prestiž, jej představil spolužákům. Již se nestyděl s nimi hovořit prostřednictvím své hry. Výroky typu „Umažu ti (mu) body!“ mu usnadňovaly vyjádřit nesouhlas s chováním spolužáků.

Tento chlapec neustrnul v rozvíjení výchozí formy hry. Ve druhé polovině školního roku (březen 1999) se již nejednalo o pouhou tabulku jmen a skóre. Nyní byly seznamy rozděleny do pásem podle barev, které zlepšovaly orientaci v pořadí „účastníků“ bodování. Např. černá barva pro pořadí na konci tabulky označovala „nebezpečí všeho druhu“. Iniciátor hry navíc pracoval s vlastními, ve třídě nekodifikovanými přezdívkami. Např. nenáviděného spolužáka překřtil na Festera Adamse a třídní „sexbombu“ na Moniku Lewinskou. Pro tuto verzi hry se nadchl i další chlapec, který jednoznačně přispěl ke zviditelnění hry ve třídě. Ve snaze vyhnout se naprosté nápodobě spolužáka alespoň změnil barevné škálování.

Buď zájem ostatních dětí o takovouto zábavu nebo záliba ve virtuální realitě inspirovaly bolestinského chlapce pro vytvoření komplikovanější herní formy (říjen 1998). Chlapec použil schéma bodového hodnocení českých fotbalových soutěží a podle tohoto vzoru začal hrát vlastní ligu. Vypracoval si k tomuto účelu výsledkovou tabulku ligových zápasů, kde každý hrál s každým, na domácí i na soupeřově půdě. Řada týmů nesla ve svém názvu jména spolužáků - chlapců. Složitým rozlosováním s pomocí jedné či několika i mnohostranných kostek získával údaje o tom, kdo s kým se utká, a především výsledky zápasů. Z hlediska logiky pravděpodobnosti bylo překvapující, že šestěna většinou stála na jeho straně. Nad svými spolužáky rozhodně vítězil. *Fotbalová liga* nepřítahovala pouze pozornost diváků, některé další chlapce podnítila k následování. Ovšem zatímco autor zůstal věrný svým hrám, ostatním se hra po dvou až třech týdnech přehrála.

I *Fotbalová liga* procházela procesem inovace. Koncem dubna její autor prezentoval svoji zdokonalenou verzi ve třídě. Je zajímavé, že z ní a priori vyloučil chlapce, s kterými nevyhazel. Naopak do soutěže zařadil dívky, které zahrnul pod jeden tým FC Babinec.

Zatímco výše uvedené hry s tabulkovými seznamy byly hlavně individuální kompenzaci, sociálně úspěšné děti vytvářely podobné hry, které naplňovaly komunikaci celé třídy. Ve srovnání s „individuálními seznamy bodování“ se jednalo o scénicky více propracovanější verze hry se seznamem ve formě tabulky.

První takovou hru představovalo přidělování *Států* (leden 1999). Vznikl jediný a konečný seznam, ve kterém se každé dítě i dospělý ze třídy stali reprezentanty jednoho vybraného státu na světě. „Otcové“ myšlenky hry zasadili do scény, že Česká republika je tzv. „uživacím místem“, kam přijíždějí lidé z různých států, aby se pobavili. Rozvinutí hry pak spočívalo v diskusích o hodnotách jednotlivých přidělených států. Kvalita státu byla v zásadě symbolickým převodem bodů.

Přidělování států odráželo vztah autorů hry k ostatním členům dětské skupiny. Původci hry a jejich kamarádi obdrželi privilegium si svoji zřávu zvolit. Byli králi, prezidenti a představiteli Austrálie, Francie, Itálie, Kanady, USA, Velké Británie. Problematické se stalo Německo, které si vybral pro sebe jeden z chlapců pro jeho ekonomickou vyspělost. Ostatní chlapci se však na základě právě probíraného učiva o 2. světové válce od něj distancovali, a tak ho donutili ke změně volby.

Ostatním spolužákům a nyní i spolužačkám autoři hry vybírali příslušný stát s rozmyslem. Rozhodně se však nedrželi jediného hodnotícího kritéria. Např. neoblíbenému chlapci přiřkli Rusko, které stejně jako jeho vnímali negativně; nejmenšímu spolužákovi přidělili Mali, protože je malý; jedné z dívek Turecko, protože bydlí v Tursku. Při hledání vhodného státu pro neoblíbenou učitelku pak potvrdily svůj vyhraněný názor na Německo. K její kolonce dokonce připsali slovo HITLER. Některým společensky nevýrazným spolužákům přidělili stát i zcela náhodně. Ovšem bez ohledu na to, jaký klíč k přidělení státu použili, bylo ve skupině jasně čitelné, kdo je a kdo není přijímán.

V jednom případě došlo dokonce k okamžitému (ale asi ne definitivnímu) vykazání hráče ze hry, které symbolizovalo společenské vyloučení ze skupiny. Jeden z iniciátorů hry poškádli více než baculatou spolužačku při vysvětlování, co vše se nalézá v užívacím místě České republiky: *Je to moderní herna, tam se užívá... Kasino, sexshopy a Kolínská tam má svou jídelnu*. Dívka se rozzlobila a chlapce silně udeřila. Ten pro mne poopravil výčet; *Tu jídelnu škrtněte*. A obrátil se na ni: *Už tam ani nemůžeš*. (27.1.1999)

O tři měsíce později chlapci oprášili tuto scénu hry na *Státy* a vrátili ji na pořad dne ve formálně složitější podobě. Ústřední myšlenkou se tentokrát staly *Války* mezi státy (konec dubna 1999). Původní verze hry byla obohacena zakomponováním některých herních pravidel her RPG - Dračí doupě (ve třídě nazývané *Labyrint*) a scénicky ukotvena v událostech na Balkáně - válka v Jugoslávii. Herní schéma spočívalo v poměrně rozsáhlých tabulkových soupisech států světa. Každý řádek tabulky obsahoval, vedle názvu státu, jméno hráče, počet

obyvatel a sumu peněz, se kterou mohl hráč disponovat. V rukou každého jednotlivého administrátora hry (game mastera) pak hra doznala dílčích formálních inovací. Někdo doplnil tabulku vlajkami, jiný chlapec zavedl do hry různé typy palebné síly jednotlivých zemí (bombardéry, atomovky), další pak pracoval již pouze s tolika zeměmi, kolik bylo chlapců a dívek ve třídě, nejdůkladnější chlapec zase vytvořil algoritmus převodu počtu obyvatelstva, sumy peněz a útočné síly, navíc státy ohodnotil podle jejich významu kategorií 1-4 a průběhy odvozoval od hodu kostkou. Většinou však ti, kteří si hru vypracovali, určovali průběh herní akce ad hoc. Sami rozhodovali, zda se útok podařil, jaké ztráty stát utrpěl a posléze, zda již byla země podmaněna.

Toto neobjektivní, zaujaté a přímočaré administrování hry lákalo řadu chlapců-hráčů k „vyřízení si účtů“ s některými spolužáky. Chlapci však jen neútočili na své rivaly. Hra jim dovoľovala uzavírat i aliance - pakty (po vzoru vedení války v Jugoslávii), aby zničili spolužáka-nepřítele. Přátelské vazby se promítaly i do průběhu válečné akce. Administrátor většinou nedovoloval, aby byl poražen jeho kamarád, či snad dokonce on. Naopak útoky administrátora byly vždy úspěšné. Tedy nejvíce držav vlastnil majitel hry.

Do hry byly zvány také dívky. I ony mohly anektovat území některého státu a útočit. Většina z nich si však po výzvě majitele hry zabrala jeden stát a jen výjimečně se některá z nich pustila do boje. Vojenské strategie byly pro dívky nezajímavé.

Hry na válku umožňovaly zviditelnit existující či kýženou společenskou stratifikaci chlapecké části skupiny. Zaručovaly svému majiteli postavit se do čela tabulky. Dávaly prostor k vyjádření postoje administrátora hry k útočníkovi a k napadenému. Stejně tak bylo možno vycítit z chování hráčů, jakou konkurenci v sobě spatřují, kdo jsou spojenci a kdo je právě nepřítel.

Princip seznamu se promítl i do dalších her, byť jejich koncepcí nesměřovala k vytvoření svodné přehledné výsledkové listiny - k tabulce. Výrazně se ještě myšlenka systematického přidělování bodů všem spolužákům prosadila ve hře chlapců - *Sedmikrásky* (listopad 1998). Podoba této hry však vycházela z jiných herních principů než výše uváděné tabulkové hry; rozhodovala náhoda. Jména zde nebyla seřazena v pořadí, ale vstupovala jako jednotlivé položky do osudí. Na papírky se napsala jména chlapců a dívek a vhodila se do sáčku, z něhož se losovaly dvojice chlapec-dívka. Protože však počet dívek ve třídě byl 9:15 ve prospěch chlapců, bylo nutno nedostatek dívek doplnit z řad žen učitelského sboru. Hra se

tak posléze změnila v pomyslné přidělování „bodů“ za to, komu jakou partnerku hráči vytáhli z osudí. Nestala se zkouškou odvahy v milostném nasazení dětí. To podporovala i skutečnost, že se této herní akce neúčastnily dívky. Tedy, ačkoli losování párů v sobě zahrnovalo myšlenku pohrát si s uspořádáním lásek ve třídě, hra se opět v konečném pojetí organizátorů i v důsledku nezájmu ostatních spolužáků stala tribunou pro vyjádření společenských pozic ve skupině.

Další dvě autorské formalizované hry, které si pohrávaly se jmény spolužáků, více či méně kopírovaly předlohy komerčně distribuovaných her. První z nich byla určena jen malému okruhu spolužaček - kamarádek (leden 1999). Její autorka ji koncipovala jako deskovou hru. Základem byl herní plán, herní kostka a figurka (nejčastěji guma). Herní plán - na papír nakreslený ovál podobný dostihovému závodišti s plnou dělicí čarou uprostřed - byl rozdělen na 23 dvojpolí (dvojice polí byla v oválu nad sebou). První a poslední (sousedící) dvojpolí nesla názvy „start“ a „cíl“. V ostatních dvojpolích bylo uvedeno jméno stávajícího či bývalého spolužáka a jeho charakteristický znak (často překrytý přezdívkou), v jediném pak bylo jméno problematicky vnímané učitelky a její jednoslovná charakteristika. Takto herně pojatý hodnotící seznam nabízel dívce způsob, jak se vyrovnat s těmi, vůči kterým se vymezovala. Vlastní herní akce se stala tribunou názorů na chlapce a učitelku podruhé. Odvíjela se od dvou po sobě následujících hodů kostkou. První vedla figurku ke jménu, druhá ke znaku. Kombinaci obou položek pak hráčky interpretovaly většinou tak, aby se pobavily. Opět tedy došlo k zaujímání hodnotících postojů vůči spolužákům.

Druhou příležitostí vtělit jména spolužáků do existujícího herního schématu si děti našly při výrobě hracích karet, podobných komerčně distribuovaným kartám motorových vozidel. Předloha - „komerční“ karetní hra - rozvíjela schéma přebíjení. Každá karta motorového vozidla (soubory nákladních automobilů, motorek, formulí atd.) čítala několik položek parametrů stroje (např. nejvyšší rychlost, kubatura). Hráč, který vynášel jako první, volil parametr, který se stal pro probíhající kolo hodnotícím kritériem. Vyhrávala vždy nejvyšší číselná hodnota zvoleného parametru. Pro toto herní schéma si začaly děti v páté třídě vyrábět vlastní herní karty. Jednou z variant se staly karty motorových vozidel nesoucích firemní označení podle jmen dětí ve třídě. Nepřekvapí, že autoři karet svá jména vtiskli kvalitním vozů s nejlepšími parametry. Naopak výběhovým typům přidělili značku odmítaného spolužáka. Všechny tyto postoje pak nechaly zaznít při herní akci. Ačkoliv tento prvek do hry vložily i dívky, prim opět hráli chlapci.

Další hry, které děti v páté třídě vymýšlely, aby adekvátně naplnily společenské dění ve skupině, v sobě nesly pivky jak her mimetických, tak her s pravidly. Tyto hry prvoplánově spojovaly scénu hry a herní role s reálnou předlohou na straně jedné. Na straně druhé přijaly formalizované schéma. Tedy v těchto hrách existovala pravidla, podle nichž hráči opakovaně zahajovali, realizovali a končili hru. Mezi tyto formalizované hry patřily *Volby* a *Zlatý slávik*.

Hra *Volby* byla vyvolána v život v době konání doplňovacích senátních voleb (prosinec 1998). Děti inspirovaly agitace a především průběh a vyhodnocování voleb. Nechaly se strhnout k zavedení volebních listin a ke kandidatuře v třídních volbách. Na jejich základě děti - volební leaderi svých stran - vyzývaly spolužáky, chlapce i dívky, aby svým hlasem podpořili jednoho z uchazečů o pomyslné senátní křeslo. Činily tak čárkou na papír, na kterém byly vyznačeny sloupce pro každého kandidáta. Hra si získala řadu stoupenců - administrátorů, kteří si chtěli ověřit svoji pozici ve skupině, nejen chlapce, ale i dívky.

Do každého kola vstupovali většinou tři kandidáti, a to stejného pohlaví. Reprezentovali buď sami sebe nebo koaliční uskupení několika kamarádů. Již z názvů jimi založených stran bylo patrné, jak chtějí, aby je okolí vnímalo, k čemu se hlásí, či jak hodnotí ty, které do soutěže pozvou. Např. vznikla Jindrova strana chytrolínů (JSCh), Slávkova, Pepikova, Vráťova a Fandova strana sportovců (SPVFSS), Vilíková strana Čiňánků (VSČ) nebo Martinova blbá strana debilů (MBSD). Dívky ovšem svá jména politickými stranami nezašitily.

Ve volebních kolech byli soupeři vždy dva společensky silní chlapci - konkurenti. Třetí volební rival se střídal. Mnohdy byl vyzván úplný outsider třídy, snad aby ani jeden ze silných či silnějších třídních chlapeckých kandidátů ve volbách zcela nepropadl. Naopak dívky do voleb nasadily nepopulárnější trojici vybranou ze svého středu. Důvod, proč tak udělaly, nedokáží nalézt. Nezachytila jsem totiž, kdo volby vyhlásil, zda jedna z kandidátek či jejich spolužačka. Ale i tak lze konstatovat, že dívky pojal hru trochu jinak. Buď dovedly hru dále než chlapci - měly odvalu zjistit, kdo je nejlivnější z vlivných. Nebo jejich spolužačka chtěla rozběhnout stejnou akci jako kluci. Nedokázala však dát v šanc svoji prestiž. Do soutěže proto přihlásila ty, jejichž pozicím ve třídě nemohl podle ní výsledek či průběh voleb uškodit. Bez ohledu na skutečný záměr holčičí verze hry pravdou zůstává, že volby tří společensky nejsilnějších dívek se rozběhly jen v jediném kole.

Z voleb ovšem nikdy nevyšel jediný vítěz. Jen z jejich průběhu mohli kandidáti vyrozumět, pro koho se ten který jejich spolužák vyslovil, a tak si rekonstruovat svoji popularitu. Hra se buď nedohrála, nebo se ve finále přesmykla v jinou hru. V herní euforii se totiž vždy volby strhly v soutěži dvou či tří voličů, který z nich získá více čárek.⁴

O dva týdny později děti na chvíli aktualizovaly osvojené herní schéma (polovina prosince 1998). Ovšem tentokrát se hra nevyvíjela jako volby politických stran, ale jako soutěž o *Českého slavíka*. Důvodem této kosmetické úpravy bylo patrně hodnocení učitelky v hodině angličtiny. Jednotlivě chválila děti nejen za naučení textu anglické vánoční písně, ale zvláště ocenila zpěv. V řeči pak udělala i poznámku na proběhlou volbu Českého slavíka 1998.

O přestávce se pak rozpoutala mezi dětmi soutěž o titul Českého slavíka. Tentokrát vystupoval každý za sebe. Soutěže se navíc mohli naráz účastnit i více než tři kandidáti. Do hry, kterou jsem zaznamenala, bylo zapsáno šest uchazečů o titul: kromě pěti chlapců také jedna dívka. Cílem hry tentokrát nebylo najít nejlepšího, ale znechtit neoblíbenou dívku. Jakoby chlapci - organizátoři hry - chtěli vyrovnat disproporci mezi vysoce kladným hodnocením zpěvu, které se této dívce dostalo od nejoblíbenější učitelky, a jejím nízkým společenským statusem v chlapecké části dětské skupiny. Ne všichni se ovšem ztotožnili s tímto záměrem. Hra probíhala jako jindy. Děti se opět rozhodovaly podle vlastních sympatií, které k jednotlivým uchazečům o titul chovaly.

Do společenského dění v páté třídě vstoupily i autorské hry, jejichž podoba jednoznačně odpovídala mimetickým hrám. Přesto tyto hry vykazovaly vyšší míru organizovanosti než mimetické hry mladších dětí. Tedy, i když v těchto hrách neplatila pravidla, která by řídila průběh hry, pevně se zde fixovalo rozdělení herních rolí. Každý hráč mohl nebo musel po celou dobu existence hry hrát pouze jedinou vyjednanou či přiřknutou roli, která odrážela a dále sytila jeho reálné společenské postavení ve třídě. Tyto herní postavy se navíc v průběhu trvání hry rozvíjely. Vyhraňovaly se skrze vymyšlené příběhy, které ovlivňovaly „herní reakce“ dětí. Postava nesla v sobě paměť svého „životního“ příběhu.

Autorskou, z hlediska rozdělení herních rolí výrazně strukturovanou hru v herním repertoáru dětí v páté třídě, představovala hra *Táta a máma* (duben 1999). Tato hra reagovala na mimořádnou událost ve třídě. Herně řešila právě přiznanou lásku dívky a chlapce. Scénicko-dramatickou myšlenkou, na níž byla hra koncipována, se stalo vytváření sítě vzájemných vazeb odvíjejících se od ústřední dvojice. Pro vyjádření bylo zvoleno schéma příbuzenských vazeb evropského typu.

Zamilovaná dívka se stala maminkou všech spolužaček, zamilovaný chlapec přijal roli jejich tatínka. Ostatní chlapci však odmítli být jeho dětmi, odmítli podřídit se mu. Ovšem obzazení role maminky respektovali a i oni zamilovanou dívku oslovovali: *Maminko! Mámo!* Uznávali i otcovský vztah zamilovaného chlapce k ostatním dívkám. Např. takto mluvili s dívkami: *Co tady děláš dceruško Čendova?*

Chlapci si pro sebe vybrali jiné role. Společensky nejuznávanější chlapec se prohlásil za Čendova dědu, pradědu dětí. Jiný spolužák koketoval s myšlenkou, že by se stal „bráchou“ hlavní mužské postavy a staral se o nějaké své kamarády co by své děti. Další chlapec si vybral roli nového strejdy a z bolestinského chlapce si dělaly dívky legraci, že se stane praprapradědou. Upozorňovaly tak nikoliv na jeho možné vůdčí postavení, nýbrž na jeho dědouškovský vzhled a chování. Společensky problematicky vnímaného spolužáka pak děti škádli výkřiky: *Martin je pedofilní pán, ... cizí pedofilní děda*. Vyloučily jej z rodiny. Ovšem nevyškrtly ho ze hry, počítaly s ním. Snad i vítaly jeho do jisté míry pevné marginální postavení v rámci skupiny.

Tedy zatímco dívky i mnozí chlapci viděli v chování zamilované dívky potvrzení její výjimečné pozice ve skupině, totéž ocenění se ve hře jejímu partnerovi nedostalo. Naopak byla to hra, která dovolila dětem-chlapcům napravit disproporci mezi „husarským kouskem“ zamilovaného chlapce (namluvit si nejatraktivnější dívku) a respektovanými společenskými pozicemi chlapců ve skupině. Hra jim tak zároveň otevřela cestu k manifestování další roviny postojů k některým spolužákům.

Více méně okrajovou se stala druhá ryze mimetická hra společensky neoblíbené dívky. Protože si chtěla ověřit vlastní postavení ve třídě a konfrontovat je se společenskými pozicemi spolužáků, začala si hrát na *Výzkumnici* (duben 1999). Její hra byla nanejvýš přímočará. Rozestřela scénu, že je „paní doktorkou“ - výzkumníci (tedy mnou). Opatřila si stejný sešit, do kterého jsem zapisovala. Obcházela třídu a každého se ptala, s kým kamarádí a s kým nikoliv, kdo se mu líbí a kdo ne. Děti se však odmítaly zapojit do její hry. Hra se neprosadila.

Téměř všechny autorské či inovované hry dětí v páté třídě se staly velmi oblíbenými a sledovanými. Provázely společenské dění ve třídě po celý rok. Z hlediska leitmotivu reagovaly na společenskou hierarchii v dětské skupině. Děti se chtěly dozvědět o společenském postavení svém i svých spolužáků, stejně jako vítaly možnost skrze hru se k společenské stratifikaci ve třídě vyjádřit. Atraktivitu těchto her mnohdy zvyšovala simulace výjimečného postavení iniciátora hry, který se buď stal nezúčastněným hodnotitelem, nebo si navíc v žebříčku

„úspěšnosti“ zajistil první místo. Zároveň však neúspěch - nízké hodnocení, které si děti případně přečetly či jinak zaregistrovaly, nebraly vyložené jako újmu. Tedy otevřeně proti němu nevystupovaly, nevolaly po nápravě. Každou hru bylo možno ignorovat, nebo nějak zrelativizovat: zaujatým pohledem administrátora hry, nepřítomností mých stoupenců atd.

Být zahrnut do výčtu hodnocených osob, bez ohledu na to jaké okomocení dítě získává, představovalo členství ve skupině. V některých případech ovšem osobní antipatie natolik převládly, že jedinci byli dokonce ze hry vyloučeni. Symbolicky tak bylo popřeno jejich místo ve společenské struktuře skupiny. Nepatřili do ní.

Vědět jaké popularity ve skupině či u spolužáka se kdo těší, zajímalo děti v první řadě. Ovšem postupně se k této otázce připojovala další: Jak je to s láskami? S nepochopením jak na straně administrátorů, tak na straně hráčů a diváků byla přijata hra *Sedmikrásky*, první realizovaná hra v páté třídě, která měla zjistit lásky. Znovu byla tato otázka řešena až v okamžiku, když ve skupině se skutečná láska objevila. Hra se ovšem neptala na další možné lásky. Z tohoto hlediska pouze vysvětlovala, zpřehledňovala stávající vztah dívky a chlapce.

Nebyly to pochopitelně pouze vymyšlené hry, skrze které děti dokázaly sdělit své postoje k druhým. Otázka sociometrie byla skryta i v řadě epizod v herních akcích tradičních formalizovaných her. Ty v daný okamžik rozšiřovaly obsah konkrétní herní akce, jejímž původním leitmotivem sociometrie nebyla. Svoje názory na spolužáky děti transparentně vyjadřovaly i pomocí jiných jevů dětské a školní kultury. Využívaly k tomu škádlivky, kreslené karikatury, autorské básnické skladby. Svoji antipatii dokázaly vnášet i do formálního hovoru s učitelem. Např. při hodnocení obrázků slunce na učitelovu otázku; *Je tam [mezi obrázky na výstavě - pozn. DB] některý, který se vám nelíbí?*, volalo několik dětí: *Marcela!* Podobně se „vhodnou“ příležitostí pro manifestaci vzájemných sympatií a antipatií stal i psychologem administrovaný sociometrický dotazník SORAD, kde každý žák hodnotí každého spolužáka známkami 1-5.⁵ Přes informaci, že jde o anketu, která v žádném případě nebude ve třídě zveřejněna, se děti již v průběhu akce nezdržely komentáře. Vytkikovaly různé soudy (např. *Kolínský dům devadesátku!*). O přestávce pak chodily mezi sebou a vyptávaly se na známky, které jim ti, na nichž jim záleželo, dali. Odmítanou dívku pak několik chlapců přímo oslovilo: *Viš, co jsem Ti dal? Pět, pět, pět!*⁶

Potřeba až rituálně (s pomocí formy) pojímat a manifestovat své interpersonální vazby byla v jednání 10-11letých

dětí ve sledované třídě zjevná. Jakoby se zdálo, že přímé upozornění na oblíbeného či naopak zatracovaného spolužáka nemá takovou váhu jako formální zarámování hodnotícího názoru. Navíc formalizovaná událost, která prvoplánově míří jiným směrem, může být pro dítě i zástěrkou, způsobem jak bez přímé konfrontace (bez výsměchu, odsudku skupiny) vyslovit svoji přízeň, popřípadě svůj nezájem, který ke členu své skupiny chová. A naopak, tato zástěrka může posloužit i „napadenému“ - vždyť je to něco jiného - není to doopravdy.

Jedním z klíčových motivů určujících strukturu herního repertoáru ve sledované páté třídě se stal zájem a úsilí dětí o reflexi vlastního postavení ve vrstevnické skupině ve vztahu k ostatním členům (leitmotivem sociometrie). Děti chtěly zjevně, ale zároveň pod zástítkou nezávaznosti hry, vyjadřovat své postoje k druhým a zjišťovat společenskou stratifikaci třídy. Protože však z perspektivy dětí nebyly do té doby nejrozšířenější tradiční formalizované hry v tomto ohledu vždy a zcela přehledné, začaly 10-11leté děti ze sledované třídy vytvářet vlastní hry, popřípadě inovovat vhodné tradiční nebo „komerční“ hry.

Principiálním prvkem autorských a inovovaných her se stalo jméno, přezdívka či jiné pojmenování, které srozumitelně odkazovalo na konkrétní osobu ve třídě. Ve většině případů cílem hry bylo sestavit žebříček úspěšnosti nebo jinak představit společenský kredit spolužáka (*Bodování, Český slavík, Fotbalová liga, Volby politických stran, Války*, karetní hra, desková hra). Jiné hry pak simulovaly možné či nemožné uspořádání interpersonálních vztahů dětí ve třídě. Většinou navozovaly či potvrzovaly představu možné lásky s někým ze třídy (*Sedmikrásky, Táta a máma*), nebo přátelství (*Táta a máma, Výzkumnice*).

Při koncipování svých her děti dosud trvaly na zřetelném scénicko-dramatickém pojetí herní akce. Scéna hry vždy potvrzovala představu ne reálného stavu věcí. Pro navození představy herní reality se děti nechaly inspirovat mediálním kontextem té doby. Nesahaly k předlohám z dětské kultury, z kultury pro děti či ze světa fantazie pro dospělé. Výrazně je zajímala kultura dospělých, k ní se obracely a ji použily pro koncipování svých her. Při začleňování předloh z kultury dospělých vždy chápaly a respektovaly její výchozí sémantický rámec (většinou nedocházelo k vytrhávání z kontextu a k předefinování sémantické stránky převzatého jevu). Scéna hry přímo reagující na události a jevy ze světa dospělých pak zpětně posilovala v očích dětí kvalitu a významnost her.

V aktivním herním repertoáru dětí v páté třídě se prosadily autorské hry, které ani v nižších ani ve vyšších ročnících ne-

dosáhly takového rozšíření a významu. Formálně stavěly na principu předem daných herních pravidel, typických pro - do té doby oblíbené - tradiční formalizované hry. Námět pro scénu ovšem důsledně přejímaly z kultury dospělých (nejčastěji z kultury nesené médií a komercí). Smysl těmto hrám dal leitmotiv sociometrie, který měl zviditelnit sociální vazby dětí

ve třídě. Obě formální složky her (pravidla a scéna) spolu s jejich leitmotivem pak korespondovaly s životními zkušenostmi i aspiracemi autorů her a jejich hráčů. Potvrdily tendence nejen ve vývoji repertoáru dětských her, ale ve směřování dětské kultury vůbec.

Literatura:

- Bartoš, F.: *Naše děti*. Brno 1888.
- Bittnerová, D.: *Realita hraní dětských her*. In: PSŠE: 5. třída. Příloha závěrečné zprávy o řešení grantového projektu: Žák v měnících se podmínkách současné školy. Praha 2000.
- Bittnerová, D.: *Transmise dětských formalizovaných her v herním repertoáru dětské skupiny*. Český lid 86, 1999, s. 310-324.
- Bittnerová, D.: *Dětská hra a etnologie*. Pedagogika 51, 2001, s. 514-524.
- Frolec, V.: *Dítě a tradice lidové kultury*. Brno: Blok 1980.
- Caillois, R.: *Hry a lidé*. Praha: Nakladatelství studia Ypsilon 1998.
- Huizinga, J.: *Homo ludens*. Praha: Mladá fronta 1971.

- Kučera, M.: *Láska v jedenácti a dvanácti*. Pedagogika 44, 1994, č., s. 68- 76.
- Kučera, M.: *K problematice hry: příklad pubertální třídy*. Lidé města 1, 1999, s. 3-28.
- Leščák, M. - Sirovátka, O.: *Folklor a folkloristika*. Bratislava: Smena 1980.
- Pospíšilová, J.: *Folklor a život dětí*. In: Sirovátka, O. a kol.: *Město pod Špilberkem*. Brno 1993, s. 110-122.
- Pospíšilová, J.: *O hrách a zábavách dnešních dětí*. In: *Národopisné studie o Brně*. Brno 1990, s. 172-184.
- Scheufler, V.: *Dětské skupiny*. In: *Stará dělnická Praha*, Praha: Academia 1981, s. 139-143.

Poznámky:

1. Dětské hry jako doklad psychického vývoje dítěte využil renomovaný psycholog Václav Příhoda ve svém díle *Ontogeneze lidské psychiky*. I. Praha: SPN 1967.
2. S ohledem na zaměření textu se vědomě nevěnuji formě a leitmotivu mimetických her a her distribuovaných komercí (např. desková hra Člověče, nezlob se, počítačové hry). V centru pozornosti jsou tedy hry s pravidly, jejichž existenci určují mechanismy tradice, inovace a improvizace.
3. V páté třídě děti hrály pouze sedm her, které by snesly název tradiční formalizovaná hra, z toho byly pouze čtyři kolektivní (Na babu, Mrazík, Tři tisíce tři sta stop, Flaška), jedna párová - piškvorky, a dvě

- založené na individuálním vedení hry jediným hráčem - papírová skládačka Nebe peklo ráj, a milostné věštecká hra Horoskopy.
4. Toto zjištění podporuje také konstatování, že děti nemají zájem o výsledkovou listinu vzešlou ze společné hry, která by přesně určovala pořadí každého člena skupiny.
 5. Sociometrie je metoda pro zjištění sociální struktury skupiny nejčastěji ve dvou parametrech - 1. v míře sympatií a 2. v míře vlivu jednotlivých dětí ve skupině.
 6. V rámci zadaného sociometrického dotazníku SORAD podle dr. Hrabala si děti vyžádaly ještě třetí parametr hodnocení. Chtěly své spolužáky hodnotit podle parametru krásy. Proto tedy chlapec hodnotil spolužačku třemi, nikoliv pouze dvěma známkami.

OKAMIHY (ZO ŽIVOTA MLADÝCH RÓMOV V ČAKAJOVCIACH)

Zuzana Palubová

Opýtali sa ma, či nechcem napísať niečo o rómskej mládeži a deťoch. Kedže som istý čas strávila medzi týmito mladými, súhlasila som, netušiac, do čoho idem. Zrazu som seba samú zbadala vo svetle neskúsenosti a neoprávnenej. Nie jednoduchý problém ma síce provokoval, bála som sa však otázky, akým spôsobom túto záležitosť podať čitateľovi tak, aby bol vytvorený obraz výstižný, a samozrejme objektívny (chce to ešte mnoho času v teréne, aby som nadobudla správnu mieru sebadovedomia a odvahy na riešenie predloženého problému). Pochopila som, že sa mi to nepodari bez toho, aby som nenechala samotných mladých Rómov poskladať túto mozaiku názorov a postojov k rôznym životným situáciám. Nech teda hovorí sama za seba, nezaťažovaná mojimi ambíciami, tie odsúvam naneskôr.

Nasledujúce črty života rómskej mládeže naznačujú odlišné chápanie niektorých momentov bytia. Iné okamihy sú výpoveďou o rovnakej podstate ľudstva, zvlášť potom myslenia mladých. Sklamem všetkých, ktorí hľadajú senzácie, a možno poteším toho, kto si uvedomuje, že najväčšou silou a hýbateľom našej existencie sú jednoduché okamihy. Odhaľujú filozofiu života...

Čakajovskí Rómovia (okr. Nitra) patria do skupiny slovenských Rómov, v okolí žijú aj skupiny olašských Rómov - *Vlahi*, (*Vlaho*, *Vlahičkiňa*), od ktorých sa dištancujú ako *Rumungri*. Na označenie ostatného obyvateľstva obce používajú slová *gádže*, *rakle*.

Kto bude prvý? Foto Z. Palubová 2002.

Tunajší mladí Rómovia neovládajú rómsky jazyk, ale hovoria miestnym nárečím. Stopy rómčiny sa zachovali v slangu: *chálovať* (jesť), *love* (peniaze), *dilino* (hlupák), *beng* (čert, zlý), *órovať* (kradnúť), *kúrovať* (súložiť), *kúduš* (žobrák), *lubňi* (prostitútka), *muterdo* (došťať), *chandžalo* (pohlavne žiadostivý), *šukar* (pekný, pekná), *bokhalo* (hladný).

Na pracovnom trhu nemajú ľahkú pozíciu. Čas trávia naháňaním možností a hľadaním spôsobov ako užiť rodiny. Krátke zabudnutie existenčných problémov nachádzajú vo vzájomnej opore a v spoločne trávených chvíľach - veľké svadby, cigánske bály... Starí spomínajú a mladí objavujú samých seba v tanečnospievackom súbore Balvaleskere čhave - Deti vetra.

Jolana 12 r., Šudo 17 r., Margita 23 r. (o rodinných putách)

Jolane sa páči Millagros z telenovely. Niektoré dievčatá ju pokladajú za namyslenú, ona sama vraví: *Neni su ma hodné!* (*azda vyššia kasta?*) Nechodí s nimi do krčmy na kofolu... Keď tancuje, človek si uvedomí nezmyselnosť ideálu štihlej krásy. Keby bola Jolana štihla, jej tanec - to by nebolo ono.

Miluje svoju matku: *Ja neštem ist' nikam do školy. Ja ostaňem pri svojej mamke. Chorá je. Ja sa budem o ňu starať. Už sa nemôžem dočkať, kedy skončím školu, aby som uš len pri ňu bola.*

Šuda pozná široké okolie, je dobrý futbalista, vraj by vládol viac, keby nefajčil, hoci chrapľavý hlas dodáva jeho spevu istú originalitu. Jeho výpoveď mi pripomína úryvok z pamätí Jana Pavelčíka, ktorý spomínal na ženatého vojaka - Róma, ten prišiel do kasární s vozom plným príbuzných, utáborili sa pri kasárňach a boli tam dva roky, kým vojak neodslúžil (Bulletin MRK, 4/1995, 35): *Mali sme ist' zo súborom do Rakúska. Ale nešli sme, bolo nás veľa. Ja by som bez mamky nešiel, šak by mi bolo smutno. Gdo by mi varil?... To je veľa peňazí, každý si chce zo sebou zobrať rodinu, mamu, otca, brata aj sestry, a to je veľa, tak sme nešli...*

Margita má muža, trojročnú dcéru, maturitu a chce študovať na vysokej škole.

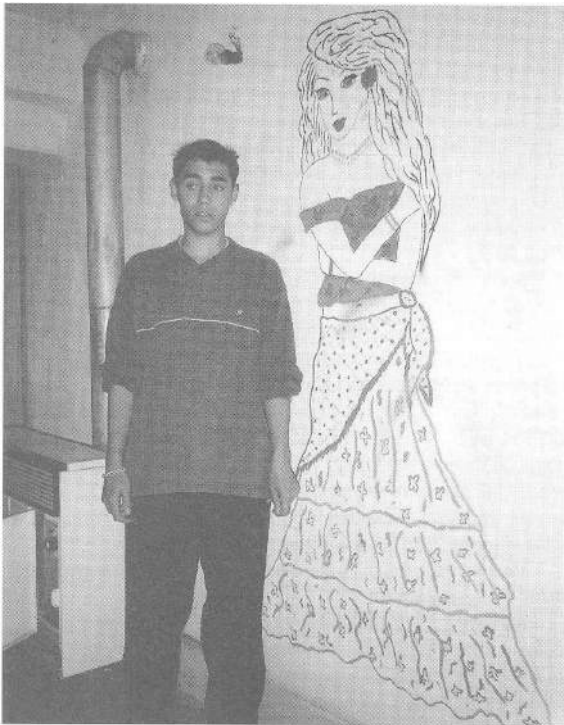
Ako som sa zoznámila s Dušanom? Na jednej svadbe... on je vlastne moja rodina, bratranec, ale ja som ho v živote nevidela... on býval v susednej dedine... my sme tak veľká rodina, že aj naša svadba musela byť v dvoch dedinách, do jednej sály sme sa nepomestili. Celú noc sme chodili autom od jedných hostí k druhým, z jednej dediny do druhej.

Mačak, 12 r. (o ženách)

Mačakovým mačacím očiam druhej pohlavie nevie odolať, tak Rómky, ako aj *rakľa*. Už som viackrát začula, že rómskym chlapcom, podobne ako arabským, talianskym a vôbec tmavým južanom sa páčia modroooké plavovlásky. Mačak ma utvrdil v tom, že nie je žiadnou výnimkou - blondínky sú pre neho exotikou a ideálom. Zhodne sa so Števom, ktorý rád chodí s „bielymi“ dievčatami, ten má ale vážnejšie dôvody než je fyzická stránka: *To není dobre, s Cigánkami chodiť. Oni sú na peňáze moc. Čo to znamená? Hned' chcú, aby ste im ku-povali. Topánky, reťázky...*

Keby som bol starší..., ale vy by ste so mnou aj tak nechodili, lebo som Cigán!... (hovori mi Števo).

Dnešný svet má rád zábavných, zhovorčivých, extrovertných, jedným slovom „spoločenských“ ľudí. Zoznamovacie inzeráty sú plné podobných požiadaviek. Edo je možno „staromódnym“ typom muža, možno si uvedomuje význam slov

Stvořitel... Foto Z. Palubová 2002.

a okolnosti s tým súvisiace, prípadne je príliš žiarlivý. On totiž nechce „spoločenské“ dievča. Vraj by len chodila na diskotéky a stretávala príliš veľa chlapcov. Nemusi byť krásna, čo z toho? Ale dobrá a verná, má sa vedieť postarať o svojho muža. Túto rolu chápu tunajšie dievčatá ako úplnú prirodzenosť. *Ná gdo by im pral a varil?* bolo odpoveďou na otázku, ktorú som položila na hodine dejepisu a týkala sa tzv. kultu žien.

Do krčmy vojde *gádži*, pobozká Šuda na ústa, sadne mu na kolená. O tri roky sa možno vydá. Ale za *gádža*...

Zaujímavé sú vzťahy rómskej a nerómskej mládeže, najmä ľúbostné. U „bielych“ dievčat je rozšírená typizovaná predstava, podľa ktorej sú rómski chlapci *dobrí v posteli*. Ďalšie etapy vzťahu dvoch ľudí s odlišnou etnickou príslušnosťou sú väčšinou zlikvidované predsudkami, najmä zo strany rodičov. Pri ich nekompromisných postojoch je ťažké skúmať ich vlastnú mladosť, ale možno je to jedna z posledných generácií, ktorej myslenie často zaťažujú negatívne stereotypy. Miestami sa môže zdať, že optimizmus je v protiklade so stále živými predsudkami, aj u Rómov totiž platí - *uš ktoré poriadne dievča pojde za Cigána*. Na prvý pohľad akoby prijali rolu, ktorú im vnucuje okolie, ale v skutočnosti je to vraj reakcia na skúsenosti...

Keko, 16 r. (o iných svetoch)

Keka majú tak trochu za blázna, vraj to preháňa so strážidami. Napriek tomu všetci sa ich boja, takže v nich tiež veria. Tak ako na sny: ohnivý dážď a nevesta v bielom prinášajú smrť. Sú radi, keď sa im sníva o ľudských výkaloch - znamenajú bohatstvo.

Som išiel sám. Dvanásť hodín bolo, po ceste som išiel. Deň predtým jak zabil moju tetku. A už som išiel, tak som spomínal, jak som hu videl predtým, a zrazu som očul, volado jakkeby ma volá, otočím sa - nido. Po desiatich krokoch zas, a potom taký beh za mnu som očul, začal som utekať domov. A potom som len takto ležal a kukal do steny, rozmýšľal som. A zrazu volado plesk! mi po hlave, srdce sa mi rozbúchalo a nemohol som kričať. A ona odekryla ze mňa duchnu a takto na mňa pozrela, zakryla a išla preč... Nevidel som jej podobu, lebo sa hovorí, že keby som videl jej pravú podobu, žeby som zomrel aj ja.

Robo s týmto tvrdením súhlasí.

Snívalo sa mi, že iba takto som sa chytil truhly a ona ma sťáhla, a že povedala, že by som tu pri nej ležal, že sa bojí. Porád som vyskočil z postele. A stále som večer rozmýšľal a zrazu začali hrnce klepotáť a samé sa vyplo svetlo. Potom som išiel zapať a už sa nedalo. Potom to prestalo.

A teraz, to ste ešte v živote nevideli... moj dedko mal volakedy voz a kone. A ja som šiel po drážovskej ceste a sám, dvanásť hodín akurát. Naráz očujem zvončeky a bič. Jak to išlo, taký veter okolo mňa, silný, silný. Som sa obzeral a takto moj dedko: - Ej, dočkaj ty šiball! A jak som šiel na tom bicygli, tak na mieste som bol. A stále som petaluval*. Potom ma to voláko chytilo a šmarilo do jarku. Zostal som tam ležať dve-tri hodiny, potom som sa voláko prebral, som trafil domov. Ked som to vyprával rodičom, mi nechceli veriť...

Keko sa trikrát prežehnáva a bozkáva zopäté ruky. Nebojí sa, ale nerád na to myslí. Robo sa smeje: Smrtka v bielej plachte? To sú len reči. Keko po Robových slovách rýchlo klope na drevo, aby týmto magickým úkonom zmiernil provokáciu. Vie o tom svoje.

Ja som bol, Šudo a Martin. O polnoci mali akurát ísť tí duchovia. A my na cintorín, na mámicu, boli sme napití. Jeden buchol na mámicu, rozbil tam okno a tam akurát ležal mŕtvy, my sme nevedeli. A z tej truhly: - Hybajte otáľto, lebo zle skončíte!

Ja som utekal, takto bola normálne bránka otvorená, môžete sa koho chcete opýtať. Nemohol som ju prekročiť, nešlo to! Jak mŕ! Nescelo nás to pustiť. - Ešte raz sa sem vrátite, dostanete! Potom ma to pustilo a padol som dole.

Ani čiernu mačku nie je dobré podceňovať. Ak vám prebehne cez cestu, rýchlo urobte tri kroky dozadu a trikrát si odpľujte. Inak vás stretne nešťastie. Robo, to je ten, ktorý neverí v Smrtku, sa vyjadruje ku kauze: „čierna mačka“. Víťe, jaká je to pravda? Išli sme na bicygli, prebehla mi cez cestu čierna mačka, na druhý deň som havaroval. Kolená rozbité a skoro som si prebil hlavu... aj otcovi prebehlo volačo číme, a potom narazili do stromu. Šade má jazvy...

Robo, 14 r. (o humore)

Robo nemá ešte oné, topánky také dlhé, aby mohol počúvať vtipy pre dospelých. Pripomína mu to jeho strýco. Vtipy o Cigánoch sú medzi týmito ľuďmi obľúbené, hoci niekedy záleží na tom, kto vtip podá, či gádžo alebo Róm. Môže to byť citlivá záležitosť. Robo sa baví:

Prečo nemôžu chodiť Cigáni na Preteky okolo Slovenska? Lebo by si Slováci spoznali svoje bicykle.

Robo, povedz ešte nejaký vtip!

Dobre! Ale nesmím to podrbať. “

Ide si syn pýtať od apku pet korun: „Ocko daj mi pet koruni. “ Otec: „Čo, štyri koruni? Načo sú ti tri koruni, za dve koruni si nič nekúpiš, tu máš korunu, rozdeľ sa s bratom. “

Števo, aj ty nacapni* volaco, to o tvojom otcovi!

Moj otec išov na motorke po drážovskej ceste a stelo sa mu, jak sa poví, na veľkú. Tak zastavil motorku a išov do takého jarku. Idú žandári, zastanú pri ňom:

„Pán vodič, mate papíre?“ „Mne stačí lopúch!“

A potom poznáme ešte tie neslušné...

Hádka (v tomto sú si ľudia naozaj podobní)

X: „ Čo ti je trt?“

(vy to možno poznáte ako „Čo si sa zbláznil?“)

Y: „ Hodím ťa do smetáku, len ma ser!

X: „ No, veľký strach!“

Volaco sa Dušan jedúvav. Umýval rády a padol mu hrnec. A jeho mamka: - Bodaj by ta šlak trafil na tí zubi! A on: - No, pichni ma sem do mozgu, pichni!

Robo sa strašne smeje, keď napodobňuje Dušana a pichá sa prstom do brucha.

Chaj balvalestar - Dievča vetra (z archivu Viery R.)

Jožko, 14 r. („Ja som figlár, viťe?“)

Spolu s ostatnými rómskymi chlapcami sedí v zadných laviciach a súťaží, kto nazbiera viac mojich podpisov do žiackej knižky. Na známke nezáleží.

Raz som prišla v červenej sukni. Chyba! Bol piatok a Jožo s vyvalenými očami híkal a ukazoval na mňa. So smiechom mi vysvetlil, že v piatok sa do červeného obliekajú len *lubňe*. Ale odpustil mi.

Moje veľké náušnice sa mu tiež nepozdávali. *Teraz ste jak Vlahyňa! Aj žuvačku máte za uchem? Viťe, to Vlahi tak nosa. Keď chcel uraziť Mira, nadával mu do Vlahov. Ale častejšie nadáva na špinavé rakle.*

Nevedel síce, v ktorom storočí objavil Kolumbus Ameriku, ale jediný v triede vedel, že Angličania kolonizovali Indiu, pričom nezabudol spomenúť Sandokana.

Ak mu položíte otázku, na ktorú nevie, alebo nechce odpovedať, prevráti očami a snaží sa vás vyviešť z miery: *Hm, pekný plafón*. V rámci miestneho folklóru musíte rýchlo, bez ohľadu na predchádzajúcu konverzáciu, mimo kontextu, zareagovať: *To gdo maloval? Znalosť takýchto jazykových formuliek funguje ako priepustka do sveta miestnych detí.*

Miro, 14 r. (o Olašských Rómoch)

... hoj Tu saľ miri bari laska,

hoj Tu saľ miri sedmikráska... (z Mirovej tvorby)

Kedy príde...? Foto Z. Palubová 2002.

Miro rozpráva rómsky, naučil ho to otec, ktorý je z východného Slovenska. Ostatní ho preto priradujú k Vlahom, za čo sa Miro hnevá.

Vlahi nie sú takí jak my. Bijú sa na báloch, hneď vytáhajú nože... sú strašne bohatí, už malí chlapci nosá po krkoch zlato, majú zlaté hodinky... to né jak my, my sme chudobní. Ale tak jak chodia draho oblečení, takú majú špinu doma. Srašný neporádek! A Vlahyne tak smiešne vyprávajú, taký prízvuk majú. A viťe, že tam platá za ženy?! Keď chlap ste, tak si kúpi ženu... My sme z Indie, Vlahi sú z Egypta. To videt podľa tváre...

Pre *gádžov*, aj pre tunajších Rómov sú Olašskí tak trochu exotickí, údajne majú zvláštne zvyklosti, čo ich zastiera akýmsi tajomstvom. Sú „iní“. Na túto inakosť stavila Jolana s Evou - na karneval si vybrali kostým *Cigáni- Vlahy*.

Chceli by ste chodiť do školy, kde by boli iba Rómovia ?

Rudy a Silvia: *NIE! Vždy by na nás už hovorili: Oni sú Cigáni!*

Mali by pocit, že sú označené nálepkou?

Vierka a Jolana: *ANO! Boli by sme medzi svojimi, nehovorili by mi špinavá Cigánka.*

Ak by som niečo povedala, ešte by sa mi ušlo!

Edo, 16 r. (o perspektíve)

Tichý Edo je Kekov spolužiak, ale málokedy sa stretnú v triede. Striedajú sa na fuškách, sezónne chodia pracovať do záhrady miestnej lekárky, majú prepracovaný systém: za porýťovanú záhradu dostanú potvrdenie o návšteve lekára a nejaké peniaze. Všetci sú spokojní, lekárka našla medzi rómskymi chlapcami lacnú pracovnú silu (!) a chlapci sa potešia každej možnosti zarobiť si. Počas víkendov zvyknú zbierať staré železo.

Edo, čo budeš robiť, keď skončíš školu? *Nejaké fušky sa nájdu, na stavbe a tak...*

Všetky dievčatá sú rovnaké...

Tento v tvojom srdci zhára

Tento ťa zas ohovára

Ten ťa nazval hlúpou husou

Obdarí ťa sladkou pusou

Tento je len kamarát

A ten ťa má ozaj rád...

Pomocou týchto veršov hľadajú toho pravého... Viera s ceruzkou v ruke spovedá Silvii, kladie jej otázky, odpovede zapisuje do špeciálneho notesu; dôležitý je fyzický vzhľad chlapca (*Má modré oči? Má svaly?, sexi zadok?...*), „spoločenské postavenie“ (*Má mobil?, Je značkovovo oblečený?*), osobné

vlastnosti (*Je odvážny, hanblivý? Nosí ti kvety? Pozýva ťa do kina? Fajčí, fetuje?*), prvé erotické zážitky (*Pobozkal ťa? Chytil ťa za zadok? Videla si ho nahého? Nosí boxerky, tangáče?...*)

Z odpovedí odhaduje perspektívu potenciálneho vzťahu (*Vzdaj to!, Budete pekný pár!, Je sukníčkár!, Bude otrasný manžel!, Túži po tebe!, Sere na teba!, Bude tvojim otrokom!, Dá ti kopačky!, Vezme si ťa!...*)

Pre istotu, a kvôli presnosti si lásku dokážu odmerať v percentách; podľa počtu hlások v menách páru. Intenzita vzťahu sa dá určiť aj podľa pozdravu; ak ťa chlapec pozdraví: Ahoj - kamarátsky; Čao - myslí na teba; Nazdar - páčiš sa mu; Servus - žiarli na teba; Bozkávam - je veľmi slušný.

Všetci napovie prosté kýchnutie: v pondelok sľubuje radosť, v utorok žiarlivosť, v stredu čakajte list, vo štvrtok novú lásku, v piatok stretnutie, v sobotu vešti rande, v nedeľu bozk.

Oblúbené sú dvojmyselné hry: nič netušiacu Evu požiadajú kamarátky, aby si vytrhla vlas, jej komentár potom zasadia do kontextu s erotickým obsahom; (*Au, mňa to bolí, čo to nejde!...*). Dvojmyselnosť je nekonečným zdrojom zábavy.

Všetci chlapi sú rovnakí...

Šudo, Mačak, Keko, Burizon, Žeravý, Baran, Kón, Gypsi Koro, Ušák... ako všetci chlapi milujú stávk, nebezpečné hry a krvavé príbehy, zbožňujú drsný humor a myslia na ženy.

Bol som z jedným na čerešňách. Bol som hore na stro-me, dost vysoko, nechcelo sa mi ísť dole, jako na věcě, a nevi-del som toho pod sebu, tak ja som s'al.

On tam podemnu zbíra čerešne, ja som mu hádzal halu-ze. On kričí: „Keko, prší, ideme domov!“

Ja som mal ešte 10 rokov, víte, ja som ešte ani nevedel čo to je oné...sex. Išli sme ja, a ešte traja starší chlapi do vedľajšej dediny, tam jenna bývala vo vagóne, luxusne zariadený, chodila za klobásky... Teraz, že gdo pôjde prvý? Klobásky máme, všetko máme, gdo pôjde prvý? Začali sme strihať, ja som tam zostal, a ja prvý teraz: -Chlapi, nebojte sa, ja to zvládam!. Idem...

Ona: - Čo máš? Ja: - Kilo! Ona: - Dobre, na hodinu! Sadli sme si, mala tam taký kútik, tam sa oblieka, také čipko-vané oné...Príde pri mňa: No ideme? Sadla pri mňa, ja takto pot, šipka z vagónu, dovidenia!*

Potom ten starší: Ukáž, ja to vybavím, išol núter a na pol hodiny tam bol..."

S prekvapením som zistila, koľko rôznych výrazov existuje v ich slovníku na spisovné „milovať sa“ - *mágať, práskat, fřcat...* a najkrajšie - *mať spolu mier...*

To sú naše pesničky, vymyslené, kde sú hrešenia veľké

Dlho som premýšľala, či uverejniť túto kapitolku. Bez nej by ale obraz mládeže nebol úplný. A dovoľím si tvrdiť, že bez takýchto záznamov by nebola úplná ani folkloristická veda.

*Ide červík lesom, šalalalala,
hore Štrbským plesom, šalalalala
Sretol tam červíčku, šalalalala,
hodil ju do kričku, šalalalala
Červíčka sa bojí, šalalalala,
červíkovi stojí, šalalalala
Neboj sa červíčka, šalalalala,
hodím ťa do krička, šalalalala,
Štyridsaťpäť detí, šalalalala,
detí ako smeti, šalalalala*

(spieva sa na melódiu k piesni Hafanana)

*Žížaly, žížaly, záchod nám zožrali,
Nemáme do čoho srať,
Pôjdeme do lesa, tam sa dá dobre srať,
Gule nám vyštípal mráz.
Spomínam na teba stále,
Jak sme sa trkali v tráve,
Spomínam na teba vždycky,
Na tvoje špicaté cecky.*

(spieva sa na melódiu piesne Dedinka v údolí)

Mačak s Ušákom na oblúbenej kofole. Foto Z. Palubová 2002.

*Keby bolo niečo, čo sa ti dá zjesť,
Okrem chleba s cibuľou a desať fašírek...*

(Pôvodné znenie textu piesne J. Ráža:
„Keby bolo niečo, čo sa Ti dá zniesť,
okrem neba nado mnou a miliónov hviezd)

*Malička som, tehotná som,
Ešte jeden pôrod, hotová som...*

(Pôvodný text: Malička som, húsky pasiem,
tancovala by som, až sa trasiem)

* * *

Zmes výpovedí niekoľkých rómskych detí z Čakajoviec hovorí o na prvý pohľad všedných, ale v skutočnosti dôležitých chvíľach života dospievajúceho človeka. Je obrazom určitého kultúrneho kontextu, ale zároveň reflektuje skutočnosť, že v kaž-

dom človeku fungujú rovnaké princípy, ktorým nezáleží na kategóriách: sociálny status, etnikum, rasa. (Všimnime si napr. vzťah k erotike, k humoru apod.)

Nepokúšam sa o odbornú analýzu problematiky rómskej mládeže, je to tak široká a zložitá problematika, že si vyžaduje dôkladný výskum. Mojim cieľom bolo podať úlomky autentického deja a v snahe nerušiť atmosféru nechávam čitateľovi určitý priestor pre vlastnú interpretáciu výpovedí, hoci to v sebe nesie isté riziko nepochopenia... Spolieham sa na čitateľovu nezaťaženosť etnickými stereotypmi.

*** vysvetlivky:**

petaluval	-	pedáloval (na bicykli)
podrbat	-	tu: pokaziť
nacapni	-	tu: povedz
šipka	-	vyjadruje útek, beh, smer úteku

*Chlapci zo skupiny Terne chave trénujú pod holým nebom.
Foto Z. Palubová 2002.*

*Do školy idem až zajtra.
Foto Z. Palubová 2002.*

NEPLATIČI DANÍ Z DEDIČSTVA (KULTÚRNEHO)

Juraj Hamar

Organizácia spojených národov vyhlásila rok 2002 za Rok kultúrneho dedičstva. Ak hovoríme o dedičstve, nech je už akékoľvek, hovoríme o odkaze, pamäti, ziskoch i dlhoch jednej, alebo viacerých generácií historicky najmladšej generácii. Neoddeliteľnou súčasťou kultúrneho dedičstva je aj tradičná kultúra a folklorizmus ako proces, ktorý sprevádza jej tzv. druhú existenciu.¹ Čo sa týka tradičnej kultúry, Česi a Slováci toho zdedili naozaj mnoho. Čo však zanechajú svojim deťom, to je už problém, ktorý sa (najmä na Slovensku), začína nebezpečne podobáť súčasnej katastrofálnej ekonomickej situácii.

Jednou z foriem scénického folklorizmu je aj mimoškolská záujmová činnosť detí vo folklórnych súboroch, ktorej sa chceme venovať vo svojom príspevku. Ak som v úvode spomenul v súvislosti s kultúrnym dedičstvom najmladšiu generáciu, bolo to najmä preto, lebo som presvedčený, že práve detské folklórne súbory ponúkajú širokú bázu, na ktorej sa dá systematicky a s perspektívou budovať spoločenské, kultúrne, sociálne a napokon intelektuálne prostredie, ktoré bude v budúcnosti schopné akceptovať rôzne podoby folklóru i folklorizmu.

Zo všetkých učiteľov boli kedysi žiaci. Akýkoľvek podnet k oživeniu, ochrane, propagácii, oceneniu, alebo prezentácii rôznych prejavov tradičnej kultúry nevzniká v hlave ministerských úradníkov, ale častokrát práve v hlave bývalých členov detských alebo mládežníckych folklórnych súborov. Ak nie je v našich silách prispieť v adekvátnej miere k ochrane kultúrneho dedičstva, je to náš problém a naša hamba. Nemali by sme však ustávať v snažení presvedčať o etických i estetických hodnotách tradičnej kultúry naše deti. Kde však na to môžeme získať priestor? V médiách? V škole? V programoch politických strán? V detských folklórnych súboroch? Ak by som mal parafrázovať televízne vedomostné súťaže, tak „de je správne“.

Médiá a masovokomunikačné prostriedky sú na Slovensku povestne známe ignorantsvom všetkého, čo súvisí s folklórom. (Samozrejme, pokiaľ sa niekto neobesí, alebo nepomiluje priamo na scéne prírodného amfiteátru počas galaprogramu folklórneho festivalu.)

Na rozdiel od susedného Maďarska, alebo Poľska, sa na Slovensku školské osnovy výchovy detí k poznávaniu a rozvíjaniu jednotlivých prejavov tradičnej kultúry vyhybajú tak, ako vegetariánska kuchárka bravčovým rezňom. Keď však minister školstva príde s myšlienkou zaradiť do školských osnov

jogu, začne sa celkom vážna niekoľkomesačná verejná i neverejná diskusia, ktorá v duchu tradície rozdelí Slovensko na tých, čo sú „za“, a tých, čo sú „proti“. Možno práve myšlienka zaradiť do osnov výchovu ku kultúrnemu dedičstvu by nás mohla opäť zjednotiť, ale buď zatiaľ nikomu (tobôž nie ministrom) neprišla na um, alebo sú ešte stále aj takí, čo sú „proti“.

Politické strany tri roky a deväť mesiacov reagujú na folklór ako na dedičstvo komunizmu, aby sa potom tri mesiace pred voľbami všetko čo má ruky, nohy, ale najmä primerane vysoké preferenčné miesto na kandidátke strany, rozutekalo po folklórnych festivaloch, kde v jednom šiku s „radovým občanom“ pijú miestne destiláty, varia halušky, káľajú drevo a šindle, ale najmä sľubujú a sľubujú. (Neveríte vlastným očiam a dvíha sa vám žalúdok? Pozývam vás na všetky významnejšie letné folklórne podujatia na Slovensku. Máte šťastie - voľby máme v septembri).

Zostali nám napokon detské folklórne súbory. Aké bolo ich poslanie kedysi a aké miesto zaujímajú dnes v systéme štátnej i neštátnej kultúry? Sú našou pýchou či hanbou? Súvisí ich pôsobenie len s kultúrou, alebo majú do činenia so širším spoločenským kontextom? Zostane ochrana tradičného kultúrneho dedičstva len na nich? To je len pár z otázok, ktoré sa mi vynárajú, keď si zrekapitulujem svoju viac ako dvadsaťročnú prax ako choreografa, pedagóga a vedúceho viacerých detských folklórnych súborov, a porovnam ju so súčasným stavom.

Samotná činnosť detských folklórnych súborov, najmä tých, čo pôsobia v mestách, sa veľmi za posledné dve desaťročia nezmenila. Súbory aj naďalej vedú zariadení milovníci folklóru, často bývalí i súčasní členovia detských a mládežníckych folklórnych kolektívov, alebo učitelia. V ich práci im často pomáhajú taneční a hlasoví pedagógovia (opäť najmä z radov aktívnych, alebo bývalých „súborákov“) a organizační pracovníci hlavne z radov rodičov. Drvivá väčšina súborov má svojich „kmeňových“ choreografov i vedúcich ľudových hudieb, iní zasa využívajú externú spoluprácu, pričom čoraz viac dostávajú šancu (najmä v Bratislave) študenti a absolventi umeleckých škôl. Zriaďovateľmi detských súborov sú Mestské kultúrne strediská, Domy kultúry, školy, ďalej rôzne podniky, ktorých postupne ubúda, a občianske združenia (zakladajú ich vedúci súborov spoločne s rodičmi), ktoré zasa pribúdajú. Repertoár najmä bratislavských súborov je multi-regionálny, čo znamená, že súbory čerpajú vo svojej tvorbe

takmer zo všetkých oblastí Slovenska, pričom prevládajú regióny vo všeobecnosti považované za atraktívne.

Nejaké zmeny predsa len nastali. Na tomto mieste by sme mohli opomenúť štátnu finančnú podporu kultúrnym strediskám, domom kultúry a pod., ktorá v minulom období akotak dokázala pokryť výdavky zriaďovateľa na bežnú činnosť detského folklórneho súboru. Štát tu nahradili už spomínané občianske združenia, alebo sponzorské dary od rodičov, ktorí sú úspešnými podnikateľmi a dokážu podporovať nielen záujmovú činnosť svojho dieťaťa, ale častokrát aj celú prevádzku v detskom folklórnom súbore. Samozrejme z tohto hľadiska je na tom najlepšie Bratislava. V Bratislave v súčasnosti funguje viac ako dvadsať detských folklórnych súborov. Čo trápi detské folklórne súbory v meste pravdepodobne viac ako financie, to je nedostatok metodickéj starostlivosti, systematickej odbornej prípravy choreografov a pedagógov ľudového tanca, možnosť konfrontácie svojej tvorby s ostatnými súborami, ale aj s akademickou obcou - s etnografmi, folkloristami, režisérm, pedagógmi, hudobnými skladateľmi atď. Pokiaľ sa v Čechách za posledných päť rokov uskutočnili dve veľké medzinárodné sympóziá tematicky venované deťom a tradičnej kultúre, zrealizovali sa mnohé výskumy, projekty či granty k tejto problematike (často pod záštitou Ministerstva kultúry), bolo vydaných niekoľko publikácií a pod.,² na Slovensku sa neuskutočnilo ani jedno vážnejšie vedecké, alebo pedagogické podujatie tohto druhu. Zanikla edícia zborníkov Deti deťom venovaných detskému folklóru, ktorú vydával Osvetový ústav v Bratislave³ a ktorá slúžila okrem iného aj na prezentáciu tvorby a zberateľského úsilia detí v detských folklórnych súboroch,⁴ ochromila sa činnosť okresných a krajských prehliadok detského folklóru, ktoré slúžili ako výberové kolá k celoslovenskej prehliadke detských folklórnych súborov a ľudových hudieb atď.

Čo však považujem za najväčší problém, to je samotný prístup k tvorbe detských, najmä mestských folklórnych súborov. Pokiaľ sa pred trinástimi rokmi ešte erudovane a tvorivo diskutovalo o spôsobe scénického spracovania detského folklóru, o únosnej miere štylizácie, o témach a ich prirodzenosti resp. adekvátnosti pre spracovanie v detskom folklórnom súbore, o príprave zberu folklórneho materiálu, jeho dokumentácii a spracovaní, dnes sme čoraz viacej svedkami situácie, ktorej sa ľudovo hovorí „každý si robí, čo chce“. Za všetky negatíva, ktoré sprevádza nedostatočná metodická príprava a vzdelávanie, spomeniem aspoň jedno. Predovšetkým je to absencia akéhokoľvek priameho kontaktu s terénom. Chodenie na výskumy je časovo, finančne (a napokon

aj intelektuálne) náročnejšie ako nahradiť terén vlastnou skúsenosťou z účinkovania vo folklórnom telese. V duchu kréda: „Ak chcem pripraviť tanec z Detvy, nemusím sa terigať hneď na Detvu, keď Detvu som sa naučil v bratislavskom súbore!“. Táto elementárna nepripravenosť prináša neznalosť folklórneho materiálu, neuvedomenie si jeho základných (kultúrnych, historických, geografických a iných) kontextov, uplatnenie rôznych klíšé (napríklad ustálené spojenia niektorých piesní, tzv. rúnd, ktoré nahrala populárna ľudová hudba na zvukový nosič so zámerom dramaturgicky vystavať atraktívnu skladbu s využitím zmien dynamiky a rôznych harmonických postupov na väčšom časovom priestore, alebo často je to aj samotné radenie piesní na hudobnom nosiči, ktoré sa neskôr stanú akýmsi kánonom nielen pri vyspevovaní pod stánkami s občerstvením a na ľudových zábavách počas folklórnych festivaloch, ale stávajú sa dogmou aj pri tvorbe programov vo folklórnych telesách), generovanie chýb (ak som sa niečo naučil zle, je veľká šanca, že to budem zle učiť aj naďalej, á propos - už ste pili tri razy zalievajú kávu?), a napokon je to i nedostatočné množstvo motívov, s ktorými môže choreograf, alebo autor hudobnej úpravy pracovať (tým, že nemám nazbieraný dostatok materiálu, aj moja tvorba choreografie alebo programového čísla bude mať svoje limity).

Možno to vyznie paradoxne, ale netreba opomenúť ešte jednu dôležitú vec. Ak na jednej strane kritizujeme, že sa spoločnosť dostatočne nedokáže postarať o výchovu a metodické usmerňovanie vedúcich detských folklórnych súborov, musíme sa na strane druhej pýtať, či objektívne existuje dostatočný dopyt a tlak vedúcich súborov na to, aby im takáto pomoc bola zabezpečená. Je skutočne pre mňa dôležitejšie, aby som dostal cenu Za pôsobivé scénické spracovanie lúčnych hier, alebo aby som uspokojil svoje ambície, resp. požiadavky detí a rodičov na „atraktívnejší“ program v duchu „malá Lúčnica“ alebo krojovaný cirkus? Chcem, aby mi niekto hovoril do toho, ako mám robiť s deťmi, keď do súboru vkladám svoje peniaze? Mám investovať niekoľko tisíc korún na to, aby mohli deti zostať na folklórnom festivale o jeden deň dlhšie, alebo si ruky zoderiem po lakte, len aby som zohnal pol milióna na letenky pre deti kamkoľvek? Na to si musí odpovedať každý sám. Zažil som však nejeden dobrý súbor, ktorý sa pod tlakom rodičov na vedúcich, alebo vedúcich na rodičov, vypravil na vysnívaný zahraničný zájazd za more a po príchode museli súbor rozpustiť, v lepšom prípade deti ešte ďalších päť rokov tancovali v deravých krcloch a vyšedených sukničkách, pretože na zájazd, z ktorého si priniesli raz nezabudnuteľné zážitky, inokedy únavu a sklamanie, minuli nielen celé

súborové, ale často aj rodinné úspory. Aj to jedna z mnohých dnešných tvárí detských folklórnych súborov.

Aby som nehovoril len o „temných“ stránkach súčasného stavu detských folklórnych súborov na Slovensku, musím spomenúť aj niektoré optimistickjšie vyhliadky. Detských folklórnych súborov na Slovensku neubúda, skôr naopak - rastú. Za posledné roky som videl množstvo vynikajúcich tanečníkov, spevákov, ktorí boli interpretmi vo veľmi pôsobivých, vkusných a na folklórny materiál „čistých“ a bohatých programoch. Programy detských folklórnych súborov sa stali pevnou súčasťou dramaturgie všetkých významnejších folklórnych festivalov na Slovensku. Rastie aj počet čisto detských folklórnych festivalov, ktorých bolo s ohľadom na počet detských súborov v republike v minulosti žalostne málo.

Na záver by som chcel vysloviť jedno želanie, ktoré neadresujem len tým, ktorí pracujú s detskými folklórnymi súbormi, ale o ktorom som presvedčený, že by prinieslo iný uhol pohľadu na tradičnú kultúru a folklorizmus aj u tých, ktorí možno „folklór“ bytostne nenávidia. Aj keď tento nekulturný postoj paradoxne často zastávajú významní predstavitelia našej kultúry. Nemusíte mať radi folklór, aby ste mohli akceptovať jeho kultúrne, estetické, mravné, alebo intelektuálne hodnoty,⁵ alebo priznať mu podiel na kultúrnom dedičstve. Stačí sa pozrieť napríklad na detské folklórne súbory a na ich tvorbu v širších súvislostiach. Neveríte?

- Pani Elena Jurasovová v detskom folklórnom súbore Vieňok po celé desaťročia v pôsobivých choreografiách, pre ktoré čerpala materiál zo zbierok svojho slávneho otca Dr. Janka Blaha zo Skalice, urobila niekoľko pôsobivých choreografií na scénickú hudbu Svetozára Stračinu, svoje deti priviedla na dosky Národného divadla, opery i baletu, na filmové plátno. Viete si predstaviť lepšie spojenie tzv. vysokého umenia s folklórom?

Poznámky:

1. Blížšie pozri Pavlicová, M. - Uhlíková, L.: *Od folkloru k folklorismu. Slovník folklorního hnutí na Morave a ve Slezsku*. Strážnice 1997, s. 6-9.
2. Stručný prehľad o týchto aktivitách nájdete v úvodnom príspevku J. Krista v zborníku: *Folklor pro děti a děti pro folklor*. Strážnice 2000, s. 5-7.
3. Dnes Národné osvetové centrum.
4. Zanieteny folklorista Kliment Ondrejka zorganizoval a dlhé roky metodicky usmerňoval hnutie K prameňom krásy, ktoré bolo zamerané na zber folklórneho materiálu prostredníctvom detských folklórnych súborov. Okrem

- Stano Kohútek celé roky pracoval s chlapčenským detským folklórom. Súbor tvorili výlučne (okrem jeho vlastných dvoch detí) mladí delikventi - chovanci detského nápravno-výchovného ústavu v Tomášove. Jeho choreografia Hora patrila k tomu najlepšiemu, čo som v detských folklórnych súboroch videl. Viete si predstaviť lepší a účinnejší spôsob resocializácie týchto chlapcov?
- Milan Rusko prišiel bývať na sídlisko do Devínskej Novej Vsi⁶ asi pred pätnástimi rokmi pravdepodobne ako jediný gajdoš. Založil Detský folklórny súbor Kobylka, pri ktorom vchoval už niekoľko generácií mladých muzikantov. (Len gajdošov môžete pomaly rátať na desiatky.) Ľudová hudba detského súboru Kobylka patrí k najlepším na Slovensku. Viete si predstaviť väčší učiteľský čin neučiteľa?
- Milan Rusko v tom istom detskom folklórnom súbore spracoval Vianočné pastorele Edmunda Paschu - skladateľa, ktorý žil a tvoril na Slovensku v 18. storočí. Viete si predstaviť lepšiu propagáciu starej slovenskej hudby?
- V detskom folklórnom súbore Dovinka sme pred rokmi pripravili programový blok z piesní z nemecky hovoriacich obcí na Slovensku. V Kobylke zasa slovenské deti spracúvajú materiál chorvátskej menšiny na Slovensku. Viete si predstaviť lepšiu výchovu k tolerancii a lepší liek na rasizmus a xenofóbiu?

A takto by sme mohli pokračovať ďalej. Pokiaľ sa teda na folklorizmus ako na celok a na tvorbu detských folklórnych súborov ako na jeho neodmysliteľnú súčasť - nádej a perspektívu - nezačneme pozeráť v širších súvislostiach bez predsudkov a zaujatostí, nemôžeme to myslieť vážne ani s ochranou nášho kultúrneho dedičstva. Neskrývajme sa pod deklarácie a prázdne slová a snažme sa tradíciám našich predkov splatiť daň, ktorá im patrí, aby sme tu našim deťom nenechali poriadnu sekeru!

úspechu samotnej myšlienky v detských súboroch treba za grandiózne dielo považovať najmä publikácie, ktoré z tejto akcie vznikli. Spomeniem aspoň tri zväzky *Hier horehronských dětí* (1971-1973), dvanásť zväzkov zborníka *Deti deťom* (1974-1987), alebo publikáciu *Tanečné hry dětí a mládeže na Slovensku* (1976).

5. Blížšie pozri môj príspevok na 16. strážnickom sympóziu. In: *Folklor pro děti a děti pro folklor*. Strážnice 2000, s. 88-90.
6. V súčasnosti je to mestská časť Bratislava.

FOTOGRAFICKÁ ZASTAVENÍ

V minulém čísle Národopisné revue „vypadlo“ ideové zdůvodnění nové rubriky. Toto drobné opomenutí napravujeme nyní:

Fotografické přílohy Národopisné revue minulých ročníků byly věnovány vesměs uceleným souborům fotografií jak nejstarších autorů ze začátků národopisné fotografie, tak zavedených klasiků, ba i fotografů nejmladší generace. - Dramaturgickým záměrem rubriky „Fotografická zastavení“ je publikovat snímky především takové, k nimž existují pouze minimální nebo vůbec žádné pasportizační údaje a k nimž ne vždy lze zjistit informace další. Přitom ale rozhodně stojí za uveřejnění a bylo by škoda, kdyby se jimi v temných a chladných depozitářích mohli těšit jenom vyvolení správci sbírek. Naší snahou také je, aby fotografie měly, třeba vzdálený, vztah k pilotnímu tématu daného čísla Národopisné revue. - Inspiraci rubrikou „Flashback“ z časopisu National Geographic nezastíráme, naopak se k ní hlásíme.

* * *

Výchova jinochů na Moravě by se mohlo jmenovat dnešní fotografické zastavení. Chlapci mladšího školního věku nacvičili na souhru náročnou tělovýchovnou sestavu s holí (která evidentně simuluje zbraň) a předvedli ji obecnstvu při nedělním výletě do vinných sklepů - to vše v prvních letech 20. století a ve slavných Plížích v Petrově u Strážnice zachytil neznámý fotograf.

Podobně a ze stejného období je fotograficky zvětšen i výlet petrovských Cikánů. Organizátoři spolkového a společenského života v Petrově a blízkém okolí tedy zřejmě pokládali vinné sklepy za vhodný výletní cíl. Spojili příjemné, rozuměj pobyt a pohyb ve volné přírodě plus konzumaci vína, s užitečným, rozuměj rozvoj místního hospodářství a tradičních výrob. To jsou ostatně snahy stále živé: na začátku 21. století podnítily realizaci sítě dobře značených vinných cyklostezek, které křížem krážem od jednoho vinného sklepa k druhému protínají jiho-moravskou krajinu.

Helena Beránková

Fotografická sbírka Etnografického ústavu MZM v Brně, i. č. FA 2224, původní popiska: „Chlapci školáci v krojích cvičí na výletě do Plížů“, negativ: skleněná deska 13x18 cm, původní pozitiv 15,6 x 11 nalepen na kartonu

O PRÁCI V DĚTSKÉM FOLKLORNÍM SOUBORU (KROUŽKU)

Každý, kdo se dostane do kontaktu s lidovou kulturou a začne vnímat její etické a estetické hodnoty, jejich historický, kulturní a společenský význam, se dříve nebo později dostane k problému, jak smysluplně a úspěšně tyto hodnoty uchovávat, rozvíjet a využívat v současném společenském vývoji. K osvědčeným prostředkům pěstování a rozvíjení těchto hodnot patří v našem společenském prostředí už víc jak půl století činnost dětských folklorních souborů. Jejich vývoj dospěl v řadě regionů k pozoruhodné úrovni a společenskému významu tohoto fenoménu je věnována intenzivní pozornost. Konají se speciální festivaly, soutěže s kvalifikovaným hodnocením účastníků, pořádají se speciální konference, vydávají se sborníky, publikují se studie. Stále aktuální je také pořádání seminářů pro ty, kdo pro dětské folklorní soubory tvoří a organizují jejich činnost.

Přijal jsem úkol přispět úvodním slovem do programu semináře, který pro vedoucí dětských folklorních souborů části zlínského regionu uspořádalo s podporou MK ČR Sdružení přátel lidové kultury Kašava. Pokusil jsem se v něm prezentovat některé zkušenosti z vlastní praxe o nichž se domnívám, že by mohly být účastníkům semináře v jejich práci užitečné. Na výzvu redakce je předkládám v této stručné podobě s vědomím, že jde v podstatě o shrnutí věcí více méně známých.

Klíčovým úkolem pro zajištění životnosti nejen dětských folklorních souborů je cílevědomé poskytování věcných a kvalifikovaných informací o povaze a podobě lidové kultury, o charakteristických vlastnostech (formách) její existence v rozsahu, který umožní emotivní vztah k ní o tyto věcné znalosti obohatit a opřít. Základním posláním dětských folklorních souborů je výchova - estetická i etická (mravní). Podtrhuji výchovné cíle v naší práci proto, že úroveň výchovy současné není dobrá. Povolují svazky rodinné i společen-

ské, hrubost, bezohlednost a sobectví nabývá ve vztazích mezi lidmi i ve vztahu k přírodě hrozivých rozměrů. Charakter souborové činnosti umožňuje účinně těmto negativním trendům čelit.

Využití hodnot lidové kultury ve výchovném procesu není objevem naší generace. Uvedu jako zajímavý příklad, co o tomto problému již více jak před sto lety soudil František Bartoš, když v obsáhlé stati *Život a literatura* (Obzor 1882) o úrovni tehdejší literatury pro děti a mládež napsal: *Může-li něco pitomějšího i jen pomýšleno býti, nežli jsou tyto didaktické sprostoty?! Nevynutili se jimi všecek něžnější cit, všechny smysly pro krásu v samém zárodku? A v zápětí upozornil na možnost didaktického využití lidové slovesnosti: Naše dětská literatura prstonárodní vzala svůj původ ve společnosti dětí, snad i jejich spolupůsobením.... Naše dětská literatura prstonárodní jest nejčistším výronem srdce mateřského, jest diktována samou přírodou, odtud její cena nehynoucí a důležitost neopomíjející.*

Lidovou kulturu učme děti vnímat jako součást celé národní kultury. Za součást pro mladou generaci potřebnou. Zdůrazňujeme význam všech odvětví národní kultury pro duchovní život každého člověka a pěstujeme i v rámci naší činnosti dobrý vztah k ní. Namátkou připomínám společné návštěvy muzejních expozic, koncertů, divadelních představení. Dětské folklorní kroužky mají veledůležitý význam i pro rozvoj amatérských folklorních souborů. Vychováváme a připravujeme v nich mladé zpěváky a tanečníky, kteří jsou díky vědomostem a dovednostem získaným v dětském folklorním souboru významným přínosem pro jejich intenzivní a kvalitní umělecký růst.

Vzhledem k výchovnému poslání uplatňujeme při své práci v dětském folklorním souboru komplexnost a mnohotematicnost. Neomezujeme se pouze na jevištní produkce a na přípravy související s jejich realizací. Vnímejte svou práci jako práci dětského folklorního kroužku (dále DFK) v jehož činnosti je jevištní produkce jen jednou, byť důležitou částí.

Udržujeme intenzitu činnosti DFK na únosné míře. Nepřepínáme síly vlastní i dětí.

Z festivalu Dětská Strážnice 2001. Foto T. Hájek.

PROMĚNY TRADICE

Honba za počtem vystoupení vnáší do činnosti kroužku nervozitu, únavu a vyvolává stereotyp v tvorbě. Pozor na soutěže! Je-li účast v soutěži jen formální, ztrácí smysl. Důležitý je kontakt s porotou - s odborníky v ní. Usilujeme vždycky o to, aby se po soutěži vedoucí DFK zúčastnil diskuse s porotou. Vnímáme účast v soutěži nejen jako příležitost k měření sil, ale také jako příležitost k poučení a inspiraci. Nepřepínejme v povzbuzování k soutěživosti. Nevývolávejme rivalitu mezi DFK. Nepěstujeme nekritické sebevědomí. Pěstujeme ale pocit spoluodpovědnosti a podílu na společné práci a jejích výsledcích. Pěstujeme pocit hrdosti na „firmu“. Máme souborový znak, symbol, tričko atd.

Dbejme o dokumentaci činnosti. Vedme si kroniku, budujme pečlivě archiv písemností, fotografií, videozáznamů akcí, diplomů, výstřižků z tisku, vlastních tiskovin: programů, propagačních materiálů; vedme každoročně aktualizovanou matriku členů včetně adresáře, každoročně aktualizované adresáře příznivců atd.

I v DFK se osvědčuje zavedení volených představitelů složek (stárek, stárka). Osvědčuje se zavedení a dodržování zásady, že se při akcích starší povinně starají o mladší, určování služeb, které vedoucímu pomáhají při zkouškách i při organizaci ostatních akcí.

Zapojte do činnosti souboru rodiče - nedovolte, aby se z kroužku stalo odkladistě dětí. Rodiče ať se podílejí na provozu kroužku finančně i prací. Zaveďte finanční příspěvek na činnost kroužku, jehož výši lze sociálně diferencovat. Ustavte z aktivních vedoucích a rodičů výbor DFK. Členové výboru ať se starají o: financování činnosti (dotace, sponzorské dary, nákupy, poplatky) včetně účetnického zajištění, organizaci činnosti (zajištění podmínek pro nácvik, místnosti pro nácvik, hygienické vybavení, vyjednávání a organizační zajišťování zájezdů a vystoupení. Dále mohou rodiče: asistovat na zkouškách při udržování kázně dětí v kolektivu s většími věkovými rozdíly, doprovázet soubor v potřebném počtu na akci, pomáhat při výrobě krojových součástí a rekvizit. Málo bývá využíváno možnosti vystoupení dospělých s dětmi.

Zkouška, kde se jenom nacvičuje „program“, brzo děti nudí. Věnujme se důsledně a pravidelně pěstování zpěvnosti dětí. Budujme u dětí jejich osobní zpěvný repertoár. Učme je písničky z regionu i mimo něj bez ohledu na to, jestli je uplatníme ihned v nějakém „číslu“. Doporučme dětem, aby si pořídily sešit, do kterého si budou psát písničky, které se ve zkoušce naučí. Motivace dětí v tomto směru je velmi užitečná a perspektivní, mohlo by se dokonce dbát i na jakousi výtvarnou úroveň jejich osobního zpěvníku. Nácvik zpěvu písní by měl být stabilní součástí každé zkoušky. Pěstujeme hudebnost, užívejme k doprovodu ty nástroje, na které hrají děti, není-li k dispozici velká muzika, neznamená to katastrofu. Tancovat se dá na tleskání, klepání, cinkání, při hře na varhánky, píšťalku či harmoniku.

V repertoáru řady souborů jsou čísla založená jenom na říkadlech a hrách, která jejich repertoár výrazně obohacují a profilují. Do jevištní přípravy dětí je vhodné soustavně zařazování rytmické interpretace říkadla, rozpočítadla, jazykolamů atd. bez ohledu na to, zda budou ihned scénicky využity. Do pohybové přípravy patří vedle prvků taneč-

ních i jednoduché prvky obratnosti (např. kotoul vpřed i vzad). Při tvorbě repertoáru využijte scénických úprav zvykoslovných aktivit, obřadů, her ale i pověstí a pohádek. Nesjou jenom tanečky, popusťte uzdu fantazii. Písně a tance nežijí samy o sobě, vždy byly součástí obřadu, zvykoslovné akce či hry.

Budujte kmenový repertoár. Úspěšná čísla nastudujte s nově přicházející generací. Obměna členstva v dětských souborech je rychlejší a intenzivnější, než v souborech dospělých. To není tragédie, to je přirozený jev, kterému se dá čelit právě novým nacvičováním starých úspěšných čísel. U dobrých čísel počítejte s možností jejich rozšiřování a zvyšování náročnosti v souladu s postupujícím vyzráváním dětí. Není dobré honit se za stále novými čísly. Usilujte o zvyšování kvality interpretace repertoáru jsoucího. Samozřejmě to neznamená nová čísla nedělat. Dejte si čas na všestrannou přípravu nového čísla. Osvědčuje se jejich pečlivá dramaturgie, tj. výběr materiálu odpovídajícího mentalitě věku interpretů a materiálu tematicky blízkých. Držte se materiálu z regionu. Ne od Šumavy k Tatrám! Nejde o dogma, zkušenější mohou sáhnout i dál s předpokladem, že jde o variant jevu rozšířeného ve více regionech. V prostředí velkých měst si lze region zvolit.

Nutná je i reže jevištních tvarů, která v našem prostředí spočívá především v domýšlení přirozených vztahů akterů v daných situacích na jevišti. Razantně postupující mizení dialektů v běžné komunikaci je pro mluvené slovo na scéně - tedy pro interpretaci tradičních textů, zejména však v komunikativních textech při hrách a dějových scénách - tiživým problémem. U folklorních textů (písně, říkadla, rozpočítadla atd.) fixovaných ve sbírkách se osvědčuje dodržovat striktně zápis. U „mezitextů“ pak vytvořit alespoň přibližnou dikci zvukově se blížící dialektu příslušného regionu (sú, dělajú) - ne heleď, koukej atd. Pokud pracujeme ve venkovském prostředí, může nám při řešení tohoto problému pomoci naslouchání mluvčích starých obyvatel obce.

Rozhodneme-li se pracovat v režimu dětského folklorního kroužku, v němž se nebu-

Velikonoční klepání na Velký pátek (Uh. Brod).
Foto J. Blahůšek 2000.

deme soustřeďovat jen na jevištní vystoupení, využijme k jeho obohacení dalších čiností:

- rozvíjíme podíl dětí na výzdobě krojů a výrobě rekvizit. Pěstujeme při tom péči o společný majetek (budou toho užívat i ti, kdo přijdou po nás). Výtvarné schopnosti dětí rozvíjí výroba zvykoslovných artefaktů: tatary, kraslice, ozdoby ze slámy, betlém, panenky z hadříků, dárky k Svátku matek atd.
- obnovujeme tradiční zvykoslovné aktivity: velikonoční hrkání a pomlázka, smrtka, letečko ad. Hojně pěstujte různé společenské akce interní: vlastní vánoční besídky se zpíváním koled a nájemnými dárečky, táboráky, společné výlety, návštěvy muzeí a památek v regionu (např. rožnovský a strážnický skanzen, Bartošova pamětní síň ve zlínském muzeu).
- staňme se součástí společenského života v obci, účastněme se společenských akcí v obci: Vánoce pro důchodce, mikulášská nadílka pro domovy dětí, jubilea obce, srazy rodáků atd.

Kam pro materiál a inspiraci

Listujme ve folklorních sbírkách a národopisných monografiích, v oborových bibliografiích. Jsou dostupné i v knihovnách regionálních muzeí. Existuje rozsáhlá bibliografie materiálů pro dětské folklorní soubory, kterou vydala Z. Jelínková (*Soupis literatury k dětskému folklóru a k práci v dětském souboru lidových písní a tanců I. - VI.* Praha ÚDLUT a ÚKVV 1971-1976). Bohužel jde o cyklostylovou edici, dnes málo dostupnou (co tak spojit síly k její reedici?).

Mnoho inspirace najdeme v regionálních pověstech, pohádkách a pověrečných povídkách na stránkách současných, zejména však zaniklých regionálních tisků, almanachů, výročních zpráv škol, časopisů a magazínů. Scénicky lze zpracovávat i hry a zábavy z vlastního dětství, rovněž lze využít hry soudobé. Ptejte se na hry a zábavy prarodičů, rodičů, starých pamětníků v obci. Ještě dnes se objeví takové, které nebyly zapísány, nebo zajímavé místní varianty. Navštěvujte vystoupení jiných souborů či festivity, absolvujte dostupná školení.

Uvedený text nelze považovat za nic jiného, než za stručné glosování problémů, s nimiž se nejčastěji setkávají ti, kdo s prací v dětských folklorních kroužcích začínají, a jímž chtějí být k praktickému užítku.

Karel Pavlišťák

PĚVECKÁ SOUTĚŽ „ZAZPÍVEJ, SLAVÍČKU“

V Uherském Hradišti se letos uskutecnil již 28. ročník soutěže dětských zpěváků lidových písní s názvem *Zazpívej, slavičku*. Na jeho počátku byla snaha vzbudit zájem o lidovou píseň mezi dětmi, u níž stálo tehdejší Okresní kulturní středisko v Uh. Hradišti. Jaké základní charakteristiky lze vystopovat v této aktivitě za téměř tři desetiletí jejího trvání?

Vlastní nápad uspořádat soutěž v interpretaci lidových písní pro žáky základních škol (tak se soutěž v počátcích oficiálně i jmenovala) se zrodil vlastně už před devěťadvaceti lety, tehdy se však nepodařila dohodnout zamýšlená spolupráce s okresním pedagogickým střediskem, proto se uskutečnil tzv. nultý ročník. Nutno říci, že s překvapivým ohlasem z hlediska zájmu, a tak se soutěž posléze rozšířila o kategorie dětí z mateřských škol. Od počátku byla úroveň soutěže velmi dobrá a pěvecké výkony dětí spontánní, i když odlišné u dětí z města a venkova, kde se dal na první pohled vysledovat rozdíl v určité kultivovanosti na jedné straně a zemitosti na straně druhé. S přibývajícimi ročníky se pak projevovala stále větší a dlouhodobější připravenost soutěžících.

Propozice soutěže v podstatě dodnes nebyly změněny. Bylo možno zpívat libovolnou lidovou píseň z celého tehdejšího Československa, určitým vodítkem repertoáru byly školní zpěvníky. Bylo to hlavně proto, že děti do soutěže přihlašovaly zpočátku především školy,

mezi kterými byly značné disproporce ve znalosti problematiky lidových písní. Na některých školách se konala výběrová kola a bylo zde znát pedagogické vedení, jinde posílali do soutěže všechny, kteří se přihlásili. Přípustné nebyly umělé písně z repertoáru dechovek. Ačkoli nebylo dáno, že by se více oceňovaly lidové písně neznámé či jinak zajímavé, přesto se mimořádně udělovala také cena za výběr, což se ve zpětném pohledu odrazilo ve vývoji dalších soutěžních ročníků. Samozřejmě se stále objevují písně, které jsou v určitém období více populární, ať už díky podání známých souborů či skupin (zde je zajímavé sledovat vkusové hledisko soutěžících), přesto lze konstatovat, že dnes je repertoár soutěžících vybírán poučeněji a je návratem do regionu.

V propozicích nikdy nebylo stanoven, v jakém oblečení mají děti zpívat, zda v civilním oděvu či v kroji. V současnosti převažují děti v kroji, které právě oblečením, v naprosté většině z místa, kde žijí, prezentují svou obec, a zároveň zdůrazňují slavnostnost a mimořádnost příležitosti. Pokud zpívají v civilu, tak zde také můžeme vidět slavnostní, oficiální oděv (včetně obleků, vázanek a motýlků u chlapců). Možná se tím projevuje rovněž přesunutí podpory, která ze škol přešla na rodinu a rodinné zázemí. Do soutěže nadále může přihlásit dítě škola, ale daleko častěji se soutěžíci přihlašují přes dětské folklorní soubory nebo individuálně. S tím souvisí větší podpora ze strany rodiny, do které spadá dojíždění na zkoušky s doprovodnou kapelou apod.

Se zvýšeným zájmem a počtem účinkujících se soutěž v Uh. Hradišti organizačně rozdělila na dvě regionální předkola - Uherskohradištsko a Uherskobrodsko. Soutěžící kategorie jsou dodnes stejné: 0 - pro děti z mateřských škol, I. (1. - 2. třída ZŠ), II. (3. - 4. třída ZŠ), III. (5. - 6. třída ZŠ) a IV. (7. - 8., event. 9. třída ZŠ). Do okresního kola postupují z každé kategorie tři zpěváci bez určení pořadí, tam je pak vy-

PROMĚNY TRADICE

brán nejlepší zpěvák v dané kategorii a zároveň vyhlášen vítěz celé soutěže.

Porota, která je tvořena z pedagogů hudebních škol, vedoucích folklorních souborů a muzik, vždy hodnotila zejména pěvecký projev a výběr repertoáru, s ohledem na vítěze předcházejících ročníků se však ukazuje, že přednost většinou byla dávána zemitějším, méně stylizovanějším pěveckým projevům, které více odpovídaly představám o interpretaci lidové písně.

Zpěváky v okresním kole doprovázely cimbálové muziky, např. CM Viléma Zahradníka a CM Kunovjan z Uh. Hradiště, nebo v posledních letech CM Babica z Hluku, která iniciovala vydání CD *Slaviček zpívá* (2001) dokumentující vítěze některých ročníků. Soutěž od roku 1991 (kdy bylo zrušeno Okresní kulturní středisko) vyhlašují Klub kultury a Dům dětí a mládeže v Uh. Hradišti.

Uherskohradištská soutěž dětských zpěváků, která nevznikla podle žádného známého modelu, brzy inspirovala další podobné akce. Někdejší dramaturg brněnského televizního studia Jaroslav Jurášek připravil pořad *A ten hlásek, Jak by slavík zazpíval...*, který se postupně proměnil rovněž v pořad soutěžní, tentokrát již pod názvem *Zazpívej, slavičku*. Velký ohlas měly také koncerty BROLNu s dětskými sólisty - *Děti a píseň*, které po mnoho let dávaly prostor novým talentům. Soutěž inspirovala i pracovníky v regionech. Na Břeclavsku vznikla soutěž dětských zpěváků *O věneček rozmarýnu Fanoše Mikuleckého*, na Hodonínsku *O stuhu Slávka Volavého*, na Zlínsku soutěž dětských zpěváků *Tmečka* apod.

Zkušenosti a výsledky soutěžících pomohly často nasměrovat jejich cestu k lidovým muzikám, pěveckým sborům apod. Z těch více známých tváří folklorního hnutí prošly uherskohradištskou soutěží např. Alice Holubová (CM Hradišťan), Jitka a Taťána Málková (CM Olšava) nebo Zuzana Lapčíková (CM Včelaran).

Při čtvrtstoletí trvání soutěže se organizátoři pokusili spočítat, kolik zpívajících dětí se objevilo před odbornou porotou. Konečné číslo se tehdy blížilo třem tisícům. Kromě toho, že se tak velkému počtu dětí (a dnes je to číslo ještě vyšší) podařilo přiblížit svět lidové písně, se dají vysledovat i další momenty: uvědomělý vztah k regionu, podpora zpěvnosti v rodinách, konkrétní péče o lidovou kulturu, která se v určitých obdobích objevuje v některých lokalitách (svého času např. v Bánově, Bojkovicích nebo Kunovicích, odkud pocházeli dobře připravení zpěváci). To jsou zřejmě ty nejdůležitější výsledky výše popsané regionální aktivity, která na své zhodnocení v širších důsledcích teprve čeká.

Anna Maděričová

JAK SE RODÍ FESTIVAL

Kunovice patřily a jistě patří mezi nejvýznamnější obce našeho kraje. Přes blízkost města si Kunovjané zachovali svůj vlastní tradiční kroj, který je znalci hodnocen jako jeden z nejzajímavějších slováckých krojů a v za-

čátcích STRÁŽNICE byl pro svůj svéráz třikrát vyhodnocen první cenou krojů. V Kunovicích se stále udržuje typické nářečí s obalovaným L, které odlišuje Kunovjany od všech dolňáckých podřechů. Kunovice měly bohatství místních písní, vesměs baladických. Setkáváme se s nimi u Sušila, Bartoše. František Kretz popsal svatbu, která měla své kořeny v Kunovicích. Je to bohatá studnice lidové poezie... Máme i my v Kunovicích být nad čím hrdí, máme právo hlásit se k tradici, která tak úzkostlivě střežila své zkazky a zápisníčky, aby je předala a my mohli v této tradici pokračovat?..

/Fanek Jilík, červen 1968/

Fanek Jilík napsal tato slova pro sborníček k 15 letům Kunovjana, Slováckého krůžku JZD Kunovice, v době, kdy se diskutovalo o opětném sloučení Kunovic s Uherským Hradištěm. Součástí tohoto města se Kunovice staly už v letech 1949-1954. V tomto období se organizování společenského života a tradičních svátků a slavností na čas přerušilo. K novému sloučení Kunovic mělo dojít při volbách v roce 1968. Z politických důvodů byly volby odsunuty do roku 1971. Samostatná správa obce znovu zanikla v roce 1972 a až do roku 1990 se Kunovice staly jednou ze čtvrtí města Uh. Hradiště. Osvěto-

Soutěž malých verbiřů. Přírodní areál Kunovice. Foto R. Habartová 2000.

PROMĚNY TRADICE

vé besedě se podařilo v rámci tehdejších možností udržovat kunovické tradice i za nepříznivých politických poměrů padesátých a šedesátých let. Fungující svobodná sdružení a spolková činnost byla zrušena a nahrazena společenskými organizacemi Národní fronty. Svěbytný společenský život v Kunovicích v každém případě utrpěl, rozvoj obce ustnul.

K podstatným změnám v organizování zdejšího kulturního života došlo v souvislosti s osamostatněním Kunovic v roce 1990. Ve městě začaly aktivně pracovat spolky „Přátelé starých tradic“, „Osvětová beseda“ a kulturní komise při obecním úřadu. V roce 1994 byla založena „Nadace Tradice Kunovic“, jejíž existence změnou právních podmínek fungování musela být ukončena a byla nahrazena zřízením „Občanského sdružení Kunovjan“ v roce 1996.

Ve městě byla s rokem 1996 obnovena tradiční „Jízda králů“, jež se koná jednou za dva roky a pečují o ni pod záštitou Města Kunovic „Přátelé starých tradic“. Každoročně se kulturní komise, jejíž členové jsou rovněž

zástupci sdružení, podílí na organizování celého výročního obyčejového cyklu od fašankové obchůzky s pochováváním basy, sletu čarodějnic, stavění a kácení máje, přes václavské hody s právem s obchůzkou a vozením berana, až po vánoční koncerty, zpívání pod vánočním stromem a Štěpánskou besedu s netradičním programem.

Kolem členů občanského sdružení se vytvořil tým dobrovolných pracovníků, kteří připravují dětský folklorní festival „Kunovské léto“. Letos se ve dnech 19. - 23. června, tradičně týden před MFF Strážnice, uskuteční už podesáté. Vznik této dnes mezinárodní aktivity je datován rokem 1994. Začátkem devadesátých let 20. století došlo k zásadním změnám v životě celé naší společnosti. Pokud se budeme držet našeho tématu, folklor se ocitl na okraji zájmu, zanikly mnohé instituce, které po léta činnost společenských organizací a zájmových uměleckých aktivit (tedy i folklorních) podporovaly a zajišťovaly jim slušnou existenci. Vedoucí těchto kolektivů stáli před těžkým úkolem - „přežít“ a postupně najít takovou formu fungování,

kteřá by měla nejen smysl dobrovolného setkávání se společenstvím lidí se stejným zájmem, ale měla také schopnost zajistit možnosti prezentace souborové tvorby na veřejnosti. Festival se „rodil“ v této atmosféře. Svou roli sehrála přirozená souhra náhod. Svobodné rozhodování a myšlení, zkušenosti z reprezentace na mezinárodních festivalech u nás i v zahraničí (MFF Strážnice, MFF Východná, Myjava, Zielona Gora - Polsko, Santarem a Porto - Portugalsko, Szeged - Maďarsko, Rättvik - Švédsko, Gannat a Rodez - Francie, San Sebastian - Španělsko, Lackenhof - Rakousko, Udine a Cava de Tirení - Itálie a další), z nichž byla vytvořena mozaika toho nejlepšího, co který festival svým účastníkům nabízí. Úvahy vytvořit vlastní festival podpořilo i ukončení aktivní činnosti řady dlouholetých členů souboru Kunovjan, a přirozeně vlastní dorůstající děti, které po vzoru svých rodičů navštěvovaly místní folklorní dětské soubory. Přestože si každý uvědomoval náročnost této akce po stránce koncepční, ale také ekonomické, naštvení a odhodlání přece jen to zkusit nakonec zvítězilo.

Festival si svým pojetím a obsahovou stránkou získal kredit jedné z nejvýznamnějších dětských aktivit v České republice. Obhájil si přední místo v kulturním dění v regionu, získal stěžejní odporu Města Kunovice, které je hlavním spolupořadatelem a garantem, projekt je podporován městy Uh. Hradiště a Staré Město, kde se rovněž konají některé dílčí aktivity festivalu. Význam akce potvrzuje podpora Zlínským krajem. Utrvzení, že se jedná o dobrou věc, dává udělení grantu a finanční pomoci Ministerstvem kultury ČR a spolupráce s Folklorním sdružením ČR. Projekt se zapojil do Programu Obnovy venkova a má záštitu Školy vesnice se sídlem v Modré u Velehradu.

Významná je mediální podpora Českým rozhlasem Brno, který se stal generálním sponzorem akce, Českým rozhlasem Ostrava, Radiem PROGLAS i Radiem Zlín. Svě místo při realizaci projektu mají kulturní a vzdělávací instituce okresu (muzeum, školy, domy kultury), ale i Armáda ČR.

Za uplynulá léta se festivalu zúčastnilo přesně 100 dětských a mládežnických folk-

Řecký soubor Mousikochoreytikos Omilos Alexandrias. Foto R. Habartová 2000.

PROMĚNY TRADICE

lorních kolektivů. Na prvním ročníku se představily soubory z okresu Uh. Hradiště a z regionu Slovácko. S každým novým rokem jsou na festival zvány soubory z dalších etnografických oblastí Čech, Moravy a Slezska. Na festivalu se doposud představily kolektivy ze Slovenska, z Polska, Litvy, Lotyšska, Ruska, z Arménie, Maďarska, Itálie, Chorvatska, Makedonie, Řecka a z Bulharska. Účastníci festivalu a hlavně široká veřejnost tak mají možnost nahlédnout alespoň zprostředkovaně do tradiční lidové kultury jiných národů.

Struktura festivalu není stnulá. Je postavena na takových pořadech a aktivitách, které nejenže umožňují souborům představit se v soutěžních, komponovaných a volných folklorních pořadech (tematický soutěžní pořad, zpěvácká a verbišská soutěž), ale dávají prostor i dalším výkonům, včetně sportovních. Svě místo ve struktuře festivalu mají poznávací aktivity (návštěva pamětihodností a muzea), reprezentační (přijetí na radnicích, koncert duchovní písně v místním chrámu Páně aj.). Odborná část zahrnuje hodnocení jednotlivých soutěží s odborníky z řad našich významných etnografů, choreografů, muzikantů... Jejich účast v odborných porotách (připomeňme alespoň některé z nich - Jaroslav Jurášek, Karel Pavlišťík, Jan Rokyta, Jindřich Hovorka, Růžena Kučerová, Vlasta Ondrušová, Danuše Adamcová, František Vališ, Josef Pilát, Miloš Plachý, Jaroslav Schottl, Anna Maděričová a řada dalších) a jejich věcné připomínky slouží k dobru věci hodnocených výkonů jednotlivců, souborů i samotného festivalu. „Kunovské léto“ obsahuje také část „pracovní“ (vytváření rukodělných a tanečních dílen, jarmark lidových řemesel, řezbářská dílna), a svůj význam má rovněž volný program.

Mohlo by se zdát, že do pěti dnů se takto koncipovaný festival nemůže vmést. Přesto zůstává dostatek prostoru pro volné setkání souborů a vedoucích, pro nová poznání, pro vytvoření přátelské atmosféry.

Realizační tým dobrovolníků vkládá do festivalu svou erudici z různých profesních odvětví, což se v rámci rozsáhlého projektu vzájemně doplňuje. Nová poznání načerpáná právě zde, objevování nových cest nebo přístupů v tvůrčí práci souborů, spokoje-

nost zúčastněných kolektivů a veřejnosti, třeba i opětovný návrat do regionu a v neposlední řadě kladná bilance festivalu jsou tím nejhodnotnějším oceněním.

Romana Habartová

PRAZDNINY ROKU 1914

„Myslím, že jsou dva druhy dějin. Ten první je v oficiálních zápisech, je zakreslen na mapách a zpečetěn v dokumentech, je osobní, zevšeobecnující. Tenhle druhý často chápeme jako stroj, jako démonickou sílu, která si nás, individua, omotává kolem svého ukazováčku. Ten jiný druh představuje individuální vzpomínky, jež se navlékají jedna na druhou, zapadají do sebe a pomalu a roztříštěně vytvářejí velký obraz. Tyhle vzpomínky nejsou stále, a jestliže je někdo neseptíše, zmizí. První druh je vždycky jediný, dá se nanejdvůr různě interpretovat. Ten další druh

je mnohonásobný a z dálky zní jako sbor mísících se hlasů. Tomu prvnímu druhu nedůvěřuji, protože jsem se přesvědčila, jak se dá zmanipulovat. Takže se na něj dívám jako na něco relativního, jako na kostru, na níž se oblékají osudy lidí. Netvrdím, že ten další druh je úplnější, individuální paměti se jen zřídka navzájem doplňují - často je to rozhodný vichlas, který je neobyčejně obtížné jednoznačně hodnotit, zvlášť jde-li o dramatické události.“ Tolik polská spisovatelka Olga Tokarczuk.¹

O problematice paměti, stojící v protikladu k historii, byla již publikována celá řada děl.² Francouzský antropolog bulharského původu Cvetan Todorov charakterizuje naši současnost jako dobu „náboženství uchovávaní, archivního tvoření a obecné vůle k zaznamenávání.“ Tyto atributy nejsou podle něj ničím jiným než odrazem „záliby v minulé každodennosti.“³ Takto motivována prezentací část korespondence, jež byla dosud přístupna jen úzkému okruhu rodinných příslušníků.⁴

Vojtěch Lindaur (1899-1963), prvorozený syn Vojtěcha Lindaura, majitele hostince v Útušicích (okr. Plzeň-jih), pravidelně zajišťoval jako žák měšťanky k bratrovi své matky Janu Křikavovi, faráři v Malíkově v Slaném. Na podobný prázdninový pobyt se vydal i v posledních červencových dnech roku 1914. Den po osudné „svatě Anně“ napsal rodičům dopis: *Milý tatínku a maminko! Šťastně a ve zdraví dostal jsem se do Malíkovice. Nemohl jsem hned psát, poněvadž jsem byl unaven a také s tou válkou rozčilen. Stále vzpomínám, jak asi u Vás vojáci rukují. Zde dostali jsme mobilizační oznámení v neděli, jímž určeno, že každý voják až do 37. let dostaviti se má ve 24 hodin na místo. Což učinilo veliký rozruch, všude plno nářku a pláče, zvláště v pondělí, když nastalo loučení. Počasí není zde příliš valné, ale žně jsou poněkud napřed, než jak v Plzni. Houby rostou dosti. Včera přinesli jsme 60 hříbků, ale malých. Kdy na ten Říp se vydáme, nevím nic určitého, poněvadž skoro každý den prší, až snad déle. V kostele cvičím na varhany a velice se mi to zamlouvá. Strýček má zeleninu, ale má strach, že při takovém vedru mu okurky neporostou. Ořechů vlašských a lístko-*

Vojtěch Lindaur s mladšími sourozenci Tomášem (1901-1975) a Antonii (1905-1982) na zahradě útušického hostince, foto nedat. (Atelier Rezek, Praha Ferdinandova tř., palác Louvre).

PROMĚNY TRADICE

vých je hojně. Včera padaly kroupy, měli jsme strach, aby ořechům se neuškodilo. Těmito dešti žně se velice opozdí a zvláště, když rolníci nejsou doma, snad i u Vás. Pokrok zde žádný není a nového také ne. Co nejsrdečněji Vás pozdravuji. Váš upřímný syn Vojtěch". Na protější stranu dopisního papíru přidává strýc svůj vzkaz: *Moji drazí! Se srdečným pozdravem na vás všechny. Zároveň vás žádám, ježto se tu nemůže dostat sůl, a poslední zásoba došla, o nějaký ten balík asi 4 kila. Lid skoupil všechny zásoby v doměni, že ten ruml bude trvatí snad rok!!! Poptejte se, zda by ten balíček došel? Po podpisu Váš upřímný Jan následuje douška: Zatím musíme si něco málo vypůjčit.*

30. července se Vojtěch ozval znovu, tentokrát na korespondenčním lístku, adresovaném pouze otci: *Milý tatínku! Jelikož měli jsme zde nedostatek soli, psali jsme Vám, byste nám nějakou zaslali. Ale právě včera dostali ji zde, není třeba, aby jste ji sem zasi-*

lali. Snad už by to ani nešlo. Jsme zvědaví, kde jsou strejčkove, proto nám odepište. Po obligátním Váš upřímný syn Vojtěch ještě dodává Chodíme na houby. Strejček má mnoho psaní, zvláště nyní.

Další Vojtěchův dopis datovaný 14. srpna je odpovědí rodičům, kteří se ve svém listě zřejmě podrobně rozepsali o průběhu prvních dnů války tak, jak je prožili v domovské obci. Vojtěch píše: *Podle dopisu vidím, že dost jest narukovaných. Z Malkovic, Denku a Hvězdy rukovalo 40 vojáků. Strýček Broun a Francce snad jsou v Praze? Co pak tomu asi říká Lindaur, Zahradka, když teď musí vojákovat - má po zajících. Jestlipak vůbec někdo střílí. My už jsme měli zajíce a koroptvu a v neděli budeme mít husu. Zdejší pan starosta půjde na vojnu až 22.t.m., poněvadž musí nejprve udělat pořádek. Hub bylo zde velké spousty, ale v poslední době je velké sucho a horko, tak trochu přestaly růst. Hrušky, muškatelky jsou již zralé, právě jsme je otrhali, ale mnoho jich nebylo. Také máslovky a slívy jsou zralé. Okurek máme dosti a jsou velké. Žně jsou nyní poněkud zdlouhavé. Odvedených koní mnoho není, poněvadž Malkovická obec byla až naposledy u odvodu, ale za to musí 15.t.m. se všemi koňmi na přepřeš. Hospodáři zdejší dávají to do páru, jak se jim to dá. Koně s krávou nebo vola s koněm. Již v pondělí minulý týden 3. srpna panský počali mlátiti obilí a na polích mají zoráno. Strýček má stále mnoho psaní, mnoho křtu, pohřby, sotva že vypsál vojáky, musel psát výroční účty, takže je nejraději, když může jít do lesa, aby nemusel pořádk v kanceláři psát. Tento týden chtěl jsem již jeti domů, ale strýček mne nechce pustit, co prý budu doma dělat. Proto mně hned odepište, kdy mám přijet domů. Já bych nejraději již v úterý 18.8. Školní rok počne prý 14. až 15. února. Pozdravujte dědečka, babičku a všechny, nyní opuštěné tetičky. Co nejsrdečněji Vás pozdravuje a ruce libá Váš vždy upřímný syn Vojtěch. Druhá polovina dopisu opět patří faráři Křikavovi. Z korespondence je zřejmé, že podobně jako Vojtěchovi rodiče začal mít starosti s Vojtěchovým návratem domů. Cestu však nedoporučuje: *Myslím, že doma ještě Vojtíka nepotřebujete. Je tu nyní nejlépe**

uschován než začnou školy, bylo-li by ale jej doma třeba, tu odepište, kdy bychom ho mohli vypravit (...) Sůl 1 kg dostal jsem ze Smečna od vašeho pokrývače, tak je po nouzi, ale houby nemůžu teď nakládati. Mohu si představit asi rozruch, jaký byl u rodičů! Doufejme v Pána Boha, že budeme vítězi, ale jen, abychom uchránění byli nástrahů jako cholery aj. Tak do ochrany Boží všechny Vás poroučím. Se srdečným pozdravem zůstávám Váš upřímný Jan.

Poslední dopis z této pohnuté doby, dochovaný v rodinné korespondenci, je datován 8. září. Je odeslán z Útušic a Vojtěch v něm strýčka podrobně informuje o průběhu své cesty domů: *"Milovaný pane strýčku! Opět šťastně dostal jsem se domů. Spojení jsem neměl příliš pěkné. V Praze jsem musel čekat 4 hod. poněvadž vlak jel už ve 2 hod. Tak bych býval měl dosti času jeti ze Slaného už po 11 hod. Vlaky byly přeplněny. Také mnoho vojáků jelo. Zajímavost jest pak v Pra-*

Četař 18. pěšího pluku, foto nedat.

Manželé Lindaurovi v době příchodu do Štěnovic, foto nedat.

PROMĚNY TRADICE

ze. Vše jako po vyhoření, na nádraží jsou všude vojáci na stráž i na peroně, kde vlaky odjíždí. Z Prahy do Plzně jelo s námi ve zvláštních vozech plno raněných vojáků. Hrozné pak je poslouchat jejich vypravování. Když jsou ti vojáci v poli válečném, tak jsou prý jako dřevo, ani neví, že jsou lidmi, jenom vidí, jak před nimi vojáci padají a kulky okolo nich hvízdají a pak slyší jen hrozné nařikání. Ani vůbec k vypovězení to není. Však sami také uslyšíte. Na každé stanici bylo plno diváků, zvláště pak v Berouně, ve Zdicích, v Hořovicích, v Rokycanech, kde službu u Červeného kříže zastávají hasiči a slečny. Raněným pak podávají různé občerstvení. Jakmile jsem vešel do vlaku, nic jiného se nemluvalo, jen pořád o válce a vůbec všude. Strašlivý rozruch je pak v Plzni. Na nádraží i u nádraží a vůbec po celé trati stojí zástupy lidu, kteří zvědavě čekají na raněné. V Plzni jsou plné školy raněných a přece snad na městských školách bude se vyučovat. Dosud není nic určitého. Rovněž na ústavě se nic neví, kdy bude začátek školního roku. Domů přišel jsem již za šera. To víte, že žádné pěkné zprávy jsem neslyšel. V Plzni i v okolí je učiněný očištec. V Malkovicích, tam není nic, tam to vypadá, jakoby vůbec ani válka nebyla. Zde v okolí je plno raněných, tudíž také mrtvých o kterých my nevíme. V neděli rukoval ještě strýček Václav a Šmid. Tak už je tam 8 strýčků. To už jsou všichni mimo tatínka. To si můžete nyní myslet, jak je babičce a dědečkovi. V Plzni už je jenom Tomáš, ostatní už jsou pryč, ale kde, to nevíme. Moravec a Toník už nepsali 14 dní (asi už —). Pan starosta měl již také rukovati, ale nyní čeká na zavolání. Při druhé mobilizaci rukovali tady otuť 4 res. a 3 nováčkové. Nyní chodí mnohem více lidu do kostela, než jak jindy. Nyní jde i takový, který jak živ do kostela nešel. Válka naučí každého se modlit. Také se zde šíří zpráva, že válku zavinili kněží, proč prý učí nezabiješ, ale vojáci se musí bít mezi sebou, což se neshoduje (tato věta je v dopise přeškrtnuta). V poslední době objevuje se mnoho zlodějů, nemají práci a hlad je těžká věc... Také pověst o konci světa se velice šíří. Švestky jsou drahé. V Plzni jsou tři za 2 h. Rovněž v Praze jsou

drahé, kornoutek 20 h. Hodně suše! My jich tu tolik nemáme a ještě nejsou zralé. Stavba elektrárny je zastavena, rovněž válcování silnice. Štěnovický pan doktor Nový, pan Fabera, podstarší, pan důchodní jsou také na vojně. Mimo ty je mnoho dělníků a p. Také už několik raněných. Co je dále nového, víte vše z novin, bylo by zbytečné psát." Dopis dále obsahuje několik děkovných formulí - od Vojtěcha, jeho rodičů, dále pozdravy od sousedů a vyjádření přání brzkého obdržení nových zpráv z Malíkovíc.⁵

Domnívám se, že uvedený text je natolik výmluvný, že nepotřebuje přílišnou analýzu. Nalézáme zde popis situací, pouze potvrzujících oficiální stanoviska historiků - průběh mobilizace, problémy se zásobováním, válečné odvody, ale i údaje o počasí nebo strýcovy mylné představy o brzkém konci válečného konfliktu v duchu známého hesla „Do švestek budeme všichni doma!“ Jsou zde však i detaily, které nám umožňují hlouběji a s mnohem větší naléhavostí pochopit momenty, jež formovaly osudy generace narozené na přelomu 19. a 20. století.

Ve všech čtyřech dopisech se pisatel více či méně podrobně zabývá dvěma téma-

„Pan řídící“ v padesátých letech, foto nedat.

ty - událostmi spojenými s válkou, ale i věcmi, souvisejícími s každodenním životem. Jeho pozorovací talent je soustředěn na detaily nejbližšího okolí. Jako venkovské dítě má vztah k práci na zahradě, má zájem o průběh polních prací, má silný pocit souvazečnosti k početné rodině a přirozenou úctu k příslušníkům starší generace. Snaží se však věci vidět i v širších souvislostech (Pokrok zde žádný není a nového také nel!). Z jeho názorů je patrné, že svá dětská léta prožil v jistém proudu nejnovějších informací a zpráv, které mohl zaslechnout v denním (ale i nočním!) kontaktu s návštěvníky otcova hostince. Není těžké si nepovšimnout ani pravidelných zmínek o množství hub. Byl mladý pisatel ovlivněn rčením „Rostou-li houby, bude válka“, anebo se jedná o pouhou náhodu?

Text je podle mého názoru zajímavý ještě z jiného hlediska. Psal ho patnáctiletý hoch v době, kdy ukončil základní školní docházku. Srovnáme-li jeho společenskou vnímavost (v mnohých ohledech dokonce výrazně kontrastující s jeho o mnoho let starším strýcem), pak se jistě neubráníme myšlence, zda slova o vyspělosti naší generace a generace našich dětí nezní až příliš euforicky. Zbývá jen dodat, že Vojtěch mohl v dalších letech svého života zúročit své nadání a odejít s pocitem naplněného života. Stačilo narodit se o pár let dříve a potenciál lidských schopností se utopil v krvavé lázni nesmyslného válečného běsnění.

Dodatek: Přes veškeré problémy spojené s vypuknutím války zahájil Vojtěch Lindaur roku 1914 svá studia na učitelském ústavu v Plzni. Brzy po vzniku Československé republiky byl odveden do armády, kde dosáhl hodnosti záložního důstojníka. Své první pedagogické zkušenosti si odbyl - podobně jako většina jeho současníků - na Slovensku a Podkarpatské Rusi. Zde zřejmě poznal i svoji budoucí ženu Marii Suchomelovou (1900-1978). V polovině třicátých let se oba mladí učitelé vrátili na Plzeňsko. Svou „definitivu“ získali na měšťanské škole ve Štěnovicích (okr. Plzeň-jih), pouhé dva kilometry od rodné obce... Zde také koupili dům a brzy splynuli s místním životem. Vojtěch Lindaur se stal ředitelem školy, jeho

žena kromě své učitelské profese pravidelně zastávala povinnosti varhanice v místním kostele. Jediný syn Vojtěch (1929-1974) si zvolil dráhu lékaře. Štěnovický „pan řidič“ zemřel v roce 1963. Obyvatelé této a dalších obcí okolí na oba manžele vzpomínají jako na výrazné osobnosti místního společenského a kulturního života.

Marta Ulrychová

Poznámky:

1. Tokarczuk, Olga: *Stalinův prst*. Kafka 1, 2001, č. 3, s. 46.
2. Bibliografie viz Todorov, Cvetan: *Paměť před historií*. In: *Politika paměti*. Cahiers du CeReS, č. 13, Praha 1998, s. 46.
3. Tamtéž, s. 43.
4. Za získání korespondence děkuji paní Libuši Vilové, nar. 1937 v Plzni.
5. V transkripci korespondence jsou u obou pisatelů záměrně ponechány všechny pravopisné nedostatky a dialektologické zvláštnosti. Vojtěchův text je psán vzorně, kaligraficky uhladěně, písmo faráře Jana Křikavy je méně čitelné, prozrazuje však zkušeného pisatele.

HRAJTE, ŽE MNĚ HRAJTE... (JOSEFU BENEŠOVI K PĚTAOSMDESÁTINÁM)

Jeden z tvůrců novodobé české muzeologie a známý český etnograf PhDr. Josef Beneš, CSc. (*1.3.1917) patří ke generaci tvůrčích pracovníků, kteří zakusili obtíže života nemajetných a mnohočlenných rodin na vesnici v době první republiky. Jenom neobyčejná píle nadaného studenta, stejně jako pozdějšího učitelského praktikanta, byla základem jeho zdařilé životní cesty. S uspokojením se může dnešní pětáosmdesátník ohlédnout za svou vědeckodokumentační, teoretickou i organizační práci, již vykonal pro českou muzeologii a etnografii.

O životě a díle Josefa Beneše vyšlo v minulosti k jeho životním jubilejím

několik prací z pera renomovaných muzeologů a etnografů (J. Neústupný a J. Štřovíček v roce 1977, R. Suk v Českém lidu v roce 1977, A. Plessingerová v roce 1987 ve Slovácku, J. Jančář v roce 1987 v Národopisných aktualitách ad.). Z nich je zřejmé, jak s neutuchajícím elánem se stále snaží přispívat k rozvoji svých milovaných oborů: muzeologie a etnografie.

Josef Beneš se narodil ve slováckém Vlčnově, v obci s tehdy ještě živými tradicemi lidové kultury, proslavené obrazem Joži Uprky Jízda králů. Není proto divu, že už jako začínající učitel připravil svou první odbornou práci, která nesla název *Lidové umění ve Vlčnově*. Pod vlivem sběratele výšivek a keramiky, vlčnovského poštmistra Josefa Zemka, i pod vlivem spisovatele Bohumila Haluzického a archiváře Jana Zemana, začal se soustavným výzkumem lidové kultury především na Slovácku. Když získal po druhé světové válce místo na uherskobrodské měšťance, věnoval všechnen svůj volný čas uherskobrodskému muzeu, kam vnesl badatelský elán a nové metody práce, získané na národopisných kurzech poválečné Zemské rady osvětové v Brně, které vedli profesori brněnské univerzity Antonín Václavík a Vladimír Ůlehla, nebo zakladatel Vzorkových dílen ŮLUVU ing. arch. Vladimír Bouček. Při své muzejní práci rozvíjel i své výtvarné nadání a organizační talent.

Když byla na počátku padesátých let profesionalizována i regionální muzea, stal se Josef Beneš prvním placeným pracovníkem Muzea J. A. Komenského s titulem ředitel. Jeho aktivní účast na muzeologické práci, i rozsáhlá vědeckodokumentační činnost přispěly k tomu, že už v roce 1956 byl převeden na ministerstvo kultury, kde pracoval jako specialista pro muzejnictví až do odchodu do penze v roce 1982. Neobyčejná píle ho neopouštěla, ani když se mohl v relativní pohodě věnovat jen svým úkolům ministerského úředníka.

Na přelomu padesátých a šedesátých let vystudoval při zaměstnání etnografii na Filozofické fakultě Karlovy univerzity, kde v roce 1966 také získal vědeckou hodnost kandidáta věd.

Pro svou aktivní badatelskou i pedagogickou práci se stal uznávaným představitелеm české muzeologie a jeho práce byla oceněna předními českými i slovenskými muzei jak medailemi za zásluhy, tak udělením čestného členství v muzejních a národopisných společnostech. V širokém záběru vědecké, organizační i pedagogické práce napsal dosud 740 časopiseckých statí a úvah, publikovaných doma i v zahraničí, a několik syntetických prací, z nichž knihy *Muzeum a sbírky* (1977), *Muzeum a výchova* (1979), a zejména *Muzeologický slovník* (1981) patří k závažným dílům naší muzeologické literatury. Vedle muzeologických prací napsal do svých letošních pětáosmdesátin 240 článků z oboru etnografie, věnovaných zejména vědecké dokumentaci krojů na Uherskobrodsku, otázkám jejich historického vývoje a problémům významu lidových tradic v životě moderní společnosti. Neméně pozornost věnoval i práci folklorních souborů, zejména uherskobrodské Olšavě a Vlčnovjanu, pro něž navrhl i rekonstrukci krojového oblečení pro jevištní vystupování.

Při tom všem je literární dílo jubilanta jen částí jeho životního díla, i když základní. Od mládí se věnoval figurálnímu kreslení a užité grafice a jeho exlibris, novoročenky, plakáty a nespočetné grafické listy vyjadřují především optimistické poselství, zakódované v projevech tradiční lidové kultury. Jako čestný občan rodného Vlčnova a Uherského Brodu, který většinu svého života prožívá v Praze, nevynechá dosud žádnou příležitost k setkávání s lidovou písní, která ho provází celým životem a připomíná mu jeho dětství v líbezném krajině pod Lopeníkem a Javořinou. Blahopřejeme, pane doktore Beneši!

Josef Jančář

JAROMÍR ŠTRUNC A SEDMDESÁTKA (*7.3.1932)

Asi se oprávněně říká, že nositeli lidových tradic regionu se v současnosti staly především naše folklorní soubory. Myslíme tím pochopitelně celý soubor, ale dobře víme, že specifikum každého souboru vytváří několik erudovaných a obětavých jedinců. Tanečníci a tanečnice odvedou svá nejlepší léta a odejdou (ne všude mají "old stars" skupinu), jen muzikanti se drží dále. Co a jak hrát a tančit či jak se obléci, to určují většinou tři, čtyři lidé, znalí místních tradic. Ti odevzdávají souboru více a obvykle nejde jen o pouto na několik let.

K takovým osobnostem valašského folklorního hnutí patří Jaromír Štrunc z Rožnova. Vyrůstal v rodině oddané ideám Sokola, muzice a folkloru. K posledně jmenovanému jej přivedl národopisný pracovník Miloš Kulišťák. Při jeho harmonice se učil valašské tance, poté začal hrát v cimbálové muzice a od roku 1950 se stal jejím primášem a „primášuje“ doposud. Spolu se svým bratrem Vladimírem a choreografem Václavem Bradáčem téměř po padesát let vytvářeli nová pásma a vychovávali novou generaci mladých lidí oddaných folkloru; bylo jich bezmála dva tisíce. Především jejich zásluhou došlo v souboru Radhošť v Rožnově k uplatnění původních folklorních forem. Se souborem tančilo několik starých manželských párů, které vystupovaly už na Valašském roku 1925.

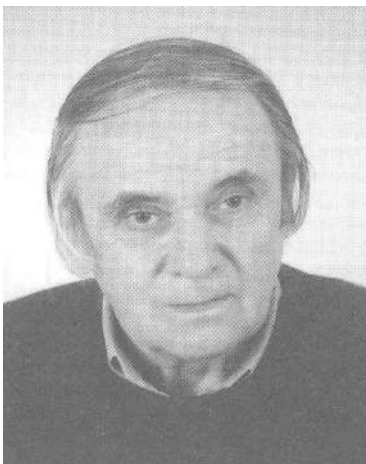
Jaromír Štrunc byl oporou souboru v časech zlých - za nepříznivých předlopadových vedení, i dobrých. Se souborem vystupoval ve dvou desítkách států včetně USA, je znám z televize a rozhlasu, nejčastěji je však k vidění a slyšení ve Valašském muzeu v přírodě. V praxi to znamenalo mnohdy i tři vystoupení týdně, a to mimo zkoušky. Ale ani doma nemá od folkloru pokoj. Jeho žena zpívá v rožnovské Polajce, syn Jaromír už někdy zastupuje otce v roli

primáše a mladší Dalibor má svůj Cimbál classic a věhlas vynikajícího muzikanta.

Ať Ti slouží zdraví, Jarku! A hraj! Vždyť málokdo to umí při lidové zábavě jako ty. Děkujeme za těch pětapadesát let nezištné práce.

Jaroslav Štika

SEDMDESÁTINY VLADIMÍRA BAIERA (*18.3.1932)

V uplynulých desetiletích nemělo Chodsko přemíru výrazných osobností folklorního hnutí. K tomu málu Vladimír zcela určitě patří. Člověk rázovitý, bohatý zájmy, pilí spojenou s neumdlévající aktivitou. Muzikant, skladatel, spisovatel, řezbář, výrobce dud, organizátor, skaut, šlechtitel pokojových květin, báječný dědeček a já nevím co ještě. Kolik odlišných a časově náročných oborů. Teď už se vzhledem k svému věku zastavil, poohlédl a přiměl k menšímu bilancování, což nedělal, ani když mu bylo pětadesát. Vždycky se raději díval

kupředu a tvrdil: *Čím jsem starší, tím více přemýšlím o budoucnosti!*

Už je tomu 47 let, co jsme se poznali. Bylo to setkání originální a z mé strany zvědavé. Když jsem se ho zeptal, kde se v něm vzaly muzikantské geny, odpověděl, že když mu v šesti letech vyoperovali slepé střevo, tak ho maminka ze strachu, aby „příliš nelundral“, začala posílat do houslí. To jsem mu ale nevěřil, protože láska k muzice se nejspíše dědí jako rodinná tradice. No a tak se mu ze vzpomínek po chvilce vyklubal dědeček, řidič učitel a regenschori z Plzeňce, a babička - dokonce se státníci z hudby. Takže to slepé střevo a lundraní byl typický vtípek Vládi Baiera. Postupem let našeho vzácného přátelství se takových vtípků vyrojilo na tisíce.

Je skutečností, že chuť k muzikování ho nepřešla po celý život. Od chlapeckých let měl štěstí na samé dobré učitele. Do houslí chodil ke Karlu Procházce, jehož bratr byl slavný houslista Ševčíkova a Lhotského kvarteta. Po něm ho učil domažlický Josef Solfronek. Jako student gymnázia se učil na violoncello u Bohuslava Janečka, pozdějšího ostravského dirigenta. Znamý národopisec a muzikant Jaroslav Kramář ho přemlouval, aby šel studovat etnografii. Nešel, věřil, že prorazí s hudbou.

Kterýpak Chod by nepropadl kouzlu místního barvitého folkloru? Ani Vláda Baier té sladké nákaze neunikl. Z gymnazijního hudebního kabinetu si vypůjčil klarinet a učil se na něj hrát u Jiřího Konrádyho. V té době začal hrát v dudácké muzice, ustavené při gymnáziu spolu s tanečním souborem na konci čtyřicátých let. Defilovala v ní známá jména, mimo jiné i dirigent Václav Cibulka či Antonín Konrád. Ovšem se školními soubory už to tak chodí, že se rozpadají, když se žáci rozletí do jiných škol nebo do zaměstnání. Tak tomu bylo i v Baarově gymnáziu. Tradici pak převzal nový soubor při Svazu mládeže v Domažlicích, přišla nová miza, nové úspěchy, Strážnický festival, zá-

jezdy, do roka jich bylo kolem padesáti. Vladimír Baier byl samozřejmě přítom. Tenkrát hrál i v mladé dechovce a v tanečním orchestru Mistrál, kde působil jako první saxofonista a aranžér. Tak to běželo až do vojny, která chlapcům odklepala na dva roky pauzu. Na vojnu šli zelení mladíci, vrátili se chlapi, vědomi si sebe a svých vlastních cílů.

Když jsme s Antonínem Konrádym v pětapadesátém roce založili Konrádyho dudáckou muziku, za pár měsíců v ní nemohl chybět ani Vláda Baier. K úspěchům této kapely přispěl nejen svou vynikající hrou a schopností improvizace na es-klarinet, ale také skvělými úpravami písniček, polek, štajedyš a dalších tanců. Napsal také kolem osmdesáti vlastních skladeb, které se již staly trvalou součástí chodského „folkloru“. Všechny úspěchy, polek, štajedyš, bohaté muzikantské zkušenosti, vážné problémy i humorné příběhy má uložené ve své knížce, která čeká na vydání. Doufám, že se tohoto úkolu v budoucnu ujme buď některé místní nakladatelství nebo Městské kulturní středisko. Byl by to počín, protože Vláda Baier psát umí a navíc jeho humorné postřehy jsou nevyčerpatelné.

V roce 1982 založil společně s manželi Holoubkovými malou selskou muziku Drancalové, v níž používal celou řadu zapomenutých nástrojů: diatonickou zvonkohru, baset, rekonstrukci muzejní niněry, malý cimbálek a další. Pilně spolupracoval se soubory z Mrákova a Postřekova. Napsal i desítky scénářů k pořadům na Chodských slavnostech v Domažlicích, příležitostně i pro MFF Strážnice a MDF Strakonice.

Vláda Baier měl své zaměstnání od roku padesát devět nepřetržitě v kultuře. Dům osvěty, Okresní kulturní středisko, inspektor kultury a nakonec skončil jako ředitel Chodského muzea v Domažlicích. A proč ne? Vždyť se díval na svůj rodný kraj pod Čerchovem a hlavně pak na jeho lidovou kulturu očima historika. Jako muzejník zde uložil své poznatky - sledoval dudáky na horním i dolním

Chodsku od začátku 19. století, zjišťoval, kdo s kým hrál, jakým stylem se projevovaly jednotlivé kapely, zaznamenával nenávratně mizející nářečí, „poudačky“, písně, studoval osobité projevy zpěváků, staral se o fotodokumentaci atd. Při tom se snažil s vesničany sžít, aby mu věřili. Celý ten sběr pak systematicky zpracovával. Vše tak zůstane v Chodském muzeu pro poučení a paměť příštích generací dobře uchováno.

Dlouhá léta jsem za ním jezdil do Chodského muzea. U sbírek měl většinou ruce zamazané prachem a špinou, neboť stále něco hledal, přemísťoval a studoval. Vyzařoval při tom neustálou energii, která je přiznací pro lidi milující svou práci. V tom malém kolektivu lidí, který tam pod jeho vedením pracoval, byla soudržnost lidí s lidmi. Ne, že by se jeden na druhého nedovedl dopálit, to ano. Někdy litaly i jiskry, třeba jen pro malé nedorozumění, leckdy si někdo i zaplakal, jenže v těch slzách bylo vždycky kus nadšení pro věc. Vladimír zanechal v muzeu širokou stopu poctivé práce.

Karel Čapek napsal, že člověk má právo říci, co si myslí. Pak o něm jiní možná řeknou, že je moudrý. Člověk také může dělat to, co umí, a mnozí si pak o něm mohou myslet, že je umělec. Člověk tedy může a má být naplněn tím, čím je. Pak se třeba dozví, že lidé z okolí ho považují za osobnost. Anebo se to ani nedozví, protože to o něm zjistí až další generace. Já jen doufám, že mnoho lidí dokázalo Vládu osobnost ocenit už dnes. Na budoucí generace bych příliš nespolehal.

Zdeněk Bláha

JUBILANTKA VĚRA KOVÁŘŮ

Asi bychom všichni bez rozdílu raději slavili (a což teprve slavily!) třicetiny. Taková greenhornská jubilea se však ve společenské rubrice renomovaného časopisu nevzpomínají. Ale sedm-

desátiny, to je jiná. Věra Kovářů je oslavila 7. května tohoto roku. Nejprve tedy povinná stručná rekapitulace vzdělání a profesního působení: gymnázium absolvovala 1950, univerzitní studia etnografie a hudební vědy zakončila 1954, k tomu přidala dálkové muzeologii (1968), doktorou filozofie je od 1978. Po studiích pracovala v Krajském domě kultury v Brně, ve Vlastivědném ústavu ve Zlíně, v Moravském zemském muzeu v Brně.

Od roku 1969, už třicet tři let, působí Věra Kovářů v Památkovém ústavu v Brně. Třicet tři let prosazuje, skoro by se chtělo s klasikem říci proti všem, zachranu toho, co moravskou vesnici činí vesnicí nezaměnitelně a opravdu moravskou. Dost dlouho na to, aby Věru široko daleko dobře znali (a kolikrát ji nemohli přijít na jméno) všichni ti, kteří chtějí modernizovat vinný sklep, definitivně zrušit roubenici nebo „vyhodit na štok“ dům ve staré zástavbě. Tradiční lidové stavitelství a to, co z něho zbylo, stalo se Věře Kovářů celoživotní profesí. Nikoliv však profesí realizovanou od zeleného stolu. Je podepřena důkladnou znalostí terénu, do kterého Věra neúnavně jezdí, někdy i docela netradičně na běžkách.

Tanec a zpěv byl, je a zůstává především nejmenším stejně důležitým leitmotivem Věřina života. Aktivní členství ve folklorních souborech v Brně a Zlíně brzy vyústilo v činnost instruktážní a choreografickou. Jako autorka jednotlivých tanečních čísel, tematických programových bloků či komponovaných pořadů k výročí národopisných velikánů se výrazně zapsala do vývoje scénického zpracování folkloru na Brněnsku a Zlínsku. K tomu nutno připočítat folklorní sběry v terénu, návrhy krojů pro soubory, rozhlasové pořady, krojové přehlídky v rámci folklorních festivalů ve Strážnici, Brně, Rožnově...

Tradiční hodnoty, pěstované a žité, a vědomí jejich hierarchie v lidském žití - to by si možná Věra sama uvedla jako své životní krédo. K těmto tradičním

SPOLEČENSKÁ KRONIKA

hodnotám zařadíme např. vztahy ve vlastní rodině, završené radostí z vnučky, nebo vztah k přírodě a jejím darům.

Uzavírám upřímným přáním všeho nejlepšího za sebe i za přátele z obce etnografické, folkloristické i mimo ni.

Helena Beránková

VĚRA SVOBODOVÁ, DÁMA ČESKÉHO FOLKLORISMU

V roce 1990 jsem se poprvé setkal s tehdy dvaadesátiletou choreografkou a tanečnicí, nepřehlédnutelnou, impulzivní a charismatickou osobností českého folklorismu Věrou Svobodovou. Spolupracovala se skladatelem Jiřím Fišerem na novém repertoáru rokycanských folklorních souborů. S energií a nadhledem jí vlastní zásadně ovlivnila tvář a další směřování Rokytky i dětského Sluníčka a její choreografie (*Takhle v Rokycanech* 1990, *Kateřinská zábava na Padrti* 1992 aj.) patří dodnes ke kmenovým číslovkám souboru. Vycházela z pečlivého studia vydaných i rukopisných pramenů z Rokycanska, nápáditě a s citem pro jevištní pohyb stylizovala lidový tanec a soustavně posunovala možnosti i nároky svých mladých interpretů. Bez mála na tři roky byla vedle Jiřího Fišera největší oporou tehdejších vedoucích Rokytky, Boženy Auterské a Romany Šlapákové.

Později jsme se několikrát setkali v rolích lektorky a začínajícího korepetitora na seminářích a kurzech lidového tance, v roce 1998 jsme pro učitelky mateřských škol na Chrudimsku realizovali seminář o interpretaci lidové písně. Byla spoluautorkou vlastního hesla do *Slovníku folklorního hnutí v Čechách* a spolupracovali jsme zejména na přípravě a realizaci prvních ročníků soutěží ve zpěvu v rámci Slavností lidové písně v Chrasti u Chrudimi.

Nás mladé vždy až zahanbovala její nezdolná píle, pečlivost a energie při přípravách i vlastní režijní a choreografické práci, při neúnavném přesvědčování úředníků od té komunální až po nejvyšší úrovně o jedinečnosti dědictví českého lidového umění a nut-

nosti jeho uvědomělého pěstování a předávání. Někdy nás až zlobily zarputilost a tvrdohlavost této dámy českého folklorismu, její nesmlouvavost vůči naší pohodlnosti a nedůslednosti. S velkým zármutkem jsme 22. 2. 2002 přijali zprávu, že již není více mezi námi. Dovolte mi po soukromé vzpomínce ohlédnutí za tvůrčím odkazem této osobnosti, postrachu všech lenochů a škarohlídů.

Narodila se 6.11.1928 v Rousínově (okr. Vyškov), v podnětném prostředí kulturně založené rodiny, která podporovala její všestranné zájmy (divadlo, hudba, tanec, zpěv, sport). Vystudovala Odbornou školu pro ženskou povolání v Chrudimi a poté nastoupila jako skladní a účetní továrny na prádlo v Chrasti u Chrudimi. Po večerním středním odborném studiu absolvovala na AMU v Praze choreografii u Jiřího Němečka. Celý život pak vzdělání doplňovala soukromým studiem: taneční improvizace a choreografie pod vedením Jamily Kröschlové, africké a kubánské taneční prvky u Franka Towena, aj. Prošla celou řadou kurzů a seminářů zaměřených na jazz, Labanovu, Orffovu metodu, a později především na český a moravský folklor (zejména u Z. Jelínkové, V. Šejvlové, V. Šimkové, F. Bonuše aj.).

Před svým příchodem do tehdejšího Sboru národních písní a tanců v roce 1950 se V. Svobodová problematikou lidového umění a folklorismu hlouběji nezabývala. V pozdějším Československém státním souboru písní a tanců (dále ČSSPT) se však setkala mimo jiné s tehdy ještě výkonnou tanečnicí Libuší Hynkovou. Ta vyžadovala velmi podrobné zvládnutí charakteru každého zpracovávaného regionu i znalost souvislostí. Svobodová se tehdy často účastnila zkoušek pražského Vypálkova souboru, vedených Františkem Bonušem či Vratislavem Vypálkem. Řadu podnětů čerpala ze svých prázdninových cest. Léto trávila vždy v místech, kde bylo ještě možné naslouchat vyprávění pamětníků, zažít jejich písně a tance v přirozeném prostředí (Slovensko, Valašsko, luhačovické Zálesí, Uherskobrodsko, Hanácké Slovácko, Lašsko). Pro ČSSPT později vytvořila přes 20 choreografií a v roce 1965 se stala jeho druhým choreografem (působila zde od r. 1989). V letech 1975-

1977 zahájila svoji významnou pedagogickou dráhu, když prosadila zřízení specializované třídy lidového tance na pražské konzervatoři. Mezi její žáky patřili mj. Richard Hess a původní sestava jeho taneční skupiny UNO. Z choreografické tvorby pro profesionální tanečnický přepomeňme taneční kompozice na hudbu L. Janáčka (*Hanácké trojky* 1975, *Starodávny* 1974 a *Čeladenský* 1978). Vrcholem je pak tematický blok *Beskyde*, *Beskyde* (1980, na hudbu Jaromíra Dadáka), v němž zpracovala vlastní sběry z Laška.

Určitým přelomem její umělecké kariéry byl tříměsíční zájezd do Číny v roce 1955. Poznala zdejší tradiční tanec a stala se jeho interpretkou v souborovém provedení i ve své individuální taneční tvorbě. Spolupracovala s tělesem asijské hudby při Národopisném muzeu v Praze a nové zkušenosti vzbudily celoživotní zájem o folklorní taneční projevy jiných národů. V jeho studiu pokračovala od roku 1968 v Berlíně, kde se zabývala německým, ale i vietnamským a kubánským lidovým tancem. V letech 1968-1973 a 1983-1988 působila jako umělecká vedoucí pro jevištní tanec Kulturního domu Leuna-Werke v Leuně v bývalé NDR. Realizovala zde řadu původních choreografií a vytvářela závažné taneční kreace na hudbu J. S. Bacha, C. Orffa a D. Šostakoviče. Využívala prvků ruského, polského a kubánského lidového tance a vytvořila zde na 60 choreografií pro dospělé i děti, jejichž podstatou bylo vyjádření výrazu současného člověka možnostmi od klasiky, přes folklorní tanec k beatu, rocku a jazzu.

U nás spolupracovala jako choreografka s Divadlem bratří Mrštíků Brno nebo s Hu-debním divadlem Karlin), byla autorkou desítek předtančení pro skupiny společenského tańce, školy i netaneční kolektivy.

Další inspirační zdroj kromě folkloru pro V. Svobodovou představoval historický tanec. Z této oblasti vynikají hudebně-taneční kompozice *Mysterium Cosmographicum* z roku 1980 k výročí narození Johannese Keplera na hudbu renesančních mistrů ze dvora císaře Rudolfa II. a choreografie na gotické a renesanční taneční melodii ve filmu Svato-pluka Studeného *Pětiletá růže* z roku 1965.

KONFERENCE, SEMINÁŘE

Zásadní význam má spolupráce V. Svobodové s amatérskými folklorními soubory. Již od roku 1959 pracovala jako taneční pedagožka a choreografka s Bartošovým souborem písní a tanců ve Zlíně a později i se Souborem písní a tanců Josefa Vycpálka v Praze, vytvářela také choreografie pro dětské kolektivy Malé Zálesí z Luhačovic, Vysočánek z Hlinska, Škubánek ze Světlé nad Sázavou, Vínek z Janova u Litomyšle, Zaječánek ze Zaječic aj. Zásadně ovlivnila další samostatně tvůrčí směřování např. ostravské Ostravičky (*Otvírání studánek* 1991, *Zpěvy z Velkého Rovného* 1994, *Hor-ké léto* 1998 aj.) či zmíněné rokycanské Rokkyty a Sluníčka.

Hluběji se také zabývala otázkami využití hudebně-tanečních folklorních materiálů při výchově mládeže, zejména v souvislosti s připravovanou novou koncepcí estetické výchovy na základních a středních školách.

Je mi velmi smutno, protože s Věrou Svobodovou nám právě odešla vynikající umělkyně, až nakažlivě entuziastická a svým oborem zaujatá spolupracovnice, choreografka, režisérka a organizátorka, upřímná a rovná žena, pravá dáma českého folkloris-mu. Jí a její tvorbě chci věnovat i tuto skromnou vzpomínku.

Zdeněk Vejvoda

ŠKOLA FOLKLORNÍCH TRADIC PODRUHÉ

Počátkem března 2002 byl závěrečnými zkouškami ukončen první ročník čtyřsemestrového studia ve Škole folklorních tradic, které se po roční přestávce koná od září minulého roku již podruhé. Pořadatelem kurzu jsou ÚLK ve Strážnici, IPOS - ARTAMA a Folklorní sdružení. Kurz získal akreditaci Ministerstva školství, takže jeho absolventi z řad učitelů si rozšiřují svoji aprobaci, ostatní získávají osvědčení, které má podobu a platnost rekvalifikace v oboru folkloru. Ačkoliv si frekventanti hradí studium, cestovné i ubytování a stravo-

vání, těší se kurz, vzhledem ke své kvalitě, stálému zájmu z řad učitelů, budoucích učitelů a ovšem zejména z řad současných a potenciálních vedoucích souborů.

Přístřeší kurzu poskytla fakultní základní škola v Praze, v níž se vyučuje ve dvou tělocvičnách a dvou přednáškových místnostech. Škola je dostatečně vybavena vyučovací technikou i hudebními nástroji. Frekventanti i lektori se mohou ve škole stravovat a dokonce i přespávat. Kurz tak získal potřebné zázemí i větší možnou dopravní dostupnost, což ulehčuje celkovou organizaci.

První běh Školy folklorních tradic absolvovalo 36 posluchačů. Letos má kurz 51 posluchačů, kteří ve dvou prvních semestrech absolvovali 152 hodin teorie i praxe např. z historie tance, z lidového tance a choreografie, z dětského folkloru. Jsou uváděni do problematiky studia tradiční lidové kultury, poznávají základy hudební teorie, hudebních nástrojů a lidové hudby. Učí se také pracovat s mluveným slovem, sestavovat pohybovou přípravu pro dospělé i pro děti a získávají poznatky ze základů pedagogiky a psychologie.

Každý ročník studia je ukončen dílčími zkouškami znalostí i praktických dovedností z jednotlivých disciplín. Na konci prvního ročníku dostávají posluchači zadání písemné práce, kterou předkládají na konci druhého ročníku. Také tato práce má část teoretickou i praktickou. Studující prokazují, že dovedou na základě jimi zvolené relevantní literatury vypracovat libreto, vysvětlit postup práce na jeho realizaci. Libreto pak ve spolupráci s kolegy z kurzu při závěrečné zkoušce realizují v prostoru.

Smyslem kurzu je naučit frekventanty chápat tradiční lidovou kulturu jako hodnotu a tak s ní rovněž zacházet ve škole nebo ve folklorním souboru. Škola folklorních tradic se tak stává konkrétním příspěvkem k letošního roku ochrany kulturního dědictví, který vyhlásilo UNESCO.

Alena Schauerová

TANEC - ZÁZNAM, ANALÝZA, POJMY

Ve dnech 14. - 15. března se v pražském Etnologickém ústavu AV ČR konal druhý etnochoreologický seminář, tentokrát s názvem Tanec - záznam, analýza, pojmy. Vedle badatelů z pražského a brněnského akademického pracoviště se jej zúčastnili rovněž odborníci z Ústavu hudební vědy SAV v Bratislavě, taneční katedry HAMU v Praze, z Ústavu lidové kultury ve Strážnici aj.

Řadu příspěvků zahájila D. Gremlicová historickou rekapitulací způsobů zápisu klasického, historického i lidového tance. Další referáty byly věnovány již jednotlivým propracovaným systémům: Feuilletově notaci (H. Kazárová), Labanově kinetografii (D. Gremlicová), Tyršovu tělovýchovnému názvosloví (E. Velínská) a systému slovního popisu lidových tanců (Z. Jelínková).

Různým způsobům záznamů lidových tanců na Slovensku se věnoval S. Dúžek. D. Stavělová a M. Pavlicová zrekapitulovaly formy zápisů v českých a moravských sbírkách. J. M. Krist a J. Matuszková představili nový projekt mapování mužských tanečních projevů na Moravě a hovořili o výhodách využití audiovizuální techniky při jejich studiu. Srovnání různých popisů sousedské ve sběratelských záznamech a pedagogické praxi provedla M. Vurmová. Jedním z hlavních témat semináře byla strukturální analýza tanečních forem. Věnovala se jí především E. Kröschlová v referátu o strukturální analýze jako metodě a zároveň výsledku spolupráce v mezinárodní studijní skupině ICTM (H. Laudová a E. Kröschlová byly v roce 1962 zakládajícími členkami Study Group on Ethnochoreology). Metodám rozboru konkrétního choreografického díla se věnovala K. Lidová. Poněkud jiný pohled na tematiku nabídly muzikologické příspěvky - B. Garaj se věnoval způsobům hudebního doprovodu lidových tanců na Slovensku a Z. Vejvoda po-

KONFERENCE, SEMINÁŘE

ukázal na možnosti využití výsledků komplexní hudební analýzy nářevů při třídění a klasifikaci lidových tanců.

Důležitou součástí semináře byl páteční odpolední kulatý stůl, zaměřený především na otázky životnosti současné systematiky lidových tanců. Konkrétně byly diskutovány pojmy figurální tance, točivé a kolové tance, polemika se dotýkala absence uspokojivých definic tanečního typu, rodu a druhu. Přítomní se shodli na nutnosti revize současné systematiky v součinnosti s mezinárodními trendy v oboru.

Letošní etnochoreologický seminář byl v pořadí již druhým velmi inspirativním setkáním etnochoreologů a etnomuzikologů s choreology a tanečními pedagogy. Poukázal na aktuální palčivé otázky oboru s nadějí na týmovou mezinárodní spolupráci při jejich řešení. Jednotlivé příspěvky semináře budou publikovány v chystaném sborníku, který vyjde nákladem pražského Etnologického ústavu AV ČR.

Zdeněk Vejvoda

POZNÁVACÍ CESTY BRNĚNSKÝCH ETNOLOGŮ K LUŽICKÝM SRBŮM A DO RAKOUSKA

Pravidelné cesty do zahraničí patří už neodmyslitelně k studijnímu programu Ústavu evropské etnologie brněnské univerzity. Letošní výjezdy byly jednodenní a jejich programovou náplň připravil prof. R. Jeřábek.

První z cest se uskutečnila o velikonoční neděli (31. března 2002) a jejím cílem byla Horní Lužice. Velikonoční zvyky Lužických Srbů, nejmenšího ze západoslovanských národů (statistiky uvádějí cca 45 tisíc aktivních uživatelů lužické srbštiny), byly mnohotvárné a jejich nejvýznamnější součástí stále zůstávají velikonoční jízdy na koních. Slavnostně oděni jezdci, *křížerjo*, objíždějí s modlitbami a za zpěvu písní v katolických obcích farmí kostel a pak se vydávají na návštěvu sousední farnosti. Velikonoční jízdy mají na Lu-

žici středověké kořeny, v souvislosti s přechodem některých farností k luterství se trasy jízdy změnily, přesto přetrvaly až do 21. století. Po změně politických poměrů v bývalé NDR v důsledku sjednocení Německa došlo k jejich revitalizaci, takže se v současnosti konají po pěti okruzích: Budyšin - Radwor, Kulow - Ralbicy, Radwor - Bačoň, Chrósčicy - Pančicy, Njebjelčicy - Wotrow (u všech tras se konají jízdy také opačným směrem). Účast ve velikonoční jízdě se stala prestižní záležitostí, místy se jí v rámci ekumenismu účastní i nekatolíci. Celkový počet jezdců je uváděn kolem tisíce dvě stě.

Během návštěvy Horní Lužice jsme měli možnost poznat charakter objížďky v Kulowě (Wittichenau), dnes německém městečku jižně od Wojerecy, kde se objížďky účastní i jezdci německé národnosti, proto během průvodu znějí vedle lužickosrbských písní i německé. Jednotlivé jízdy mají i svá specifika, např. s kulowskými jezdci jede na koni i kněz, ke standartním symbolům náležejí kostelní korouhve s různými křesťanskými symboly, jeden z jezdců nese nevelký kříž (jinde se objevuje přímo soška vzří-

šeného Krista). Jezdci jsou jednotně oblečeni do svátečního oděvu, evokujícího módu 19. století: černé kalhoty a kabát, bílá košile, vysoké holínky, na hlavě cylindr. Výzdoba koní je střídma - cvočky vybité ohlávky se zavěšeným kovovým křížkem, živé květy různých barev a zelené snítky, k ocasu koně připevněná vyšívaná mašle, pod sedlem modrá textilie bíle lemovaná s aplikací velikonočního beránka v rohu.

Kulowští jezdci směřovali do Ralbic, farní obce s převahou lužickosrbského obyvatelstva. Než dorazili, měli jsme možnost důkladně si prohlédnout samotnou obec a u kostela se nacházející originální ralbický hřbitov, kde jsou rodinné hrobky nahrazeny pouze individuálními hroby, označenými jednotné provedenými bílými kříži se zlaceným korpusem. Také v Ralbicích po svém příjezdu objížděli jezdci kolem kostela přes obec a vraceli se cestou přes hřbitov, kde jim přihlížel kněz s ministranty. Nejen zde, ale i jinde se jízdy těší velké pozornosti a zájmu domácích i cizích návštěvníků, lemujících cesty (včetně pravidelných českých výprav z Prahy a Mladé Boleslavi).

Z muzea v přírodě ve Stübingu. Foto M. Válka 2002.

Množství diváků očekávalo jezdce také na nádvoří ženského cisterciáckého kláštera Marijna Hwězda v Pančicích. Zdejší kašna s českým lvem symbolizuje více jak třistaleté spojení Lužice s českými zeměmi, o současném životě a péči o klášter svědčí jeho důkladná rekonstrukce a fasády svítící novotou. Z důvodu zpoždění jezdců jsme se jich na nádvoří kláštera nedočkali.

Poslední zastávkou, už mimo území historické Lužice, byla světoznámá drážďanská galerie.

Rozkvetlá jarní příroda nás provázela 1. května 2002 na druhé cestě, směřující na jih do Rakouska, kde bylo naším cílem muzeum v přírodě ve Stübingu u Štýrského Hradce (Österreichisches Freilichtmuseum). Zdejší muzeum s celorakouskou expozicí lidového stavitelství bylo založeno v roce 1962 a zpřístupněno veřejnosti roku 1970. Dnes zahrnuje osmdesát obytných, hospodářských, technických a sakrálních objektů, které přibližují tradiční stavitelství všech rakouských spolkových zemí, ovšem s převahou alpského domu ze Štýrska. Přírodní prostředí této země přibližuje i horské údolí, kde je muzeum na ploše 50 ha rozloženo. Zakladatel muzea a autor jeho koncepce Victor Herbert Pöttler, honorární profesor národopisu na univerzitě ve Štýrském Hradci, se snažil návštěvníkům přiblížit jednotlivé regionální typy rakouského lidového domu: roubený, hlínou omazaný dům z jižního Burgenlandu, uzavřený trojboký a čtyřboký (Vierkant) statek z Dolních a Horních Rakous, tj. z dunajské části Rakouska, různé varianty roubeného domu alpského ze Štýrska, Tyrol, Solnohadska a Vorarlberska s charakteristickými dýmnými jizbami (Rauchstube). Stavby pocházejí ze 16. - 19. století a jejich vnitřní vybavení se snaží uvedené časové difference zohlednit.

Jako v jiných muzeích v přírodě usilují i ve Stübingu život v muzeu a jeho objektech oživit různými kulturními pořady a doprovodnými akcemi. Jak jsme byli sami přímo svědky, na prvního máje zde stavěli tradičním způsobem pomoci vzpěr vysoký máj. Tento zvyk je dosud na rakouském venkově živý, jak bylo možno cestou pozorovat.

Muzeum ve Stübingu je považováno za jedno z nejlepších evropských muzeí v přírodě.

Cestou zpět patřily naše zastávky ještě třem sakrálním objektům. Kostel sv. Barbory v Bärnbachu na konci osmdesátých let 20. století originálně přestavěl avantgardní rakouský architekt Hundertwasser, inspirovan myšlenkami ekumenismu. Rozsáhlý barokní klášterní komplex s poutním kostelem P. Marie Těšitelky dominuje obci Maria Trost u Štýrského Hradce. Naopak starý gotický kostel najdeme v mariánském poutním místě v Pöllaubergu. Návštěva obou lokalit doplnila naše poznatky o rakouských poutních místech, získané během dřívějších cest.

Obě exkurze, i když svým zaměřením odlišné, umožnily přítomným blíže poznat současnou podobu kulturních jevů, spojených svými kořeny s tradičním lidovým prostředím.

Miroslav Válka

Velikonoční jezdci před ralbičským kostelem.
Foto M. Válka 2002.

LIDOVÉ MOTIVY V TVORBĚ KARLA SVOLINSKÉHO

S odstupem téměř dvaceti let od poslední velké retrospektivní výstavy se veřejnosti naskytla v zimních měsících 2001/2002 možnost shlédnout rozsáhlé dílo Karla Svolského. Výstava připravená Národní galerií v pražském paláci Kinských jej představila v celé šíři - od kreseb a ilustrací přes velká plátna až po předlohy k vitrážím či scénické a kostýmní návrhy.

Svolský bývá občas nazýván „kyticákem“, čítankovým ilustrátorem či folkloristou (naposled v Lidových novinách 3. 1. 2002), což vychází ze stereotypního hodnocení jeho díla především z padesátých a šedesátých let. Inspirace lidovým prostředím se vskutku vinula jeho uměleckou činností jako červená nit. Lidové motivy zaujaly v jeho tvorbě nezapustitelné místo, což ho pasovalo až na pokračovatele mánesovsko-alšovské tradice, v jejímž rámci ovšem přikročil k ještě většímu uplatnění umělecké Invence, ke zjednodušení i oproštění se od alšovského zdobného detailu.

Viditelně tak převládá vlastní umělecký vklad a motivika lidové kultury je pouze výchozím bodem, jen jedním z námětů, který rozpracovává a přetváří. Jeho pracím proto nemůže být přiznávána povaha dokumentační, až na drobné výjimky, jako např. kresby slovenských krců a ženského kožichu z Modré s detaily ornamentů z let 1920-1921. Vcelku je spíš dokladem reflexe lidové výtvarnosti umělcem, jenž si vytváří svou představu o podobě artefaktů lidové kultury a pak ji vnáší do vlastní tvorby.

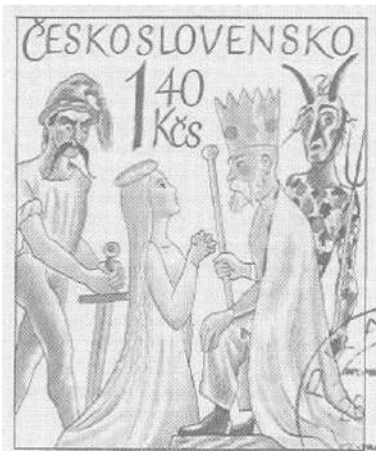
Masového rozšíření se dostalo jeho kresbám ve známkové tvorbě - především zásluhou několika cyklů z padesátých a sedmdesátých let. V roce 1955 vytvořil sérii krojových polopostav z nejznámějších etnografických regionů Československa (Chodsko, Píseňsko, Blata, Slovácko, Těšínsko, Haná, Detva, Čičmany). Portréty žen a mužů ve slavnostních krojích jsou na okrajových plochách známky nadto doplněny drobnou lidovou ornamentikou převzatou především

z krojových součástek, jen pro rostliny v květináči těšínské dívky našel vzor v ornamente malovaného nábytku. Také zde se však projevuje umělcův autonomní přístup: předimenzování některých krojových součástek (přehnaně dlouhý kosírek u moravského Slováků, proporční odchylky u rukávců atd.), či až hornovskými útlými pasy slovácké dívky. O dvě desetiletí mladší je jednak soubor známek s motivy úvazu čepců a dívčích vlnků, jednak cyklus čtveřice výročních obyčejů: hra o svatě Dorotě, masopustní maškary, vynášení smrtky, královničky (ty jsou vlastně obměnou tématu z olomouckého orloje). Zvláště v druhém případě se vyobrazení blíží ilustracím *Českého roku* či divadelním návrhům. Rezignuje zde na detailní propracování, které by mu ostatně plocha známky ani nedovolovala, a zaměřuje se hlavně na vykreslení a zdůraznění jednoho nebo dvou výraznějších prvků (černé lemování rukávců, úvazy šátků, fantazijní divokost masopustních masek, popřípadě nezvykle dynamicky zvlněný obojek u kroje Hanaček).

Znatelný vývoj od rozvolněnosti uměleckého výrazu připomínající spíše hru s prostorem k usměrňování a respektování reálných vztahů můžeme sledovat u Svolinského scénických návrhů. Zatímco první v realizované inscenaci *Její pastorkyně* ve studiích z roku 1946 se interiér vyznačuje zdůrazněním některých prvků (mohutný trám protínající celou jizbu) a pro lidové prostředí nelogickou skladbou interiéru (postel umístěná ve svatém koutě), o devět let mladší scénické předlohy téže opery jsou dokladem očividně střízlivějšího přístupu a možná i studia reality.

Nejvíce lze spatřovat navazování na Alše v ilustrační tvorbě - především v obrazovém doprovodu čtyřdílného *Českého roku*, za nějž Svolinský obdržel v roce 1952 titul laureáta státní ceny. Po Alšově *Špalíčku* jde snad o druhý nejvýraznější případ vizualizace projevů lidové kultury pro širokou veřejnost, zvláště pro děti. Obraz, který má možnost jejich prostřednictvím běžný čtenář získat, může být směrodatný pro jeho další představy i případná očekávání, např. při rekonstrukcích některých obyčejů či při vlastním iniciativním přístupu k jejich revitalizaci.

Ať již máme k Svolinského tvorbě s národopisnou tematikou jakékoli výhrady, nemohou být naše výtky v žádném případě přičítány jeho neznalosti či nedbání historických realit. Přestože se někdy dopouštěl znatelných přestupků, kdy bez rozpaků umístit hanáckou dívku ve svátečním kroji se srpem v rukou do lánu obilí (častého to nešvaru nejen umělecké tvorby, ale také inscenované fotografie, filmu či některých folklorních souborů), sám mnohé ze ztvárněných prvků lidové kultury znal. Narodil se na Svatém Kopečku, za celou první polovinu 20. století nespočetněkrát prošel venkovem a vnímal nejen krásy přírody, ale i jeho obyvatele a jejich život. Z obrázků pasaček či družiček dodnes vyznačuje autorovo okouzlení poetickými motivy. O důvěrné znalosti tvorby z lidového prostředí svědčí i některé vystavené exponáty z jeho soukromé sbírky - sv. Jan Nepomucký i P. Maria jako poloprofesionální řezbářské výtvořky, podmalby na skle, popřípadě jeho vlastní fotografie masopustní obchůzky či vesnické kapely. Principy blízké lidové tvorbě lze odhalit v ilustraci k Horákovým *Českým legendám* a obdobný příklad představují loutky z dvacátých let respektující klasické principy loutkářského řemesla (jen fantaskní vodník jako by do této kolekce ani nepatřil). Vystavení hanáckého kroje umožnilo běžnému náv-

števnickovi porovnat hmotný materiál s jeho obrazem ve Svolinského tvorbě a poukázalo i na možný vliv krojové barevnosti na mnohé jeho výtvořky (dominance červené a žluté, doplněné případně černou).

Jedním z velkých přínosů výstavy je také představení zcela neznámých stránek díla, např. scénických návrhů, loutek a vitráží, ale též kreseb a fotografií z mexické cesty.

U příležitosti výstavy vydala Národní galerie obsáhlou monografii, která se spolu s výstavou stává dalším příspěvkem k vytvoření celistvějšího portréta Karla Svolinského i jeho tvorby řadící se již do klasiky 20. století, a to včetně nespočetných ztvárnění motivů z lidového prostředí.

Daniel Drápala

„DRUHÝ ŽIVOT“ LIDOVÉ PÍSNĚ NA KONCERTNÍM PODIU, A TO JAKO KOMORNÍ HUDBA

Motto: Připojme k evropskému rychlíku náš národní vagon.

F. V. Krejčí

Lubomír Tyllner konstatoval v článku *Tvary a dialogy aneb o věčné touze a o hudebních úbytých folklorních souborů* (NR 9, 1999, č. 2), že hudba se ve velké většině nedostává z role dekorativního doprovodu (s. 105) v tom typu pořadů našich lidových souborů, kde je ambiciózní choreograf, aspirující ve scénickém tvaru na velké fresky „a la Stravinskij“. Poté se důležitě zmínil o kapelách, které se postupně vymaňují z *nelichotivé* role hudebního komparsu (s. 106). V pozadí diskuse ovšem stojí otázka vztahu mezi folklorem a vysokým uměním.

Chci v souvislosti s problematikou hudebního folkloru na jevišti připomenout jiný produktivní interpretační pohled, a to pojetí lidové písně v její skladatelské úpravě jako komorní hudby. Není to pouze bonmot, řekneme-li, že jde o „komorní hudbu, která vypadá jako lidová píseň“. Vždyť se i hraje v komorním seskupení.

FESTIVALY, KONCERTY

Tak uvádí lidové písně na „koncertním podiu“ muzika pražského Souboru písní a tanců Josefa Vycpálka, kde přimáší Martin Terray připravuje výroční koncerty k jubileím českých upravovatelů a sběratelů. Datum spadá vždy do blízkosti 22. listopadu, pod laskavý hudební patronát sv. Cecílie.

Čtvrtý ročník (od r. 1998) se usku-tečnil 25.11.2001 v Břevnovském klášteře v Praze jako koncert k počtě českých skladatelů, kteří se rovněž věnují úpravám lidových písní. Znamená to, že se uvádějí i starší úpravy lidových písní, které již nejsou v současném repertoáru souborů, kde vznikly, a ani nejsou běžně vyhledávány v rozhlasových zvukových archivech, a které tedy dnes nikdo nehraje. To je však jenom vnější stránka. M. Terray vybírá především invenční a vtipné úpravy, včetně úprav experimentálních, kde lidová píseň překročila hranice žánru a vstoupila na pole folkloru a vážné hudby. Jde zároveň i o různorodost programu, protože jenom málokterý upravovatel má tak široký záběr, jako např. genius Václav Trojan, jehož úpravy vyžadují ovšem instrumentář symfonického orchestru (tudiž jsou mimo dosah lidové kapely). Přestože jde o počín v našem folklorním hnutí neobvyklý, ojedinělý, je nutno dát L. Tyllnerovi za pravdu i na druhé straně zrcadla, které nastavil ambiciózním choreografům s pojetím muziky jako hudebního komparsu - ani jeden z nich se doposud těchto koncertů nezúčastnil.

Na jednom koncertu se představují jednak různé kompoziční styly jednotlivých autorů, jednak různé regiony. Různost stylů uvádí posluchače do „dějin stylizace“, do vývojových vrstev stylů, zatímco různost regionů umožňuje vnímat diferencovanost oblastí, ačkoli všude jinde dnes regionalita výrazně ustupuje do pozadí. Na svého druhu autor-ských koncertech jsou skladatelé většinou přítomni a poslechnou si vlastní úpravy i díla svých kolegů. Někteří se také aktivně účastní produkce. Drama-

turgie pořadu však není přehledem dle upravovatelů, nýbrž akcentuje písničku: její obsah, náladu, tóninu, pěvecké ob-sazení i stylizaci. Proti dogmatu scénic-kých režisérů, že čtyři písničky po sobě jeviště neunesou, posluchače nenudí, přestože těch skladeb bývá přes třicet. Naopak, šikovným vtipným řazením písní původně solitérních se zážitek estetický i muzikantský ještě umocňuje a posluchač má možnost vychutnat nově vzniklé souvislosti jako mikropříběh s překvapivým a často i humorným roz-měrem. Dramaturgie takového pořadu je novátorskou a určitě časově náročnou činností. Výsledkem je však krásna prostoty a pestrosti, jakou je i kytička polního kvítí, kterou - uvitou z lidových písní, aniž by se přitom zdůrazňoval jejich původ upravovatelský - jubilanti obdrží.

Doposud muzika „Vycpálkovců“ slo-žila hold celé plejádě skladatelů, celkem dvaceti čtyřem osobnostem české hudby: Václavu Zemanovi z Karlových Varů, Zdeňku Bláhovi, Josefu Fialovi, Janu Slímačkovi z Plzně, předčasně zesnulému šprýmaři a osobnosti Mrákovského národopisného souboru Václavu Kuplíkovi, dudáckému a sběratelskému bardu Prácheňska Josefu Režnému, dlouholetému vedoucím muziky Vycpálkovců Miroslavu Císařovi ze Rtyně v Podkrkonoší a Pražanům Františku Bonušovi, Jiřímu Fišerovi, Pavlu Jurko-vičovi, Jaroslavu Krčkoví, Josefu Krčkoví, Zdeňku Lukášovi, Janu Málkovi, Františku Pokovi, Milovi Rychtovi, Zdeňku Šestákoví, Jiřímu Šimovi, Karlu Špelinovi, Jiřímu Temlovi.

Přestože tržiště pořadů tvoří výro-čí skladatelských a upravovatelských osobností, „Vycpálkovci“ věnují pozor-nost také známým a méně známým sběratelům. Tak bylo vedle výročí Jaro-slava Bradáče, Karla Jaromíra Erbena, Josefa Michala, Františka Suchého či jubilea Libuše Laštovkové připomenuto rovněž 200. výročí narození Františka Ladislava Čelakovského, a to písní *Bé-ží Vávra* z *Poličky*. Čelakovského text

na jednoduchou melodii lidového ano-nyma mří na naivitu a důvěřivost české národní povahy a je hezkou ukázkou české písňové satiry.

Hudba ovšem překračuje hranice. A tak se publiku v Břevnovském klášteře odkrývají i krásy cizího folkloru. Kle-noty sběratelské práce představila mu-zika na tvorbě německého spisovatele, cestovatele a hudebníka Daniela Geor-ga Speera (*1636), který proslul unikát-ními hudebními zápisy tanců z karpatské oblasti, či maďarského skladatele a etnomuzikologa Bély Bartóka (*1881). Jeho drobná klavírní sbírka *Dětem (Gyermekeknek)* upoutává jako zajíma-vý přesah folkloru do vážné hudby, a to do provenience tvorby pro děti. Z tohoto cyklu zaznělo č. 21, s předepsaným tempem *Allegro robusto*, jež bylo umoc-něno lyricky pomalým vstupem. V prů-vodním slově se posluchači dozvědě-li také o výsledcích Bartókovy vědecké činnosti a o jeho zjištění o pravech ko-řenech maďarského folkloru, tak jak se zachovaly v dětských písních.

Vedle různých způsobů uvolňování hranic žánru, jak je u nás představuje Jan Rokyta v CM Technik prostřed-nictvím skladeb barokních sborníků na jedné straně a Jiří Pavlica v Hradištanu prostřednictvím jazzu, folku a cizí etnic-ké hudby na straně druhé, tak muzika Vycpálkovců začala rozvíjet další mož-ný a charakteristický přístup, a to určitý typ retra. Navíc, novátorskou dramatur-gií, na rozdíl od představení skládajícího se z jednotlivých lidových písní, vzniká nová forma - folklorní koncert.

Otázky identity individualní, regio-nální a národní se dnes aktualizují. Nás zajímá ve folklorismu především identi-ta národní. A tak si na závěr dovolím úvodní motto obměnit a vyslovit přání do nového roku a nového tisíciletí: kéž by možno bylo k národnímu vagonu na-šemu panevropský vlak připnouti (byť s pomocí zůstalého národního bohat-ství lidu našeho).

Blanka Hemelíková

FESTIVALY, KONCERTY

ROKYTKA, ROKYTÍ, ROKYTIČKA, SLUNIČKO, HEJHÁLEK...

ZKRÁTKA ROKYCANŠTÍ SLAVÍ 35 LET

Soubor písní a tanců Rokytky při Domě dětí a mládeže v Rokycanech oslavuje v sezóně 2001/2002 pětatřicet let svojí existence. Byl založen již v roce 1967 a z původní komorní dvčí skupiny se rozrostl ve dvousethlavý kolos, zahrnující dvě dospělé (Rokytky, Rokyti) a čtyři dětské taneční skupiny (Rokytička 1,2, Hejhálek, Sluničko), dále tři dudácké muziky, řadu sólistů a další stovky příznivců a rodičů, sdružených v Klubu přátel TS (občanské sdružení od roku 1993).

Rokycanské soubory v jubilejním roce připravily pro veřejnost a svoje bývalé členy řadu akcí a slavnostních představení. Kalendář sezóny začal již 15. prosince tradičním adventním koncertem *V ten vánoční čas*. Nikde jinde v západních Čechách diváci neměli možnost vidět tak obsáhlé rekonstrukce (už počtem účinkujících, kterých bylo více než 150) obchůzkových slavností adventního cyklu (na sv. Barboru, sv. Mikuláše, sv. Ambrože a sv. Lucii), doplněné řadou stylizovaných koled a vánočních zvyků. Dvouhodinový pořad vrcholil živým betlémem.

2. února oslavy 35. výročí pokračovaly slavnostním vydáním rovněž tradičního *Staročeského bálu* (poprvé v roce 1997) v Hrádku u Rokycan. 23. února proběhla v sále Základní umělecké školy oblíbená *Dětská masopustní zábava* s koblihami a pochovááním basy.

Obdobné veřejnosti a zájemcům o historické hudební nástroje užívané v lidové hudbě byla v sobotu 16. února určena organologická přednáška předního evropského badatele Josefa Režného ze Strakonice. Týž večer se v Okresním muzeu B. Horáka v Rokycanech konal komorní koncert českých virtuózů na dudy. Spoluúčinkovali Josef Režný, Zdeněk Bláha, Václav Švik, Jaromír Konrády, Vlastimil Brada, Věra Rozsypalová, dívčí pěvecká skupina Prácheňského souboru a dudácké muziky z Rokycan a ze Strakonice.

Sobota 23. března byla vyhrazena 11. ročníku *Soutěže ve zpěvu lidových písní*, které se každý rok účastní desítky mladých

zpěváků z Rokycanska, Plzeňska, Chodska, středních a jižních Čech. Hosty na podvečerním *Koncertu vítězů* v sále ZUŠ v Rokycanech byli sóloví zpěváci a muzikanti, kteří prošli rokycanským souborem za uplynulých 35 let.

20. dubna mělo v rokycanském sále Na Střelnici premiéru komorní představení Zdeňka Vejvody a Malé lidové muziky Rokytky *Jak se vaří písnička...* Hudební pořad mladých tvůrců a jejich hostů sliboval méně tradiční pohled na lidovou píseň.

Vrcholem celoročních oslav byl 25. května *Slavnostní koncert* v rokycanském Domě kultury, koncipovaný jako reprezentativní průřez úspěšnými programy souboru od jeho vzniku do současnosti.

Soubory Rokytky, Rokyti, Rokytička, Sluničko a Hejhálek jsou v pětatřicátém roce svojí činnosti v plné síle. Stále vznikají nové inspirativní a ambiciózní projekty, tanečníci i muzikanti se přes všudypřítomné finanční problémy výrazně podílejí na kulturním životě svého města a regionu a úspěšně je reprezentují na festivalech doma i ve světě. Lepší oslavu jubilea si snad ani nelze přát.

Zdeněk Vejvoda

MLADÉ HORNÁCKO POTŘÍCÁTE

Slavnostně vyzdobený a diváky k prasknutí naplněný sál kulturního domu ve Velké nad Veličkou se stal dne 14. dubna 2002 odpoledne místem konání třicátého ročníku Mladé Hornácko. Pořadatelem a hostitelem byla základní škola a obec ve Velké nad Veličkou. Tři stovky účinkujících přišli shlédnout nejen rodiče a prarodiče vystupujících dětí, ale rovněž starostové zúčastněných hornáckých obcí, ředitelé tamějších škol, zástupci politické reprezentace Parlamentu ČR, kraje i okresu, a ovšem i další milovníci hornáckého folkloru. A jistě nelitoval nikdo z nich.

V pořadu vystoupily kroužky a soubory dětí z Javorníku, Kuželova, Louky, Nové Lhoty, Súchova a po dvou skupinách z Lipova a Velké n. V. V závěru jako hosté zahráli bývalí žáci dětské muziky J. Miškeřika s pri-

másem P. Miškeřikem a vynikajícím cimbalistou P. Pavlincem, dále Hornácká cimbálóvá muzika, která ve stylu nezapře svého vedoucího Martina Hrbáče, hudecká muzika s výraznou primáskou K. Pončíkovou doprovodila zpěváka P. Krůzu z Mikulova. Jednotlivé skupiny především vlastní komponované pořady, jejichž délku autorka scénáře a režisérka Zdenka Jelínková nijak nekrátila. Stalo se tak, že pořad i s úvodním projevem a závěrečným poděkováním trval bez přestávky tři hodiny. Autorka tímto postupem ctí práci všech, kteří s dětmi pracují a kteří chtějí spolu s nimi předvést na domácí, tj. nejvíce sledované scéně výsledky celoroční práce. Přestože zajímavost a různorodost zvolených témat i kvalita vystoupení mluví ve prospěch autorčina záměru, myslím si, že méně by bylo více a že na tomto záměru krácení lze pracovat s jednotlivými vedoucími již během celého roku. Zřejmě jiného názoru jsou místní diváci, neboť během pořadu prořídla jen první řada čestných hostů. A snad i v takto pojatém pořadu je skryt fenomén festivalu.

Vystoupení každé skupiny i každého jednotlivce vyznačovalo na jedné straně důstojnost i vědomí odpovědnosti, s níž prezentovali umění svých předků, a na druhé straně dětskou bezprostřednost, radost i zaujetí tématem. V pořadu se střídalo nepřeberné množství talentovaných zpěváků, zpěvaček, muzikantů. Litovala jsem, že programová brožura neuvádí jejich jména, ale na Hornácku jsou zřejmě mladé talenty takovou samozřejmostí, že není o čem mluvit. Nebo je to jinak? Vždyť jsou to teprve děti, ať vlastním úsilím ukážou, že jsou hodni pozornosti. I to je výchova talentu, navíc ověřená předky. Autoři jednotlivých programových celků se nevyhýbají mluvenému slovu, což jim umožnilo sdělit i zajímavé zvyky a přípovědky (např. Lipovjének o narození dítěte). Tato forma také uvádí v přirozené podobě dialekt na scéně a vede k péči o něj. Velmi zaujaly děti z Nové Lhoty s pořadem Fašankový podvečer. Soubor Lúčanek ze ZŠ v Louce přesvědčil, že ví, jak objevovat a pěstovat talentované zpěváky. Místní soubor Veličánek uvedl děti dvou věkových kategorií se známým pořadem Či je to svatbička. Ukázal, že i starší programové číslo může být rok od roku lepší

a že je příležitostí pro rozvoj dětí ve všech žánrech dětského folkloru. V roli starosvata přesevěřčil o šíři svého talentu J. Slovák a sklídl proto zasloužený potlesk.

Závěrečné poděkování se obracelo ke všem, kteří pomohli vytvořit třicetiletou tradici festivalu. Jak sami uvádějí, bez Mladého Horňácka by nebyly Horňácké slavnosti. Tečkou za pořadem bylo vstoupení spojených muzik Veličanku, Lipovjanku a Krahulíku s primásem T. Kománkem.

Pro mne byl pořad tečkou za výzkumem, kterým jsme před dvěma lety hledali mezi dětmi na různých místech Moravy souvislost mezi folklorem a vztahem k domovu. Z výpovědí zkoumaných tehdy velmi výrazně vystupovaly výpovědi dětí z Velké nad Veličkou. Nedělní jubilejní festival mne ujistil, že zde roste hloubka jejich přesvědčení, která jim dává jistotu tvrdit: že kdyby nebyl folklor, „nebyl by život“, „nebylo by Horňácko“, „nebyla by naše vesnice“. I když na scéně vystupovaly děti, bylo zřejmé spojení přes generace. Prezentace folkloru je zde nejen zábavou a příjemným naplněním volného času, ale i samozřejmou odpovědností za kulturní dědictví předků. Mladé Horňácko ve svém třicátém jubilejním roce ukázalo nepochybně význam cesty ke kořenům domova.

Alena Schauerová

JEAN COPANS: ZÁKLADY ANTROPOLOGIE A ETNOLOGIE. Praha: Portál 2001, 124 stran, 5 textových v přílohu.

Ve druhém pololetí loňského roku uvedlo nakladatelství Portál ve své řadě Studium na knižní trh již druhou vysookoškolskou příručku vědeckých tradic, jež se od svého vzniku programově zabývají studiem kultur v čase a prostoru. Po práci spíše kabinetního charakteru českého kulturního historika Václava Soukupa (*Přehled antropologických teorií kultury*, Praha 2001) představily ediční aktivity Portálu překladatelský počín trojice Jaroslav Brůžek, Viktor Černý a Petr Skalník, věnovaný dílu francouzského sociologa a antropologa Jeana Copanse *Introduction à l'ethnologie et à*

l'anthropologie (Paris: Editions Nathan 1996.).

Jean Copans v současnosti přednáší sociologii a antropologii na Picardské univerzitě Julese Verna ve francouzském Amiensu, působil také na univerzitách v USA a Kanadě. Publikoval řadu knižních a časopiseckých prací z oblasti metodologie antropologie. Je znám četnými terénními výzkumy afrických společenstev; mimo jiné řídil výzkumný antropologický institut v Keni.

Kniha *Základy antropologie a etnologie* je v dobrém slova smyslu stručným přehledem neužívanějších metod a teorií antropologie (kulturní, sociální) a etnologie, jejich výzkumných témat a cílů, kmenových pojmů.

„Nejkrásnější z mýtů etnologického výzkumu je mýtus etnologie samé!“, konstatuje autor hned v úvodu. Snad takové tato myšlenka se stala jedním z důvodů, proč je kniha tematicky rozdělena do dvou celků. V prvních dvou kapitolách - Povolání antropologa a Otázka počátků a vymezení pole působnosti et-

nologie se Copans na příkladech terénních výzkumů (ať máme na mysli tzv. zúčastněné pozorování, či práci s textovými a ikonografickými prameny) odvolává na myšlenkové proudy (metodologické postupy, směry, školy) a faktory, které stály v popředí historie zmíněných vědních disciplín a v podstatě utvářely námi vnímaný obraz jejich vývoje.

Druhá část, kapitoly Sociální vazby, Kultury a symboly, rituály a řeč, Obnova, nebo proměny?, se soustředí na poměrně informativní, byť náznakové podání prioritních oblastí zájmu jedné vědecké tradice, v minulosti i dnes. I tak se autorovi podařilo nepředkládat pouze výčet strohých odkazů, ale zajímavě představit témata sociálních vztahů, příbuzenství, věku a pohlaví, společenských a politických systémů, způsobů obživy, směny a obchodu, náboženských fenoménů, lingvistických a mentálních projevů, kontaktu kultur, kulturní a společenské „modernizace“.

Při pokusech o definování se autor vzhledem k „různorodosti národních tradic, tematických programů i teoretických názorů“ omezuje na poměrně povšechné výpovědi; vyhýbá se obecné kodifikaci a hlásí se především ke svým „francouzským zkušenostem“. Tady se snad při povrchní četbě můžeme setkat s jediným problémem, a to možností aplikovat Copansovy poznatky v českém prostředí. Neboť tak úzká specifika francouzské kultury, její historie, vědy (zámořské cesty, kontakt s exotickými etniky, koloniální politika, sociologie koloniální situace a sociálních změn, studijní analýzy mýtů, marxistická ekonomická antropologie...) evokují pochopitelně odlišnější zájmy.

Přesto i v této práci nalezneme podstatnou řadu podnětů, zdrojů a připomínek, které jsou vlastní české (československé), resp. středoevropské vědě. Jen velmi stručně lze připomenout premoderní hnutí 18. století, romantismus a nacionalismus 19. století, kdy se také u nás setkáváme s počátky zájmu shromažďovat vedle dokladů materiální

Základy antropologie a etnologie

Jean Copans

kultury venkovského prostředí pozůstatky folklorních tradic, obřadů a rituálů, forem náboženských projevů apod. Rodící se národopisná věda se v mnoha případech konsoliduje z role „opečovátele“ národního dědictví. Taktéž terénní výzkumy monografického stylu, kdy je upřednostňována určitá specifická kulturní či etnická oblast, popis kulturních, sociálních nebo národnostních menšin (Romové, předměstská společenství, nověji party mládeže...), touha po zachycení co nejjednodušších, nejarchaičtějších a nejoriginálnějších fenoménů - to jsou zcela jistě témata, která i našim uším znějí povědomě.

Naše vlastní rozpaky nad životaschopností humanitních oborů a s tím související hledání nosných témat zmírňují i zmínky o obdobných problémech francouzské vědy. Národopisná svědectví určitých epoch, které se vyvíjejí a logicky proměňují, paradoxně často přispívají k „fenoménu znovunalezené tradice“, studované dnešními badateli. Mnoho zkoumaných jevů již dávno přerušilo vztah s prostředím, které ho vyživovalo. Exotičnost předmětů studia, podobně jako exotičnost výzkumu často překrývají jejich časovou relativitu, kontext prostoru a skutečnou historickou, kulturní a etnickou souvislost. Také nám vlastní udržování kultu výrazných osobností, našich předchůdců, vede mnohdy ke kontroverznímu ztotožňování orientace či teoretického směru s jeho zakladatelem, v horším případě tzv. zakladatelem. A tak lze pokračovat dál - přes dlouho diskutovanou popularizaci vědy v rámci prezentace muzeí, až k zajímavému paradoxu, že věda hlásící se neustále k tradicím neumí objektivně zhodnotit svoji vlastní minulost.

Copansova publikace nebude pro většinu etnologů a antropologů představovat novátorské objevné dílo. Většinu však svými výstižnými příklady přinutí zamyslet se nad tím, jakou roli sehrávala etnologie a antropologie v minulosti, čím „žije“ dnes a s jakými perspektivami může pokračovat dál.

Publikace je opatřena poznámkovým aparátem, k němuž několik vstupů z prostředí českého, resp. československého národopisu připojila i redakce Portálu. V závěru nalezneme pět textových příloh, v nichž vedle Copansových odkazů na etnologické terénní výzkumy (L. H. Morgan, F. Boas, B. Malinowski, M. Mead, C. Geertz...) může čtenář ocenit výběrový soupis odborné literatury (nejen francouzské) a institucí. Zajímavostí také bezesporu zůstává stručná filmografie, obsažená v příloze Vizualní antropologie.

Jana Tichá

LIDOVÁ ARCHITEKTURA V ČECHÁCH, NA MORAVĚ A VE SLEZSKU. Kritická edice CD ROM. Praha : EÚ AV ČR 2001.

Výzkum lidového stavitelství se v našich zemích těší širokému a dlouhodobému zájmu. Od poslední třetiny 19. století až do dnešních dnů se touto problematikou zabývaly desítky badatelů, ať už na akademické úrovni, nebo pouze doplňkově. Klasické materiálové práce vznikaly v drtivé většině na základě terénních výzkumů. S úbytkem lidových staveb a možností jejich studia v terénu, které nabylo na intenzitě zejména po 2. světové válce, se do popředí dostává studium v archivech. K institucím, které spravují rozsáhlé a svým způsobem i jedinečné fondy se stavební dokumentací, patří i Etnologický ústav AV ČR.

K velmi cenným sbírkám patří například materiály z fondu Zaměřovači akce České akademie věd a umění z let 1941-1944, která měla za úkol především podchycení všech významných památek vesnické roubené architektury a zdokumentování typů a forem vesnického domu. Dalším fondem, který vznikl z iniciativy Národopisné společnosti československé (dále NSČ) pod vedením K. Chotka a V. Pražáka, byl

Soupisový výzkum NSČ z let 1952-1962, zaměřený původně na studium lidové kultury jako celku, později však přednostně na výzkum lidových staveb. Z dalších pramenů jmenujme např. fotografické sbírky z fondů NSČ z padesátých let 20. století a obdobnou, avšak svým rozsahem daleko větší fotodokumentaci sbírku celého ústavu.

Středisko vědeckých informací, které spravuje tyto fondy, se proto před několika lety rozhodlo zpřístupnit širší odborné, ale i laické veřejnosti část svých ojedinělých a mnohdy neznámých pramenů. Výstupem grantového projektu GA ČR, jehož řešiteli byli B. Gergelová, J. Novotný a J. Otčenášek, se stal CD ROM, který je prvním dílem svého druhu z naší produkce. Jde o kritickou edici, zpřístupňující v první řadě přibližně 2000 fotografií většinou obytných a hospodářských, méně sakrálních a technických budov. Snímky z let 1920-1999, které tvoří průřez výše zmíněnými fondy, zachycují většinou stavby dnes již neexistující, popř. silně přestavěné. Mnohé z nich navíc pocházejí ze zátopových oblastí a z míst, kde jsou dnes povrchové doly. Ke každé z nich je v databázi připojen stručný popis s dalšími technickými údaji včetně jména autora.

Uživatel rovněž jistě ocení „doplňkové“ funkce edice. Ke snazší geografické orientaci slouží mapy jednotlivých oblastí ČR a pro lepší orientaci v problematice lidového stavitelství je připojen heslář odborných termínů. Nepostradatelnou součástí jsou pak i stručné charakteristiky typů a oblastí lidového domu na našem území, jak je vymezil ve svých pracích J. Vařeka.

Poslední součástí je mapa Evropy s rozlišením oblastí lidových staveb podle materiálu ke konci 18. století, která zasazuje českou lidovou architekturu do celoevropského kontextu. Nespornou výhodou celého díla je propojenost jednotlivých databází, což umožňuje uživateli snadnou a rychlou orientaci v celém systému.

Cílem autorů nebylo vytvoření obrazové encyklopedie lidové architektury, ale upozornění na bohaté fondy k tomuto tématu, které se nacházejí v Etnologickém ústavu AV ČR. Mnohé z nich stále čekají na své odborné zhodnocení. Tuto práci tedy můžeme vnímat jako první krok k publikaci a popularizaci ústavních sbírek s odborným zpracováním a komentářem.

František Bahenský

MAĎARSKÉ LIDOVÉ UMĚNÍ. MAGYAR NÉPMŮVÉSZET.

Tak se nazývá edice vydávaná Národopisným muzeem v Budapešti. Prvních dvánáct svazků vyšlo v letech 1924-1926, třináctý roku 1944, osm dalších v první polovině padesátých let. Jejich obsahem jsou různé druhy lidového umění, významnou úlohu zde zastává textilní obor.

Po dlouhé pauze byla tato edice obnovena roku 1994. Ze čtyř svazků se tři týkají současité oblečení. Z toho číslo 24 (1996) publikuje původní sbírku starých kožešnických kreseb (Zsuzsana Safrány: *Régi szűcsrajzok*, 88 s., něm. a angl. resumé). Kožešnictví patřilo v Maďarsku po staletí k řemeslům nejvýše hodnoceným. Původní zdobení se provádělo aplikací barevnými kůžemi, výšivka přišla mnohem později. Datovat ji lze od 17. století, kdy byla přejímána z vyšších vrstev. Kožešníci si od učednických let poznamenávali vzory na jednotlivých listech nebo v sešitech, a to tužkou, inkoustem, pastelkami nebo akvarelovými barvami. Většina z nich pochází z Velké uherské nížiny z let 1820-1920 a vcelku mají jednotný styl. Nelze je považovat za předlohy, ale za inspirativní zdroj pro vlastní tvůrčí práci. Uveřejněné vzory, provedené jistou rukou, jsou mistřnými ukázkami lidové tvorby. Jsou seřazeny chronologicky podle autorů.

Další dva svazky zpracovávají výšivky na plátně. Edice byla obnovena svazkem 22 - Aranka Kocsis: *Zoborajli himzések* (Lidové výšivky z okolia Nitry, jak je nadešláno slovenské resumé; 84 s., čb a barevné kresby a fotografie, slov., něm. a angl. resumé). Jde

o ostrůvky třinácti obcí, jejichž kroj upoutával pozornost maďarských etnografů více než kterýkoliv jiný. V úvodu se sleduje vývoj do konce padesátých let 20. století, umístění a kompozice výšivky na rukávech (raglánového střihu), na mužských košilích a plachtách. Pásový vzor s trojitým členěním, s centrálním pruhem, po obou stranách bohatě lemovaný, se považuje za typicky maďarský. Po stránce technické je to výšivka značně archaická, geometrická, pracovaná podle počítané niti, v prostředním pruhu výřezová, v krajních sledovaná stonkovou a křížkovou. Závěr tvoří vzory mladé bílé dírkové výšivky.

Autorkou 25. svazku je Judit Szalontay a uveřejňuje výšivky na šátkách na hlavu mladých vdancích žen v Csorně v severozápadním Maďarsku (*Csornai menyecskekendők*, 64 s., něm., angl. resumé, kresby, fotografie). Od druhé poloviny 19. století do první poloviny 20. století se zde na kroj používaly obdobné, ba v mnohém i totožné materiály jako na Brněnsku (odtud nápadná vizuální podobnost). Až do 1. světové války se tu převazovaly přes pestře zdobené čepce šátky z jemného batistu či molu. Byly trojího druhu: nejprpracnější v této technice vůbec byly od poloviny 19. století zdobeny bílou aplikací a nosily se nejméně po tři generace. Jiné měly výšivku bílou s pavoučky ve vnitřních plochách variant růží, tulipánů, listových sestav či hroznů. Třetí druh - šátky vyšité zlatým vláknem - jsou pro Csornu typické. Na přelomu 19. a 20. století byly součástí nejsvátečnějšího oděti. Zlaté kontury vzoru byly vyšity řetízkovým stehem, vnitřní plochy pak vypracované bíle jako u bílé výšivky.

Tyto tři pěkně vypravené svazky skýtají srovnávací materiál, který bude zajímavý pro každého badatele ze střední Evropy.

Miroslava Ludvíková

LETANOVCE. ODKAZ MAROŠA MADAČOVA. Zostavil Ján Botík. Bratislava: LÚČ - vydavateľské družstvo 1998, 152 stran.

Letanovce jsou jednou z nejstarších obcí na Spiši - první zmínka o nich se

nachází v listině uherského krále Bély IV. ze 7. října 1250. Právě toto malebné místo Slovenského ráje se stalo v letech 1936-1943 působištěm mladého kněze Martina Števčeka, známého více pod literárním jménem Maroš Madačov (narodil se 1912 ve Východné a zemřel 1980 v Ružomberku). Publikoval už od dob studií - nejčastěji v deníku Slovák - během jednoho desetiletí mu vyšlo přibližně 320 příspěvků. Věnoval se také překládání náboženské a světské literatury, napsal i několik knih pro děti. Začátkem padesátých let jeho nadějná tvůrčí dráha především z politických důvodů skončila.

Madačov svého pobytu v Letanovicích využil také k národopisnému výzkumu, jehož výsledky zveřejnil v knize *Rok v Slovenskom raji* (1941) a v práci *Detký rok v Slovenskom raji* (vydávané na pokračování v časopise Slovák v letech 1943-1944). Mladý kaplan byl podle pamětníků „stále mezi dětmi, mládeží a lidmi“. Bližší styky navázal s rodinou Jozefa Petreka-Madžara, zejména s jeho dcerou Agnesou, jejíž vyprávění, zapsané v letanovském nářečí na 165 strojopisných stranách, se dochovalo. Významnou součást Madačova etnografického odkazu tvoří rovněž fotografická a filmová dokumentace.

Při shromažďování starých fotografií pro *Encyklopedii lidové kultury Slovenska* navštívil Ján Botík také Letanovce, kde se poprvé setkal s Madačovými snímky. Dověděl se o jejich autorovi a seznámil se s manželi Petrekovými, jimž farář Števček roku 1967 celou sbírku negativů i stotřicetiminutový film z let 1938-1942 věnoval. Petrekovi poskytli soubor asi 600 fotografií Slovenskému národnímu muzeu v Martině. Při katalogizaci se ukázalo, že je to „nielen rozsiahla, tematicky a žánrovo pestrá, ale aj technicky kvalitná a výtvarne pôsobivá výpoveď“.

Podnětem k vydání publikace o Letanovicích se stala dvě výročí: nedožitě 85. narozeniny Maroše Madačova a 750

RECENZE

let od první zmínky o obci. Sestavovatel vybral asi třetinu z dochovaných fotografií a rozčlenil je do devíti tematických skupin a k nim připojil příslušné pasáže z knihy *Rok v Slovenskom raji*. Jednotlivé oddíly jsou věnované obci a jejím obyvatelům, práci a slavení dožinek, prožívání neděle a Božího těla, životu v rodině, dětskému světu, kroji, svatbě a pohřbu. Stručný přehled o dějinách obce napsal renomovaný historik Spiše Ivan Chalupický a autorem medailonu o M. Madačovi a jeho bibliografie je Ján Botik.

V Madačově textu se odráží jeho kněžské povolání, např. v kapitole o neděli a Božím těle. Nad některými názory by se asi mnohý dnešní čtenář posmál. Jak psanému slovu, tak i fotografiím, od jejichž vzniku uplynulo bezmála šedesát let, nelze však upřít životní optimismus a svěžest. Ocenění si zasluhuje rovněž dobře promyšlené uspořádání publikace. Zkrátka: připomínka díla Maroše Madačova i obce Letanovce se vydařila.

Andrea Zobačová

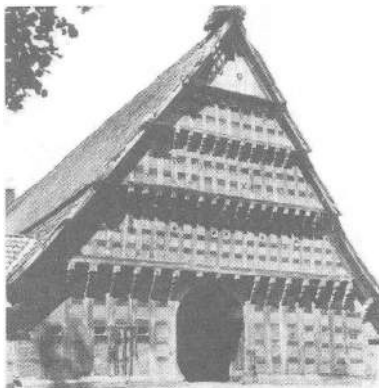
MUSEUMSDORF CLOPPENBURG, NIEDERSÄCHSISCHES FREILICHT-MUSEUM: Museumsführer mit Anhang zur Vor- und Nachbereitung des Museumsbesuches sowie mit einem Farbbild-Report. Text und Gestaltung: Hermann Kaiser und Helmut Ottenjan. Herausgegeben von Helmut Ottenjann im Auftrage der „Stiftung Museumsdorf Cloppenburg“. Cloppenburg 1998, 192 stran, kresby, čb foto, barevná fotopřiloha, situační plán.

Plán k založení muzea lidové architektury v Cloppenburgu byl předložen v roce 1932 Heinrichem Ottenjanem, duchovním otcem této myšlenky a také prvním ředitelem muzea. Areál o velikosti 15 hektarů byl určen pro uchování a dokumentaci památek lidového stavi-

telství v severozápadní části Dolního Saska. Přibližně se jedná o oblast mezi řekami Vezera (Weser) a Emží (Ems), v níž se vyskytuje především dolnoněmecký halový dům (niederdeutsches Hallenhaus) a východofříský dům s prostorem k uchovávání sklizně v přízemní části budovy (ostfriesisches Gulfhaus).

Prvně jmenovaný typ domu se v minulosti vyskytoval přibližně v oblasti od holandského pobřeží Severního moře po Gdaňský záliv, a od jižního Vestfálska, přes Dolní Sasko až po Šlesvicko-Holštýnsko. Druhý typ zemědělské usedlosti „Gulfhaus“ byl typický převážně pro oblast Východního Fríska a fris-kooldenburské marše.

Publikace je členěna do dvou částí, první z nich se zabývá popisem a charakteristikou jednotlivých stavebních památek, které se v areálu muzea nacházejí. Jedná se zde tedy na jedné straně o výše jmenované typy selských statků, na straně druhé o zemědělské budovy obývané nájemníky „Heuerhäuser“, jako nižší a méně majetné vesnické sociální skupiny, najdeme zde sídlo venkovské šlechty a úřední správy (Ministerialensitz Arkenstede). Jednotlivé budovy jsou vybaveny mobiliářem a zařízením nezbytným pro chod hospodářství, včetně doprovodných hospodářských budov (chlěvy a stáje pro do-

bytek, prostory k uskladnění úrody, žerňovy, kůlny, sýpky, pece a pekárný).

Průvodce nás podrobně seznámí s funkcí a složením jednotlivých typů větrných mlýnů holandského typu, nacházejících se na ploše muzea (Kokerwindmühle, Bockwindmühle, Kappenwindmühle). Mlýny nesloužily pouze ke mletí šrotu a obilí, ale také k odvodňování zamokřených rašeliníšť typických pro oblast severozápadu Německa.

V muzeu se však nenacházejí pouze budovy určené k obývání, nebo výhradně k zemědělské činnosti, v publikaci proto najdeme popis mnoha vesnických řemeslnických dílen (kovář, švec, hrnčír, výroba dřeváků, modrotisk, tesář ad.) vybavených původním mobiliářem a řemeslnickými nástroji.

Sakrální architektura je v muzeu zastoupena vesnickým kostelem (Fachwerkkirche von Klein-Escherde), který je obklopen hřbitovem s cenným souborem kamenných náhrobků. Stojí zde také menší kaple a boží muka.

V současné době je na ploše asi 20 hektarů umístěno 53 budov, z nichž většina pochází z období mezi 16. a 19. stoletím.

Druhá část průvodce hovoří velmi zajímavým způsobem o funkci a účelu jednotlivých budov a jejich částí v minulosti. Můžeme se zde dočíst o tom, jakým stavebním vývojem prošel selský statek německého severozápadu od pravěku až po současnost, autoři provádí rozbor jeho jednotlivých stavebních typů i jednotlivých částí budov, popisují způsob bydlení, mobiliář usedlostí, způsob hospodaření, zpracování zemědělských produktů a chov hospodářských zvířat.

Publikace je napsána velmi zajímavou a čtivou formou, aniž by to bylo na úkor hloubky popisovaných informací. Může tak tedy sloužit nejen jako velmi kvalitní průvodce areálem muzea, ale také jako názorný a kvalitně zpracovaný úvod do problematiky lidové kultury severozápadního Německa.

Vladimír J. Horák

MARTIN ZEMAN: HORNÁCKÉ PÍSNĚ. Uspořádaly a zpracovaly Marta Toncrová a Lucie Uhlíková. Brno: Etnologický ústav AV ČR 2000, 185 stran.

Rázovitá oblast Hornácka přitahovala odjakživa pozornost sběratelů lidových písní - minulých i současných.

V moravských klasických sbírkách Sušilových a Bartošových, nověji pak Poláčkových, jich objevíme značný počet, nepočítaje v to různé drobnější sbírky regionálního charakteru. Ačkoli u Sušila počet hornáckých písní nepřesahuje dvě desítky (z obcí Velká, Strání a Kuželov), ve sbírce Bartošově se již jedná o více než tisíc písní. O tak vysoké číslo zasloužil se velkou měrou vynikající muzikant, absolvent Pražské varhanické školy a rodák z Velké nad Veličkou Martin Zeman, v němž František Bartoš, neznalý notového záznamu, našel spolehlivého spolupracovníka. Zeman začal sbírat písně počátkem osmdesátých let 19. století a celkem 358 písní z jeho záznamů Bartoš publikoval ve sbírce *Národní písně moravské, v nově nasbírané* (1889), 739 písní + 5 partitur hudecké muziky (tance sedlácká a starosvětská) pak ve sbírce *Národní písně moravské v nově nasbírané* (1899-1901). Nebyly to však všechny Zemanem zapsané písně, které Bartoš otiskl.

V Zemanově pozůstalosti, nacházející se na třech různých místech (Vlastivědné muzeum ve Veselí nad Moravou, Ústav lidové kultury ve Strážnici a Etnologický ústav AV ČR v Brně) zůstalo přes 900 neotištěných písní a několik partitur lidové hudby, které Bartoš Zemanovi vrátil. Byly to jednak varianty již zapsaných písní, jednak písně, které získal Bartoš již odjinud, či které vyřadil z estetického hlediska.

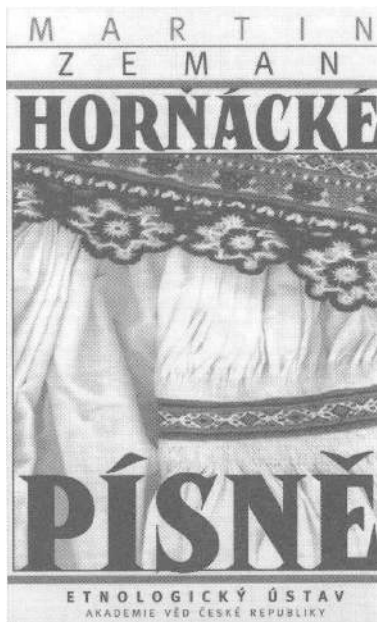
Z části pozůstalosti, uložené ve sbírkových fondech Etnologického ústavu AV ČR v Brně, vybraly sestavovatelky publikace celkem 126 písní, 1 partituru lidové muziky pro zpěv, dvojce housle a basu, popis svatebních zvyků

(námluvy a svíca) a „Parodie na vážné obřady svatební“ s názvem Muzikantská večeře. Záznamy pocházejí z lokalit Velká nad Veličkou, Kuželov, Javorník, Lipov, Nová Lhota, Hrubá a Malá Vrbka. U jedné písně (č. 75) není uvedena lokalita. Sbírka obsahuje úvodní studii Lucie Uhlíkové s názvem Sběratel Martin Zeman a podkapitolami Práce o M. Zemanovi, Chronologický přehled článků a prací o M. Zemanovi, Osobnost Martina Zemana, Sběratelská činnost (Záznamy o tištěných sbírkách, Sběratelská pozůstalost, Odkaz Martina Zemana), ediční poznámku, soupis pramenů a literatury a jejich zkratk, seznam písní podle místa zápisu, abecední rejstřík písní, německé a anglické resumé a obsah. Jednotlivé písně doprovodily autorky srovnávacími poznámkami, případně komentářem o jejich rozšíření. Podrobné anotace bych jen doplnila o několik poznámek: č. 12-13 *Darmo na mňa, mamičko...* má svou textovou, velmi rozšířenou variantu té-

měř po celých Čechách s incipitem *Rodičové chtějí, abych byl páterem...* (srov. Erben, vydání z r. 1869, s. 444 N 644, Jindřich V, 69) či *Darmo, rodičové, darmo nakládáte...* (Weis X, s. 57). Č. 86 srov. s texty *Nepojedem na robotu..., Miko-, Miko-, Mikovice..., Malučký je hastrmánek...* srov. Poláček III, 128, s nimiž má stejný nápěv; melodické varianty se stejnými rytmickými hodnotami se vyskytují i v Čechách, např. na Chodsku (srov. Jindřich V, 96).

Ke kladům práce patří soustředění všech dostupných publikovaných i rukopisných pramenů týkajících se Martina Zemana. Publikace neobyčejně cenných písní s početnou mollovou melodikou či lydičského zabarvení odkazuje tyto záznamy do starší písněové vrstvy. Zasluhou obou autorek dostává se tak do rukou veřejnosti sbírka jednoho z nejvýznamnějších moravských sběratelů, o jejíž samostatné vydání jak on sám, tak jeho přátelé po léta marně usilovali. Nezbyvá než doufat, že Zemanova sbírka, která tak význačným způsobem doplňuje ucelený obraz hornácké lidové písněové kultury, bude v budoucnu ještě rozšířena o další nepublikované zápisy, až dosud skryté v archivních fondech.

Věra Thořová

PAVEL JURKOVIČ: LIDOVÁ PÍSEŇ VE ŠKOLE. Muzikservis, Praha [1997], 64 stran.

Dnes, kdy je možno vydávat nejrůznější publikace a kdy současně pokulhává dřívější praxe povinných výtisků, se informovanost o mnohých z nich někdy poněkud zpožďuje. Proto také vychází teprve nyní tato zpráva o práci P. Jurkoviče určená především pedagogům a rodičům. Z díla promlouvá důvěrná znalost a opravdové zánícení pro lidovou píseň, které autor získal na rodném Podluží i během své celoživotní

praxe pedagoga a výkonného umělce. V lidové písni nachází nejsnadnější cestu k porozumění jakémukoli hudebnímu žánru. Publikace přináší mnohé poznatky, umožňující snadnější a praktičtější využití lidové písně při hudební výchově a vůbec v pedagogické práci, než jaké skýtají pouhé edice materiálu, nebo na druhé straně učená teoretická pojednání. Práce je rozdělena na dvě části - textovou a notovou. Jednotlivé kapitoly pak osvětlují různé složky lidové písně. Setkáváme se zde s poznatkami pro mnohé zcela samozřejmými až banálními, které ovšem mohou být pro jiné, zejména pro nové a začínající zájemce o lidovou píseň, cenným poucením. To se týká např. pronikání nových písní do zpěvního repertoáru díky působení školy či jako důsledek krátkodobých pobytů mimo rodiště, např. ve vojenské službě. Důležité je zjištění, potvrzené folkloristickými výzkumy, že totiž společný zpěv lidových písní je oním jevem, kde se spojují různé generace bez ohledu na to, který hudební žánr preferují. Část o skladbě repertoáru, v níž je odkaz na repertoár lidových písní ve školním a společenském zpěvu, by bylo možno doplnit pro současnou dobu o další soubor lidových písní zejména ze Slovácka, zakotvený v repertoáru různých generací díky zprostředkování hromadnými sdělovacími prostředky a díky populárním zpěvákům i známým kapelám.

Část příznačně nazvaná *Obraz života* upozorňuje na těsnou sepnutost lidové písně s různými stránkami života společnosti a života v přírodě. Autor připomíná ukořbavky a říkadla pro nejmenší, jednoduché dětské písně, napodobování hlasu ptáků, milostné a vojenské písně, dále ty, v nichž se odráží každodenní práce i písně provázající rodinné a výroční obřady. Celé toto široké spektrum, svým obsahem i strukturou blízké dětskému věku, široce rozvíjí a obohacuje vnímání a umělecké zkušenosti nejmladší věkové kategorie. Další oddíl - *Objekt pozorování a řaze-*

ní - obsahuje návod k analyzování hudební i textové stránky, k podchycení charakteristických znaků jednotlivých písní i poznání typických vlastností písní různých národů. Na spojitost hudby a tance, tedy písní či říkadel a příslušného tanečního pohybu, poukazuje kapitola *V rytmu tance*. Poslední dvě části (*Náš tvořivý podíl*, *Lidové umění v scénickém tvaru*) napovídají, jak pracovat s lidovou písní, jak ji dobře interpretovat či dotvářet. Ze závěru textové části nutno podtrhnout větu, i autorem zdůrazněnou, a sice že nejstálejším a nejspolehlivějším udržovatelem lidové kultury jsou učitelé. Jejich významná úloha v tomto směru se stále potvrzuje. Je to však nejen jejich význam, ale také jejich velká odpovědnost. Předložená publikace přes svou stručnost a nevelký rozsah může být v mnohém učitelům nápomocná. Lidová píseň za to určitě stojí, neboť jak říká autor: „Je dílem generací a obsahuje tedy základní zkušenosti a pravdy. Nezná planý sentiment. Je srozumitelná. Má míru běžné lidské paměti. Je svědectvím jedné tvořivé chvíle, ale i staletí, která ji dál utvářela. Je projevem milostné něhy, ale také humoru, furiantství a vzdoru. Je pozorná k přírodě a jejím proměnám. Je živá z dávné tradice a říká si o pokračování. Je básnivá, povyšující běžné životní realie do polohy dobré poezie. Je téměř intimně soukromá, ale objímá i velká společenství. Je projevem radosti z tvoření a je plná optimismu, zdraví a životní síly. Je obrazem života a jeho bytostným projevem.“ (s. 23) Nebývá zvykem v rámci krátkých zpráv používat citáty z recenzovaného díla. Nicméně tato definice - pokud tak chceme vyjádření autora chápat - neobvyklým způsobem vystihuje mnohé, co se obvykle v souvislosti s charakterizováním lidové písně připomíná.

V materiálové části najdeme 60 písní v nejrůznějších úpravách - jde částečně o písně, o nichž se předtím mluvilo v textu. Některé otázky jsou v práci jen stručně nahozeny, o jiných autor pojed-

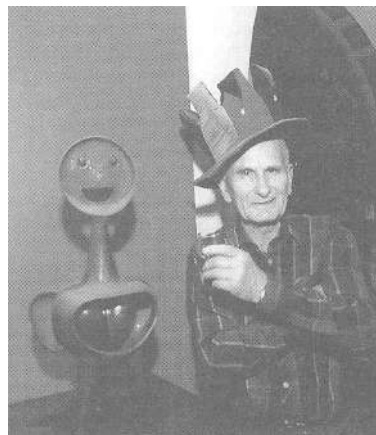
nává šířeji. Práce by si bezpochyby zasloužila, aby se stala stálou příručkou učitelů hudební výchovy. Ne proto, že by vše zcela vyčerpávala, ale pro ono těsné propojení s praxí, pro vzájemné celoživotní soužití pedagoga a lidové písně.

Marta Toncrová

KE KNIZE SEŠLOST U NEČASŮ ...

Vážený pane Plocku, měl jsem to štěstí, že se mi dostala do rukou knížka *Sešlost u Nečasů uspořádaná na počest 80. narozenin Jaromíra Nečase*, kterou jste letos vydal ve svém nakladatelství GNOSIS. Chtěl bych Vám za ni moc poděkovat. Bez suchých statistických dat bilancuje tento sličný nečasovský breviř slovy vtipnými i uctivými dílo, které, ač zdaleka ne uzavřené, zanechává v moravském kulturním životě na přelomu 20. a 21. století výraznou stopu. Vykonal jste tak čin bohulibý, protože Nečasovo dílo si takové bilance věru zaslouží.

Vlastně - vzhledem k rozmanitosti a rozsahu jeho tvorby a kulturních aktivit by se už mělo - hupky, hupky - na

těch nečasovských statistikách zapracovat, protože jsou i teď situace, kdy se takové statistiky velice hodí. Pak bude stačit historickou sumarizaci o každou další jeho desetiletou tvůrčí žehn doplnovat. S přáním, aby ta žehn byla pořád bohatá a Vám aby se také, milý pane Plocku, dařilo, končím.

Karel Pavlišťák

P.S.

Mám ještě jeden důvod k tomu, proč Vám za vydání té „nečasovské“ knížky děkuju. Jaryn mně ji dal s věnováním. Nebýt té knížky, určitě bych se nedověděl to, co mi tam napsal. I proto si ji moc vážím.

DÍKY ZA KAŽDÉ DOBRÉ CD

Na stránkách Národopisné revue bylo již několikrát zmiňováno vydavatelství GNOSIS Brno, vedené Jiřím Plockem, které jednu ze svých edičních řad věnovalo lidové hudbě. Protože se autorky uveřejněných recenzí zaměřily jen na některé tituly a jen obecně zmínily národopisné oblasti, jichž se vydavatelská činnost také dotkla, nebude snad od věci blíže představit jednotlivá CD.

Jak je uvedeno v katalogu, „páteří edičního programu je vytváření reprezentativní kolekce moravské tradiční lidové hudby“. Doposud spatřily světlo světa následující tituly:

Hornácký hudec Martin Hrbáč (1995). Lidová hudba z Hornácka. Hraje Hornácká cimbálová muzika Martina Hrbáče spolu s hosty.

Karel Rajmíc a Cimbálová muzika Jaroslava Čecha (1996). Lidová hudba z uherskohradištského Dolňáčka.

František Okénka: Preleteuo vtáček (1996). Profil zpěváka k jeho 75. narozeninám. Součástí je obsáhlá průvodní dokumentace - sonda do historie Hornácka.

Varmužova cimbálová muzika: Na Kyjovsku (1997). Lidová hudba z kyjovského Dolňáčka.

Kytice z Uherskobrodská (1998). Lidová hudba z uherskobrodského Dolňáčka, Kopanic, Strání a Březové. Hraje a zpívají Cimbálová muzika Olšava s primášem L. Málkem, V. Grycová a její rodinná muzika ze Strání, J. Rapant, ženský sbor z Březové a další (viz recenze M. Můčkové, NR 3/1999).

Pesničky ze Lhotě (1999). Písňe z Nové Lhoty s Hornáckou muzikou Miroslava Minkse a zpěváky L. Mikáčem, J. Mikloškovou, D. Holým a L. Holým, J. Špačkem, J. Kútým a dalšími. V doprovodné knižce jsou obsáhlé vzpomínky učitele Ludka Mikáče.

Valaské písníčky (2000). Hraje cimbálová muzika Solán s primášem Lukášem Španihel a hudeckým triem cimbálové muziky Jasénka s primášem Z. Kašparem (viz recenze H. Bretfeldové, NR 3 - 4/2000).

Zdeněk Kašpar a cimbálová muzika Jasénka: Přes Javorník chodník (2001). Hlubší sonda do písňového bohatství Velkých Karlovic. Profil Z. Kašpara, významného valašského primáše, zpěváka a folkloristy.

Z výše uvedených titulů se trochu vymykají počiny vpravdě záslužné - přepisy archivních, často dávno zapomenutých a prachem pokrytých nahrávek moravského lidového zpěvu a hudby na kompaktní disky, jimž se budu blíže věnovat.

Nejstarší nahrávky moravského a slovenského zpěvu 1909-1912 (z folkloristické činnosti Leoše Janáčka a jeho spolupracovníků) (1998). Knižka (152 stran textu s obrazovou přílohou) spolu s vloženým CD obsahujícím původní fonografické nahrávky a autentická svědectví Janáčkových spolupracovníků (viz recenze L. Uhlíkové, NR 4/1998).

Muzika Jožky Kubíka a zpěváci z Hornácka: Dalekonosné husle (1998). Obsáhlý komplet nahrávek legendárního hornáckého primáše a jeho muziky z archivu Českého rozhlasu v Brně, doplněný knižčkou o třiceti dvou stranách s textem D. Holého.

Jak skromně podotýká D. Holý, „první podnět k celému tomuto počínu dal zakladatel BROLNu Jaroslav Jurášek, který stál také u zrodu několika nátačení Kubíkovy muziky“. S nápadem vydat „Majstra“ se svěřil J. Nečasovi, ten pro věc získal J. Plocka, a pak už byl jen krůček k tomu, aby do celého projektu „namočili“ autora drobné publikace, přiložené k CD. A tak D. Holý spolu s J. Nečasem vyslechli více než 10 hodin nahrávek, z nichž pak vybrali 70 minut nejreprezentativnějších ukázek z let 1953-1972.

D. Holý s pečlivostí sobě vlastní rozebírá uvedené snímky, upozorňuje na ukázky tzv. obecných not či fluktuace textů a nápěvů u písní k hornáckému párovému tanci sedlácká, vede posluchače k porovnávání projevů jednotlivých zpěváků i hudců. Pro dokreslení celkového dojmu poukazuje na spleť rodinné vztahy interpretů, které jistě měly zásadní vliv na jejich hudební i pěvecký projev. A protože tento kompaktní disk byl věnován především významnému romskému muzikantovi Jožkovi Kubíkovi z Hrubé Vrbky, přibližuje D. Holý tuto primášskou osobnost, její zrod a vývoj, stejně jako vznik Kubíkovy muziky. Vše je prokládáno vzpomínkami i citacemi z Holého knihy *Mudrosloví primáše Jožky Kubíka* (Supraphon 1984), dnes, bohužel, téměř nedostupné. Autor neopomněl ani vysvětlivky

RECENZE

některých méně srozumitelných slov či slovních spojení horňáckého dialektu. Text je doplněn dvanácti fotografiemi včetně působivé obálky se záběry z dokumentárního filmu R. Adlera *Majstr* (1973).

A na závěr nejnovější projekt vydavatelství GNOSIS Brno:

Proměny v čase. Tradiční lidová hudba na Moravě ve 20. století (2001). Jde o dvojalbum rovněž doplněné publikací (42 s.). Vydavatelem i sestavovatelem v jedné osobě byl tentokrát Jiří Plocek. Při realizaci dále spolupracovali J. Nečas a J. Rokyta, cennými připomínkami přispěl i D. Holý.

První CD obsahuje nahrávky z archivu Etnologického ústavu AV ČR, Českého rozhlasu Ostrava a Brno. Celkem 40 nahrávek v délce 71 min a 14 s. Více než polovina (23) byla pořízena v padesátých letech, po jednom záznamu jsou zastoupena léta třicátá (rok 1936), čtyřicátá (1948), z šedesátých let jsou tři snímky a deset nahrávek bylo pořízeno v letech sedmdesátých. U čísla 35 není rok uveden (resp. na obalu CD je r. 1980, ovšem v publikaci je týž rok uveden jako narození zpěváka). Nejstarší nahrávkou na tomto CD je pak fonografický záznam zpěvu Tomáše Kusalíka z Lideřovic u Strážnice z roku 1911 (č. 2), který spolu se zvukem pastýřské trouby tvoří úvod prvního CD. Písňe jsou rozděleny do dvou skupin: První „Cestou od severu k jihu - pomezi“ zahrnuje těšínské Slezsko, Lašsko, Valašsko, Kopanice včetně blízké Březové pod Lopeníkem a Strání a Horňácko. Druhou skupinu, označenou „Od severozápadu k jihovýchodu - vnitrozemí“, představují nahrávky z Horácka, Hané, kyjovského a strážnického Dolňácka a z Podluží.

Mezi jednotlivými snímky najdeme jak písňe zpívané a capella, tak s hudebním doprovodem, instrumentální či sborové nahrávky. Sestavovatel neopomněl zahrnout takové osobnosti, jako byla M. Procházková ze Strážnice, A. Končittiková ze Strání-Květné,

A. Šablátová z Trojanovic u Frenštátu, J. Lebánek z Vápenic u Starého Hrozenkova či vyhlášený primáš J. Kubík z Hrubé Vrbky.

V publikaci jsou u každého historického snímku uvedeny základní údaje o interpretech (místy rozvedené podrobněji), rok natáčení a délka nahrávky, popřípadě bližší informace k hudebním nástrojům, seskupením muzikantů; najdeme zde i stručné popisy tanců, či zajímavosti o uváděných písňích.

Druhé CD je sestaveno z nahrávek vybraných z nosičů různých moravských vydavatelství z let 1992-2001. Tyto snímky (početem 27 o celkovém čase 72:50) jsou rozděleny podle národopisných oblastí či podoblastí. Kromě těch, které byly zastoupeny i archivními snímky (Lašsko, Valašsko, Kopanice, Horňácko, Horácko, Haná, kyjovské a strážnické Dolňácko, Podluží), přibýly nahrávky z luhačovického Zálesí, uherskobrodského a uherskohradištského Dolňácka, Brněnska a Hanáckého Slovácka. Uslyšíme jak písňe taneční, svatební, fašankové, tak i písňe z přírody, či známou baladu Vyдалa máti (tu si může zájemce srovnat s archivním snímek č. 37 z prvního CD).

Součástí zmínované publikace jsou také dvě schematické mapky Moravy s lokalizací nahrávek obou CD, seznam zdrojů nahrávek druhého CD včetně

adres vydavatelů pro případné zájemce o koupi (v dnešní době poměrně nevídaný skutek, vždyť je to přece konkurence!), a také další výběr CD věnovaných moravské lidové hudbě a jejím interpretům.

Bližšímu obeznámení se s moravskou lidovou hudbou napomáhají v publikaci zahrnutá pojednání Nástroje lidové hudby na Moravě (L. Uhlíková), O písňích a tancích na Moravě (M. Toncrová), Lidová píseň v ČR Brno (J. Nečas) a Dobré svědectví... Hudební folklor v ČR Ostrava (J. Rokyta). Kromě vkusného obalu (M. Řičná) potěší i 17 historických i současných fotografií.

A na závěr snad jen poděkování institucím a vydavatelům, jež poskytli jednotlivé nahrávky, a samozřejmě hlavnímu producentovi i všem spolupracovníkům podílejícím se na tomto jistě významném projektu.

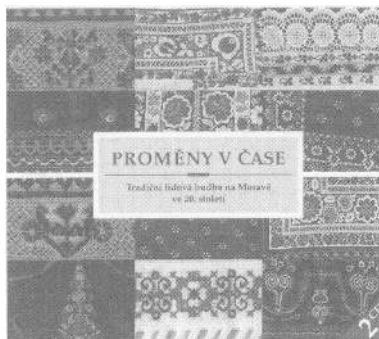
PS: Snad mi autorka známého literárního dílka promíne parafrázi, kterou jsem uvodila svůj příspěvek.

Jana Švábová

KRÁSNÁ JIZBA 2001. UDRŽENÍ A ROZVOJ TRADIČNÍ ŘEMESLNÉ VÝROBY V ČESKÉ REPUBLICE. Kolektiv autorů. Praha: Český národní podnik 2001, 110 s.

Hodnotu věcí si zpravidla začneme uvědomovat buďto ve chvíli, kdy je začneme nenávratně ztrácet, anebo, a to je pro naši zemi obzvlášť příznačné, až nás na ně někdo zvenčí upozorní. Nastanou-li oba případy současně, začne se povětšinou vyvíjet horečná činnost za účelem nápravy.

Výsledkem takového snažení je i studie *Krásná jizba 2001. Udržení a rozvoj tradiční řemeslné výroby v České republice*. Pro Ministerstvo kultury ČR ji vypracoval Český národní podnik s.r.o., majitel sítě obchodů nabízejících „české řemeslné výrobky“. Autoři jednotlivých statí jsou nejen renomovaní etnografové, ale také právníci a manažeři. Spojením jejich odbor-

ností má vzniknout ucelená odpověď na otázku, jak účelně chránit a především rozvíjet tradiční řemeslnou výrobu v novém milénium.

Hned v úvodu si autoři stanovují několik styčných oblastí, bez jejichž vzájemné koordinace nemůže řemeslo v dnešní době řádně fungovat a které by měl program ochrany a rozvoje obháhnout. Jedině tak může být podle jejich představ naplněna idea, formulovaná v nedávné výzvě UNESCO, nabádající vlády k podpoře a rozvoji tradičních řemesel. Na první místo je postaven výzkum a dokumentace, dále výtvarný návrh, výroba, prezentace a osvěta a nakonec užití - spotřeba. Tedy v obdobné posloupnosti kroků jakou se řídilo Ústředí lidové umělecké výroby (dále jen ŮLUV): výzkum - vývoj - výroba - odbyt.

Vznik a činnost ŮLUVu je vůbec chápána jako naplnění a završení celého předchozího procesu snah o ochranu a současně začlenění rukodělných výrobků do dobové kultury. Jejich

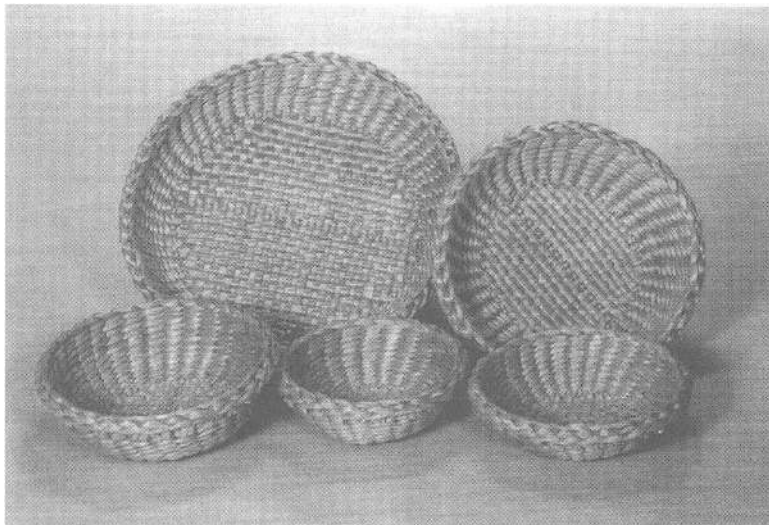
historii jsou věnovány první dvě stati studie (autorka A. Vondrušková). Zánik organizace, způsobený špatnou politikou tehdejší vlády, zapříčinil rozpad zaběhnutých struktur, které umožňovaly činnost většině podomácku vyrábějících řemeslníků. Zmizela však také možnost nadále sledovat, dokumentovat a ovlivňovat vývoj řemesla, kterou zajišťovali odborní pracovníci. Z tohoto úhlu pohledu se pak přetrvání a další existence slovenského Ústredia ľudovej umeleckej výroby (autorka stati A. Chlípová) jeví jako důkaz, že za určité podpory státu je možné takovou organizaci provozovat. Přičemž se vůbec nemusí jednat o pouhé přežívání, ale další slibně se rozvíjející činnost. Ta pak může být jedním z příkladů, na jejichž základě by měla vzniknout instituce zabezpečující ochranu a přetrvání výroby v naší zemi.

Další možnou inspirací je existence obdobných organizací v zahraničí (autorka R. Pittnerová). Především skandinávské země se velice zřetelně profilují svým rozvinutým systémem propaga-

ce a pomoci tradičnímu řemeslu. Největší důraz zde není kladen na činnost státních institucí, ty ostatně vznikly většinou v několika posledních desetiletích, ale na samotné řemeslníky. Za příklad si můžeme vzít Švédsko. Základem jeho The National Association of Swedish Handicraft (SHR), založeného již roku 1912, je 23 provinčních sdružení, 2 oblastní organizace a 3 národní asociace. Činnost je zaměřena mnohem více na praktické potřeby řemeslníků. Zajišťuje koordinaci při nákup materiálu a prodeji výrobků. Provádí odborné konzultace a školení, spravuje řemeslné školy a zajišťuje mistrovské zkoušky. Vydává časopis Hemslojden. Oproti tomu státem financovaná rada The Swedish Handicraft Council existuje až od roku 1981 a její činnost je mnohem více zaměřena na obecně prospěšné cíle. Především koordinuje aktivity podporující tradiční řemesla a uděluje granty směřující na rozvoj oboru. Organizuje činnost orientovanou na děti a mládež, vzdělávání a výzkum. Vytváří databáze tradičních znalostí a v současnosti vyrábějících řemeslníků.

Existují však rovněž státy, kde sdružení řemeslníků stojí v pozadí a většinu iniciativy přebírá státní agentura. Za příklad nám poslouží Velká Británie. The Crafts Council zde funguje jako nezisková organizace zřízená vládou v roce 1971. Hlavní cíl své činnosti spatřuje v prodeji řemeslných výrobků (dva obchody a galerie v Londýně) a vytváření národního registru výrobců a elektronické databáze řemeslných výrobků. Ty sbírá a vytváří z nich putovní výstavy; vydává časopis Crafts.

Ve srovnání s bohatou činností v zahraničí se jeví situace v naší vlastní zemi jako nanejvýš tristní. ŮLUV - jediná organizace uceleně využívající dědictví tradičního řemesla a podle svých představ a kritérií i usilující o jeho další vývoj, byla díky nezájmu státních úředníků a vládní politiky přivedena ke krachu a v polovině devadesátých let 20. století byla zrušena.

Předměty oceněné v designérské soutěži Malý úložný prostor - inspirace tradiční lidovou tvorbou, pořádané ČNP v roce 2001.

V žádném případě však nezaniklo řemeslo a ani řemeslníci, jejichž znalostí a umu využívala. Oboje žije dál, avšak za změněných podmínek. Sortiment a finální vzhled výrobku již neurčuje tradice nebo estetická měřítka výtvarníků ŮLUV. Dnešním měřítkem věci se stal trh a skutečnost, jestli je po výrobku poptávka. Z toho důvodu se na rukodělnou výrobu vrhlo množství zájemců. Pracují často bez školení i návaznosti na tradici, s větší či menší mírou vkusu. Vědomí příslušnosti k určité specifické skupině živnostníků je velmi malé. Podobně je na tom snaha zapojovat se do sdružení či spolků. Nejenže tak ztrácíme přehled o spektru existujících řemesel, ale i jakákoli snaha státu o podporu rozvoje této oblasti, uskutečňovaná nejčastěji granty a dotacemi, míjí cílovou skupinu.

Z toho důvodu je vznik instituce zabezpečující pro stát tyto služby nanejvýš žádoucí. Řešení vidí autoři (I. Janouchová, T. Kratochvíl) ve vytvoření *Národního fondu podpory tradičních řemesel*, zřízeného buďto při ministerstvu kultury nebo jako mezirezortní institut. Správu fondu by vykonávala *Programová komise*, složená z odborníků jednotlivých oborech. Jejím úkolem bude kontrolovat hospodárné využívání fondu a směřovat prostředky do čtyř základních oblastí: *Informační centrum, Publikační činnost, Dokumentace a výzkum, Vývoj*. O konkrétní podobu práce v jednotlivých oblastech se mají starat již stávající státem zřizované instituce, protože tak bude fungování struktury nejlacinější. Přímou sice není nikdo jmenován, ale ve výčtu možných spolupracovníků se objevují subjekty, jež zřejmě mají naplnit prázdné kolonky organizačního modelu. Mezi nimi figurují Ústav lidové kultury ve Strážnici, Informační a poradenské středisko pro místní kulturu, Design centrum ČR, Czech Trade - Česká agentura na podporu obchodu, Český národní podnik, s.r.o., Česká centrála cestovního ruchu atd. Myšlen-

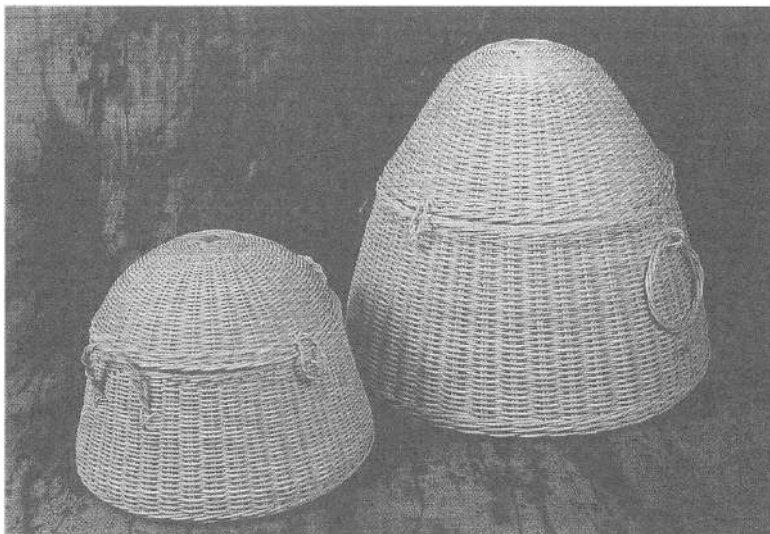
ka jistě zajímává a pro ministerské úředníky nuceně šetřit státní finance jistě vítaná. Avšak ruku na srdce, každá ze zmiňovaných institucí má práce na svých vlastních projektech více než dost. Možná tedy vyhoví konkrétní žádosti o spolupráci, avšak obávám se, že na systematickou práci nebude mít dost prostoru. Bude tedy strategií podpory určovat Programová rada? Snad, pokud se ovšem někdo ze zúčastněných odborníků rozhodne vzít celou tíhu práce na sebe a suplovat tak chod standardní instituce.

Pomineme-li tedy otázky reálnosti práce státní agentury, zbývá nám zamyslet se nad vlastním objektem debaty - řemeslníkem. Že jste o něm v předchozích řádcích mnoho neslyšeli? Ano, také mám ten pocit. Problém je možná až příliš nahlížen pohledem shora. Pohledem očima bývalého ŮLUVu, který, ač vykonal mnoho záslužné činnosti a zachránil mnohé řemeslo, byl především centrálně řízený výrobní podnik.

Nikdy nevystupoval, a v rámci socialistické struktury ani nemohl, jako zastřešující orgán pro všechny, kdo o to projevili zájem. Snažil se sice v co nejširším měřítku mapovat tradiční výrobu, ale konkrétní podpora se týkala pouze těch řemesel a výrobků, jež bylo možné obchodně zúčtovat.

Vláda však nestojí před obdobným problémem, jejím úkolem není řešit jestli ten který výrobek nebo technologie zaujme nějaké místo v soudobé kultuře. Jejím úkolem je zajistit a podporovat přežití co nejširšího spektra lidových znalostí, aby bylo vytvořeno podhoubí pro další inovační procesy. Při této práci jí má být partnerem sám nositel, samozřejmě zastoupený nějakým typem organizace (viz skandinávské země). Právě jejím prostřednictvím je pak možné dále podporovat a formovat řemeslo. Bohužel, zájem na rozvoji takové organizace v jakémkoli smyslu zmiňované studii zcela chybí.

Martin Šimša

Jedná se o první výsledek spolupráce Českého národního podniku a Ministerstva kultury ČR, tak jak ho deklaruje zmíněná studie. Fotografie jsou z Fotoarchivu ČNP s.r.o.

SEZNAM KNIH A ČASOPISŮ Z MEZINÁRODNÍ VÝMĚNY PUBLIKACÍ ÚSTAVU LIDOVÉ KULTURY VE STRÁŽNICI ZA ROK 2001

BELGIE

Liège

Chronique des Amis du Musée de la Vie Wallonne, 42e année, Liège
2001

BULHARSKO

Sofija

Bálgarska etnologija, godina XXVII, 2001, Kn. 1-4, Sofija 2001

DÁNSKO

København

Folk og kultur, Årbog for Dansk, Etnologi og folkemindevidenskab
2001, København 2001

Folkeminder, 2001, No. 1 - 3, København 2001

Nellemenn, George: Bogen om Påsken, København 2001

FINSKO

Helsinki

Historia. The Concept and Genres in the Middle Ages,
Commentationes Humanarum Litterarum 116 2000,
Helsinki 2000

Löfstedt, Leena: Gratiani Decretum, Vol. V: Observations et
explications, Commentationes Humanarum Litterarum
117 2001, Helsinki 2001

Turku (Åbo)

Budkavlén, Årgång 80, 2001, Åbo 2001

HOLANDSKO

Leiden

Jaatverslag Rijksmuseum voor Volkenkunde 2000, Leiden 2001

Sevruguin's Iran, Late Nineteenth Century photographs of
Iran from the National Museum of Ethnology in Leiden,
the Netherlands, Tehran/Rotterdam 1999

CHORVATSKO

Daruvar

Čisaf, Miroslav: Písníčky Čechů v Chorvatsku 1, Daruvar 2000

Herout, Václav - Horák, Antonín: Žně našich babiček, Daruvar 1997

Češi v Chorvatsku, Daruvar 2000

Jednota, orgán Svazu Čechů v Republice Chorvatsko, 2001,
roč. 56, č. 1-50, Daruvar 2001

Zagreb

Etnološka istraživanja 6, 1999, Zagreb 1999; 7, 2001, Zagreb 2001

Narodna umjetnost, Hrvatski časopis za etnologiju i folk-
loristiku, Vol. 38, No. 1, 2, Zagreb 2001

MAĐARSKO

Debrecen

A Debreceni Déri Múzeum - Évkönyve, 1999, Debrecen 2000

Eger

AGRIA (Az egri Dobó István Vármúzeum Évkönyve), XXXVI., Eger
2000

Nagy, Sándor: Gárdonyi közelében, Studia Agriensia 21, Eger 2000

NĚMECKO

Bautzen (Budyšin)

Lětopis, Zeitschrift für sorbische Sprache, Geschichte und
Kultur, Gesamtband 48, Jahrgang 2001, Heft 1-2,
Bautzen 2001; Sonderheft - Brankač, Achim: Listowanje
Bjarnata Krawca z Arnoštom Muku, Měranku Lešawic
a Michalom Nawku, Bautzen 2001

Šatawa, Leoš: Zachowanie a rewitalizacja identity a řeče etniskich
mjeńšin. Aktualne trendy a prócowanja, Bautzen 2000

Münster

Rheinisch-westfälische Zeitschrift für Volkskunde, 45. Jahrgang 2000,
Bonn und Münster 2000; 46. Jahrgang 2001, Bonn und Münster
2001

POLSKO

Kielce

Kielecka Teka Skansenowska, Tom 1, Kielce 2000

Kraków

PRL z pamięci, Prace Etnograficzne - Zeszyt 36, Zeszyty Naukowe
Uniwersytetu Jagiellońskiego MCCXLVII, Kraków 2001

Poznań

Buchowski, Michał: Rethinking Transformation. An Anthropological
Perspective on Post-socialism, Poznań 2001

Szyfer, Anna: Jest taka wieś. Typowa czy inna?, Wagrowiec 2000

Rzeszów

Balicka-Knotz, Renata: FAJANS w zbiorach Muzeum
Okręgowego w Rzeszowie, Katalog, Rzeszów 2000

Karbowska, Zofia: Malarstwo portretowe XVIII-XIX w., Kata-
log zbiorów, Rzeszów 2001

Kościół, klasztor i parafia dawnego Rzeszowa, Materiały
z konferencji naukowej ..., Rzeszów 2001

Majka, Jerzy: O herbie Rzeszowa, Rzeszów

Rzeszów - Rzeszowszczyzna, Przeszłość daleka i bliska
(materiały pomocnicze dla nauczycieli), Rzeszów 2000

Stopyra, Maria: Italia w oczach artystów polskich, Fascynacje
Polaków sztuką, kulturą i pejzażem Włoch, Przewodnik
wystawy z katalogiem wystawionych dzieł, Rzeszów 2001

Sanok

Materiały Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku, nr. 35, Sanok 2001

Toruń

Czachowski, Hubert - Gruszczyńska, Hanna: W niebie i na ziemi. Oblicza religijności ludowej (katalog wystawy), Toruń 1999

Droga do Polski. Walka o niepodległość w wyobraźni i pamięci twórców ludowych (katalog wystawy), Toruń 1998

Warszawa

Etnografia Polska, XLIV, Zeszyt 1-2, Warszawa 2000; XLV, Zeszyt 1-2, Warszawa 2001

RAKOUSKO

Graz

Landesmuseum Joanneum, Jahresbericht 1998, Neue Folge 28, Graz 1999; Jahresbericht 1999, Neue Folge 29, Graz 2000

SLOVENSKÁ REPUBLIKA

Bratislava

Jurovatý, Ladislav ml.: Drotárstvo, Bratislava 2000

Remeslo, umenie, dizajn, 2. ročník, č. 1 - 4/2001, Bratislava 2001

Slovenský národopis, 2000, roč. 48, č. 1 - 4, Bratislava 2000

Zajonc, Juraj: Sietovanie a výšivka na sieti, Bratislava 2000

SLOVINSKO

Ljubljana

Etnolog, Glasnik Slovenskega etnografskega muzeja, 10 (61), 2000, Ljubljana 2000; 11 (62), 2001, Ljubljana 2001

Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 41/2000, 1-4, Ljubljana 2001

Škofja Loka

Loški razgledi, 47 - 2000, Škofja Loka 2000

Ramovš, Anton: Sv. Miklavž nad Selci (Vodniki po loškem ozemlju; 8), Škofja Loka 2000

ŠVÉDSKO

Stockholm

Knutsson, Johan: Friargåvor. Från kännning till trolövnig, Stockholm 1995

Nordiska Museet - the National Museum of Cultural History, Stockholm 1999

Uppsala

Berglund-Lake: Håkan: Livet äger rum. Försörjning och platstagande i norrländska sågverkssamhällen, Etnolore 22, Uppsala 2001

ŠVÝCARSKO

Genève

„PAIX“. Sous la direction d'Erica Deuber Ziegler, Catalogue de l'exposition du Musée d'ethnographie de Genève, Genève 2001

Schoepf, Daniel: George Huebner (1862-1935), Un photographe à Manaus, Catalogue de l'exposition, Genève 2000

Totem, Journal du Musée d'ethnographie de Genève, No. 32, 2001, Genève 2001; No. 33, 2001/2002, Genève 2001

Valiente-Noailles, Carlos: Kua et Himba, Deux peuples traditionnels du Botswana et de Namibie face au nouveau millénaire, Catalogue de l'exposition du Musée d'ethnographie de Genève, Genève 2001

UKRAJINA

Kyjiv

Narodna tvorčist' ta etnografija 2000, 1-6, Kyjiv 2000; 2001, 1-6, Kyjiv 2001

USA

Pittsburgh

Ethnology, An International Journal of Cultural and Social Anthropology, 2001, Vol. 40, Nr. 1-4, Pittsburgh 2001

Rochester

Morava Krasna, A Moravian Heritage Newsletter, Vol. 8, No.

1-4, 2001, Rochester NY 2001

Slovakia, A Slovak Heritage Newsletter, Vol. 14. No. 1-4, 2001, Rochester NY 2001

Washington

Dison, John W., Jr.: Images of Truth. Religion and the Art of Seeing, Atlanta, Georgia 1996

Fudge, Thomas A.: The Magnificent Ride. The First Reformation in Hussite Bohemia, Aldershot - Brookfield USA - Singapore - Sydney 1998

Grisbaum, Gretchen A. - Ubelaker, Douglas H.: An Analysis of Forensic Anthropology Gases Submitted to the Smithsonian Institution by the Federal Bureau of Investigation from 1962 to 1994, Smithsonian Contributions to Anthropology, Number 45, Washington 2001

Little, Joyce A.: The Church and the Culture War. Secular Anarchy or Sacred Order, San Francisco 1995

VELKÁ BRITÁNIE (Severní Írsko)

Hollywood

Ulster Folklife, Vol. 46, Hollywood - Co. Down 2000

NÁRODOPISNÁ REVUE 2/2002

(Volkskundliche Revue 2/2002)

Herausgegeben vom Institut für Volkskultur

696 62 Strážnice, Tschechische Republik

tel. 00420-631-332090, 332092, fax 00420-631-332101

E-mail: ulk@brn.pvtnet.cz, info@ulk-straznice.cz

NÁRODOPISNÁ REVUE 2/2002

(Journal of Ethnography 2/2002)

Published by the Institute of Folk Culture

696 62 Strážnice, Czech Republic

tel. 00420-631-332090, 332092, fax 00420-631-332101

E-mail: ulk@brn.pvtnet.cz, info@ulk-straznice.cz

Die Volkskundliche Revue 2/2002 widmet sich der Problematik der Kinder und der Jugend. Jana Pospíšilová orientiert ihre Studie auf ein bisher vernachlässigtes Thema der Kinderforschung - die Arbeit und die Pflichten (Kind und Arbeit). Dana Bittnerová befaßt sich mit Kinderspielen unter dem Gesichtspunkt deren Funktionen in der Kinderkommunikation (Tendenzen in der Entwicklung des Spielrepertoires der Kinder. Ein Beispiel der Sozialstratifikationsspiele der zehn- bis elfjährigen Kinder). Zuzana Palubová versucht, einige Momente aus der Kinderwelt der Roma festzuhalten (Augenblicke. Aus dem Leben der jungen Roma in Čakajovce), Juraj Hamar widmet sich der Rolle der Kinderfolkloreensembles im Erziehungsprozeß (Nichtzahler der Erbschaftsteuer auf das Kulturerbe).

Die Rubrik „Tradition im Wandel“ bringt konkrete Beiträge zur Geschichte der Folklorebewegung - Über die Arbeit in einem Kinderfolkloreensemble (K. Pavlišťík), Sängerwettbewerb „Singe, du Nachtigall“ (A. Maděričová), Wie entsteht ein Festival (R. Habartová) - und vier Briefe eines fünfzehnjährigen Jungen aus den Tagen nach dem Ausbruch des Ersten Weltkrieges - Ferien 1914 (M. Ulrychová).

Die Rubrik „Gesellschaftschronik“ wird vier Jubiläen gewidmet - jenem des Museologen und Ethnographen Josef Beneš (geb. 1917), des Musikers Jaromír Štrunc (geb. 1932), des Musikers Vladimír Baier (geb. 1932) und der Volkskundlerin Věra Kovářů (geb. 1932) - und bringt ebenfalls einen Nachruf auf die Choreographin Věra Svobodová (1928-2002). Weitere regelmäßige Rubriken betreffen Konferenzen, Ausstellungen, Konzerte, Festivals, Bücher und CDs.

The Journal of Ethnography 2/2002 opens an issue of children and teenagers. In her study, Jana Pospíšilová writes about what contemporary research on children has so far neglected, the labour and duties (The Child and Labour). Dana Bittnerová deals with children's games from the point of view of function in communication of children (Tendencies in the Development of Children's Games Repertoire. An Example of Social Stratification of Games of 10- and 11-year-old Children). Zuzana Palubová tries to capture some moments of the world of Romani children (Moments: From the Life of Young Romani in Čakajovce). Juraj Hamar focuses on the role of children's folklore ensembles in education (/Cultural/ Heritage Tax Dodgers).

The Transforming Tradition column brings specific contributions to the history of folklore movement in the articles On Work in Children's Folklore Ensemble (K. Pavlišťík), The Singing Competition „Sing Out, Little Nightingale“ (A. Maděričová), and How the Festival Is Born (R. Habartová). An article called The Summer Holiday of 1914 (M. Ulrychová) presents four letters of a 15-year-old boy from the early days of WWI.

The Social Chronicle column mentions four anniversaries: the museum worker and ethnographer Josef Beneš (born 1917), musician Jaromír Štrunc (born 1932), musician Vladimír Baier (born 1932), and ethnographer Věra Kovářů (born 1932). It also brings an obituary of choreographer Věra Svobodová (1928-2002). Other regular columns deal with conferences, exhibitions, concerts, festivals, books, and CDs.

Schlüsselworte:

Kinder, Jugend, Kinder und Arbeit, Kinderfolklore, Kinderspiel, Roma, Kinderfolkloreensemble.

Key words:

children, youth, children and labour, children's folklore, children's game, Roma, Romani, children's folklore ensemble

